

magazin istoric
ANUL VII Nr. 6 (75) IUNIE 1973

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂDEA

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Cocardă purtată de revoluționarii pașoptiști din Țara Românească. Muzeul de Istorie al R.S. România (125 ani de la Revoluția din 1848, p. 2)
- ② Un document mai puțin cunoscut, din 1599, păstrat în colecțiile Academiei R.S. România, poartă o superbă stemă în culori; atribuită mult timp unui nobil polon, ea este, în realitate, stema familiei Movilă (Movileștii, p. 64)
- ③ În tezaurul Suceviței „testament al artei moldovenești”, se păstrează și un portret brodat al lui Ieremia Movilă, capodoperă a genului (Sucevița. Sensuri și semnificații, p. 73)
- ④ În fruntea maselor craiovene, Gh. Magheru a spulberat, la 13 iunie 1848, prima încercare a boierimii reacționare de a înăbuși revoluția. Portretul ne-a fost pus la dispoziție prin amabilitatea doamnei Alice Magheru (125 ani de la Revoluția din 1848, p. 2)

S U M A R

125 ANI DE LA REVOLUȚIA DIN 1848

- Nicolae Bălcescu: sufletu-mi te slăvește înzeltă Libertate 4
- 1848 în documentele participanților 7
- Pașoptiștii și lupta cu inerția: PAUL CORNEA 10
- „Primăvara popoarelor” în țările române (1848-1849) 16
- Un om cu însușiri alese. Sigmund Milkowski despre Popa Șapcă: L. BOICU 22
- 1848 în Transilvania. După prima jumătate de veac 24

Cronica lui Jean Froissart: M. BERZA 25

14/27 august 1916. Consiliul de coroană de la Cotroceni: TAKE IONESCU... 37

11 iunie 1948 — naționalizarea! „...O lumină nouă ne-a încălzit inimile...”: GH. ȚUȚUI, C. BĂRBULESCU 46

Europa — „O parte a lumii îți va purta numele”: DINU C. GIURESCU..... 52

Moarte sau dispariție — sfârșitul țarului Alexandru I: ALVINA LAZEA... 56

Movileștii: ȘTEFAN S. GOROVEI 64

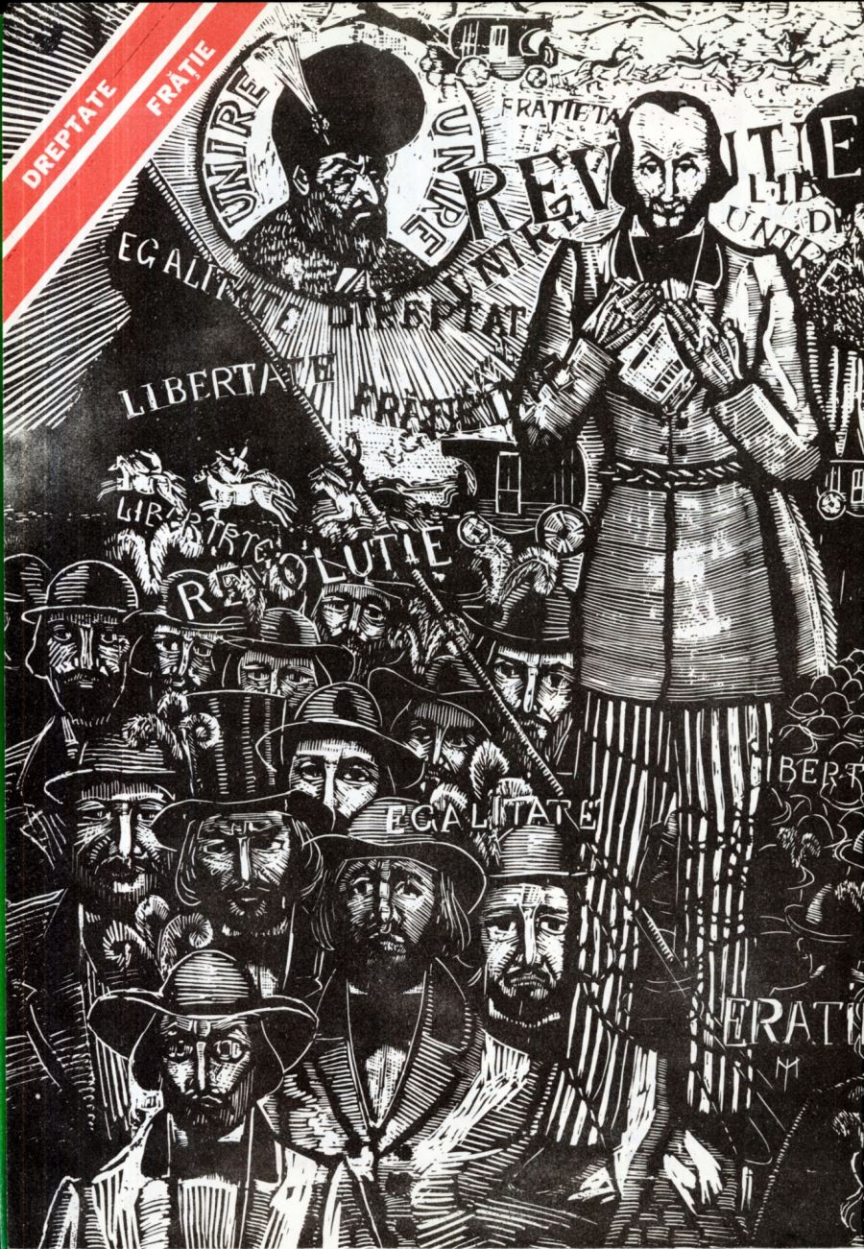
Sucevița. Sensuri și semnificații: MARIA ANA MUSICESCU..... 73

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului: DUMITRU ALMAȘ..... 76

Ginerele lui Mussolini se spovedește: jurnalul lui Ciano..... 84

Descoperitorii Lumii Noi: ANTON FILIPESCU..... 92

- Zimbete din vechi cronică chineze... 61
- Cîștigătorii concursului Magazin istoric... 83
- Cărți sosite la redacție... 96
- Poșta Magazin istoric... 98

125 ANI DE LA REVOLUȚIA DIN 1848

**Revoluția de la 1848
a zguduit din temelii
vechile rânduieli feudale
care frinau
mersul înainte al societății românești,
a marcat
inceputul unei noi etape
în dezvoltarea economico-socială
a țărilor române,
în lupta pentru libertate
și o viață mai bună,
împotriva exploatarei și asupririi
maselor muncitoare,
pentru realizarea
unității naționale,
formarea statului național unitar român,
scuturarea jugului dominației străine
și cucerirea independenței
și suveranității patriei noastre.**

NICOLAE CEAUȘESCU

NICOLAE BĂLCESCU:

sufletu-mi te slăvește

înzeită Libertate

România, pentru înfăptuirea căreia a luptat Bălcescu cu atâtea energii patriotice și nespuse dăruire de sine, nu ar fi putut fi, potrivit gândurilor sale, decât independentă, liberă și stăpână pe destinele sale. În timpul revoluției din 1848, în Drepturile românilor către Înalta Poartă, evocând lupta din trecut, el a scris că „românii iubiau prea mult independența și că în slujba ideii libertății lor făcuseră „minuni de vitejie”. În același studiu, el a reamintit răspicat conaționalilor săi datorită sa și a lor de a „apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți chiar vărsînd singele nostru”.

Condamnă încă din 1845 purtarea boierilor care se izolaseră de popor, uitînd că „niciodată o nație nu se poate mîntui decît prin sine însăși” și nu prin ajutorul străinilor, în 1847 a evocat ardent glorioasa campanie din 1595 a lui Mihai Viteazul, ca și luptele vitejilor săi antecesorilor. „...Părinții noștri — a scris Bălcescu atunci — aveau de temei că mai bine țara lor să se prefacă într-un întins mormînt, numai să rămîie tot țara românilor”; el își exprimase credința că o nație cu un trecut „așa de glorios” nu putea pleri „în veacul luminilor și al libertății”. Nu întîmplător tot Bălcescu a fost acela care, după revoluție, discutînd perspectivele viitoare ale națiunii sale, a vorbit de necesitatea unei „revoluții de independență”.

El pe care înfrîngerea revoluției l-a sortit unui trist exil și morții de parte de țară, avea să-și încheie viața de jertfă animat de nestrămînată convingere a împlînirilor viitoare. El a fost convins că poporului său istoria îl rezerva un „frumos viitor” și împreună cu ceilalți fruntași ai revoluției, care semnau alături de el manifestul din septembrie* 1850, avea să-și exprime „încrederea în viitorul României, una, mare și nedespărțită”.

Avînd un program clar, adoptînd lozincă Dreptate, Frăție, Unitate, declarînd că viitoarea revoluție urma să fie o „revoluție națională”, el preconiza realizarea de „ținte” naționale, sociale și politice și recomanda a se acționa în „solidaritate cu popoarele împilate”. La sfîrșitul anului 1851, cînd Ludovic Napoleon Bonaparte și-a statornicit puterea personală în Franța, Bălcescu a mărturisit adîncă sa durere pentru această acțiune pe care o considera potrivnică telurilor libertății; totodată, mai încrezător ca niciodată în viitorul umanității și al națiunii sale, el a evocat în fraze de o rară frumusețe „ziua fericită, ziua izbîndirei” cînd „nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptății și Frăției”.

Personalitate prestigioasă, slujindu-și patria și în același timp idealurile umanității, crezînd în bine, în adevăr și dreptate, Nicolae Bălcescu apare în perspectiva istoriei în plenitudinea rarelor sale însușiri ca un veșnic îndemn, adresat, prin propriul său exemplu și propria sa jertfă, întregii națiuni.

Dan BERINDEI

1845

„...De la moartea lui Matei Basarab [1654] și mai cu seamă de la Șerban Vv. Cantacuzino [1679-1688] domnul și boierii se izolă de popor, aceea ce făcu pe acesta să fie indife-

* Manifest apărut în revista România viitoare, editată la Paris și în care se formulau scopul și programul de luptă ale viitoarei revoluții a românilor — n.r.

rent la glasul lor. De atunci patrioții noștri uitînd experiența veacurilor, care ne dovedește lămurit că niciodată o nație nu se poate mîntui decît prin sine însăși, pierzînd confidența în puterile sale, începură a cerșitori ajutoriu strein. Aristocrații, ei se uitau împrejurul lor, vedeau oameni corupți și degradați și strigau cu disperare: „Unde sint acum vitejii lui Mircea, Vlad Țepeș, Radu de la Afumați și Mihail”. Ei nu priveau jos, prea jos,

poporul care se țira la picioarele lor și se muncea ca să le hrănească lenea; ei nu se gîndeau că din acest popor au eșit toți acei viteji, că el a mîntuit țeara într-atîtea rînduri și că ar mîntui-o încă, dacă ei făcînd apel la din-sul l-ar fi interesat la pricina țării și i-ar fi dat drepturi și o patrie a apără. Ei nu știau ce poate face un popor cît de mic cînd își apără ale sale și cînd e aprins de o sfință și nobilă idee...”

[*Spătarul Ioan Cantacuzino*, în *Opere*, ediția G. Zane, vol. I, partea I-a, București, 1940, pp. 148-149]

1846

„...Așa robia fu răsplata claselor de jos, care le-au hrănit, le-au respectat totdeauna, le-au păstrat în poziția lor și au jertfit și muncă, și bani, și viață pentru patrie și libertate. De atunci, de la Mihai Viteazul, țeara se împărți în două tabere vrăjmașe avînd interese impotrivate. De atunci poporul se făcu nesimțitor la glasul domnului și al boierilor, nu mai vru a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi și pentru o libertate, de care el nu se poate bucura și țeara în loc de a se realța [reînălța], merse cu grăbire spre scădenie. Tîmpuri nenorocite o copleșiră în urmă. Acea lege înaltă a naturii, că toată fapta trage după sine răsplata sa, acea lege se manifestă în sfîrșit cîmplit asupra capetelor boierilor. Ei, cari făcuseră din frații lor robi, fuseră atunci siliți să-și plece trufașul cap...”

[*Despre starea soțială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite tîmpuri*, în *Opere*, ediția G. Zane, vol. I, partea I-a, București, 1940, pp. 192-193]

Ianuarie 1847

„...Turcii atunci se iviseră în Europa și amenințau a o cotropi. Mircea cel Bătrîn fu cel dintîi cavalier al creștinătății care se ispiți a opri furia lor. În cîmpurile Rovinei el înfrîns trufia lui Baiazet I. Mai tirziu el cîștigă mai mari triumfuri și românii, cuprinzînd Adrianopolea, atunci capitala otomanilor, le puseră un sultan după

alegerea lor.* Cîțiva ani după aceea, un alt căpitan vestit apără altarele patriei și creștinătatea împotriva cîmpliilor lor vrăjmași. Vrednic emul al lui Ioan Uniad, Dracul Voevod ținu mai mulți ani, cu mirarea tuturor popoarelor, războaie crunte cu turcii, cari războaie, mărturisesc scriitorii acelei vremi, abia ar fi putut toți creștinii împreună să susție. În acele lupte grozave, țeara se desertă de locuitori, dar drepturile ei se păstrară, căci părinții noștri aveau de teme că mai bine țeara lor să se prefacă într-un întins mormînt, numai să rămîie tot țeara românilor.

Mai tirziu, Vlad Țepeș, zdrobea prin biruințele sale pe cruntul Mahomet II, concherantul [cuceritorul] Constantinopolii și scăpă încă odată independența amenințată [...] Fie că aducea aminte a nenorocirilor și a luptelor eroice ale părinților noștri, să poată realța demnitatea noastră națională! Fie ca noi să ne încredințăm că o nație care are trecut așa de glorios, o nație pe care providența o păstrează în curs de 18 veacuri, fără îndoială pentru un scop oarecare, nu poate fi ursită să piară acum în al XIX-lea veac, în veacul luminilor și al libertății...”

[*Campania românilor contra turcilor la anul 1595*, în *Opere*, ediția G. Zane, vol. I, partea I-a, București, 1940, pp. 221-222, 250]

3 decembrie 1849

„...Care este calea noastră d-aci înainte? Trei ținte deosebite, între care aleargă națiile.

1. Ținta națională cea mai principală, de unde chestia de unitate națională, chestie de viață și putere, atît înlăuntru cît și din afară, și care ne poate pune în stare a ne împlini misia noastră în omenire. Ce este acum practicabil în această privință. Unirea Principatelor deocamdată etc.

2. Ținta soțială care se rezumă în chestia proprietății, de care se leagă și chestia dăjdii, a creditului și a organizației lui.

3. Ținta politică sau formele organizației din lăuntru sau: Libertatea și Egalitatea individuală. Suveranita-

*După înfrîngerea lui Balazid (1402) de către Timur Lenk (hanul mongolilor), au rămas mai mulți fii care au început să se certe pentru tron. Mircea cel Bătrîn a sprijinit pe Musa.

tea poporului. Tiparul. Asociații. Camera. Domnul. Judecătoriile și legile. Puterea armată. Educația și instrucția etc..."

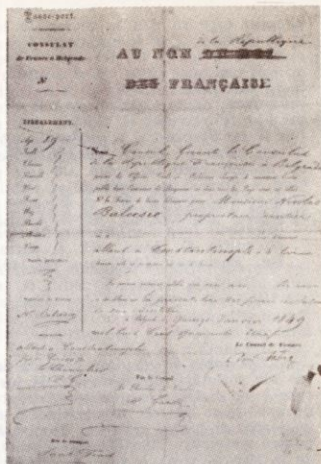
[Scrisoare către Ion Ghica, în *Opere*, ediția G. Zane, vol. IV, București, 1964, p. 248]

Septembrie 1850

...Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pământ și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea din lăuntru, care e peste puțină a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de supt domnirea streină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi **Dreptate, Frațe, Unitate**. Ea va fi o revoluție națională.

Aceasta e calea ce va lua revoluția română, în viitor. ...În zadar veți ingenunchia și vă veți ruga pe la porțile împărătilor, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără numai aceia ce le smulg popoarele. Fiți gata, dar, a vă lupta bărbătește căci, prin lucrare și jertfire, prin singele vărsat, poporul dobîndește cunoștința drepturilor și datoriilor sale. Ziua izbîndirii, ziua dreptății se apropie, în care se vor ridica popoarele ca să măture ră-mășița tiranilor de pe fața pămîntului. Atunci vă veți ridica și voi toți ca unul și veți începe lupta națională, lupta mîntuirii. Atunci nu veți mai fi singuri în fața dușmanului, ci toate popoarele Europei vor alergeră într-ajutorul vostru și vor sta împreună cu voi, căci acum toate au simțit că au unul și același dușman și că împreună unite trebuie să se lupte în contra lui. Voi însă veți avea nenorocirea și gloria de a-l întîmpina mai întîi, de a sta în avangarda civilizației în contra barbariei ca în veacul de mijloc, dar ca atunci, laurele ce veți dobîndi va crește în mîna voastră și va umbri universul..."

[*Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Opere*, ediția G. Zane, vol. I, partea a II-a, București, 1940, pp. 101-107]

După înăbușirea revoluției, numeroși fruntași pașoptiști au luat drumul emigrației. Pașaportul lui N. Bălcescu eliberat de consulul Franței de la Belgrad în ianuarie 1849 pentru o călătorie la Constanța (Muzeul de Istorie al R.S.R.). De remarcat că, la cîteva luni după revoluția din 1848 și după proclamarea celei de-a doua Republici (1848-1862), textul imprimat al formularului a trebuit să fie corectat de mînd

În pp. 2-3: momentul 1848 în viziunea lui Marcel Olinescu

5 decembrie 1851

...sufletu-mi te slăvește, încă, în-zeită Libertate, și deși oamenii singiurilor [schingiurilor] au învelit cu năframă neagră dulce fața ta, crede că va veni ziua fericită, ziua izbîndirii, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîșia acest văl și dușmanii tăi se vor împietri la vederea chipului tău de lumină; atunci nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptății și Frăției! Aceste cuvinte, ce o dată am dat de deviză nației mele, vor domni lumea; atunci așteptarea, visarea vieții mele se va împlini; atunci toți românii vor fi unu, liberi și frați! Vai! nu voi avea noroc a vedea această zi, dar și eu asemeni am muncit și am pătimit pentru dreptate și cel din urmă al meu cuvînt va fi încă un imn ție, țara mea mult dragă!"

[Însemnare făcută pe un manuscris la Hyères: Acad. R.S. România, Msse, Ms. rom. 81, f. 7]

Revoluția începută în 1848 a continuat să se desfășoare sub diferite forme, găsindu-și expresie în realizarea unirii principatelor, în înfăptuirea reformelor sociale ulterioare, în toate transformările și mișcările revoluționare care au avut loc în țările românești, apoi în România, pînă la revoluția socialistă. Deci, revoluția din 1848 a continuat să fie, într-o formă sau alta, trează. Poporul a ținut sus steagul libertății și independenței naționale pînă la înfăptuirea revoluției socialiste, care a adus adevărata libertate națională și socială pe pămîntul României.

NICOLAE CEAUȘESCU

1848 în documente

PAGINI TRĂITE ALE REVOLUȚIEI

„O fază, o etapă istorică naturală, neapărată, prevăzută” — după cum o definea Bălcescu — revoluția din 1848 a constituit unul din momentele culminante, hotărîtoare ale procesului de constituire a României moderne. Rezultanta unor violente contradicții de clasă, mișcarea pașoptistă a urmărit lichidarea orînduirii feudale, înscriind, în același timp, pe steagul luptei poporului român dezideratul unității politice, cu perspectiva eliberării de sub dominația străină. Avînd trăsături specifice determinate de condițiile interne, revoluția românilor s-a înscris, totodată, ca parte integrantă a marelui efort de reînnoire care a cuprins Europa în 1848, de la Atlantic pînă la Marea Neagră. Pentru a ilustra cîteva episoade ale luptei revoluționare din țările române — punctul cel mai înaintat spre răsărit al mișcării europene — spi-cuim fragmente din însemnările datorate unora dintre participanții direcți la evenimentele. Primele două fragmente redau momentele izbucnirii și reprimării mișcării revoluționare din Moldova, pregătirea și declanșarea revoluției din Țara Românească prin adunarea de la Islaz; ultimele două — atmosfera din timpul adunării de la Blaj și ultimele zile ale revoluției muntene.

Șerban RĂDULESCU ZONER

Să murim trăind !

GHEORGHE SION: Domnul meu [Bă-rîșiu — n.r.]. Poate vreți să știți ceva de la Moldova? Ei bine! [...] Răscoala nemul-fumiților, precum a mai fost scris d-tale mai înainte, era mai mult socotită ca un act de nebunie, dar mai pe urmă lucrul ajunsese atît de serios încît înșiși conservatorii societă-ții noastre și-au luat parte în amestec. Boierii cei mai toți, mitropolitul cu clerul său, negustorii de toate treptele și de toate națiile, boierii mai mici, profesori, avocați și doctori de deosebite științe au escalat actul ce ți-am fost trimis strigînd toți în unanimitate: Reformă! Actul acum posedază la două mii de escalături. Nime n-ar fi crezut că în Moldova s-ar fi făcut în zilele noastre o opoziție așa de mare. Unirea ce s-a văzut în astă împrejurare poate să dea nă-dejde românilor, că se vor numi și ei vre-odinioară [vreodată — n.r.] nație și nu

numai popor împilat [...] Luni în 29 martie, de dimineață pînă la 3 după amiază, toată opoziția era adunată în saloanele domnului logofăt C. Sturza. Comitetul revoluționar lucra în cabinetul secretarului de Slat, care cu o zi mai înainte își dăduse demisia. Pe la 12 ore, Domnul care vedea toate aceste mișcări, începu a trata sau, cum s-ar zice, a se țîrgui cu opoziția. D. logofăt Șt. Catargiu, care acum primise porto-foliul Ministerului din Lăuntru, invită cîteva mădulari [membri — n.r.] ai comi-tetului la sine spre a se înțelege asupra unor articuli din cererile obștești. Adunarea atunci se despărți și se hotărî, ca după amiază să se adune la altă casă spre a asculta răspunsul deputăției trimise a se înțelege cu ministrul. Acea casă s-a hotărît să fie a tîndrului Alexandru Mavrocordat, fiul bătrînului logofăt C. Mavrocordat. Pe la 6 ore după amiază, casa și ograda tîndrului Mavrocordat erau ticsite de lume, ulița era închisă de trăsuri, nerăbdarea

era universală, când iată că venită și deputații obștei. Răspunsul fu: „Domnul încuviințează toate cererile obștei, afară de desfacerea Adunării și de înființarea gardei naționale care sînt împotriva Regulamentului [Organic — n.r.]”. Atunci toți au strigat că din cele ce cer nimic nu voesc a lăsa. Peste o jumătate de oră, al doilea răspuns veni: „Domnul cere să îngăduiți încă două săptămîni, pînă cînd vor veni comisarii de la amîndouă Curțile [aristă și otomană — n.r.] ca să hotărască de se poate încuviința astă manifestare”. În acest minut se ridică d. V. Ghica și zice: „Domnilor! Este vederat că Domnul își bate joc de noi, precum și-a bătut pînă acum, vreme de 14 ani. Nu trebuie să pierdem vremea. Să ne înarmăm cu mări și mici și mine, la 8 ceasuri, luînd pe Mitropolitul în fruntea noastră, să mergem asupra baionetelor tiranului. Să ne scaldăm în sîngele nostru și al său, pentru ca să mîntuim țara de despotism. Fraților, fraților! Sînt multe de vorbit. Poziția noastră este critică...” (Aici oratoriul nostru a zis cîteva cuvinte, care au stors lacrimile tuturor) Toți aplauzează.

Răces: „Dar, dar! Mai bine să murim într-un ceas trăind, decît să mai trăim 14 ani murind!” (Să murim! Să murim!)

A. Cuza: „Dar fraților! Să murim! Dar, să ne pregătim pentru ca să murim. Cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor nației noastre vrednic de mărirea trecutului strămoșilor noștri romani! Astăzi toate națiile învie, trebuie să învie și a noastră!”

(Bravo! Bravo!)

În minutul acesta o depeșă vine cu vestea: ministrul din Lăuntru și-a dat demisia... Domnul cu Doamna în fuga mare s-au dus și s-au închis în cazarmă [...]. Trăsuri de bagaj se coboară în ograda cazărmei. (Călătorie bună! Călătorie bună!)

V. Ghica: „Fraților! Este de jălit că un moldovean se duce de se închide singur în cazarma sa ca un mișel; de aceea să-l lăsăm să se ducă!” (Aici oratorul înșiră cîteva dispoziții pentru măsurile ce trebuiau să se ia pe a doua zi. Soarele de mult asfințise; întinericul domnia, adunarea se strecură pe acasă).

Cea mai mare liniște era pe ulițe, cînd deodată toba de larmă se auzi și miliția [armată — n.r.] întreagă se slobozi pe uliță cu generalul ei în cap și întovărășită de un tun și de vreo două sute de arnăuși înarmați. Dughenele începură a se închide, oamenii, bărbai, femei și copii a fugi de prin casele lor, a leșina, a țipa și a face o larmă care mai mult te aducea în deznădejdie [...]. Numărul arestaților se suie peste două sute [...]. Iată un număr din cei mai de căpetenie tineri: 4 frați Rosetti, 3 Cuzești, 2 Docănești, 2 Cosmirești, mai mulți Moruzești, Ghiclești, Bălcești, Sioanești, Surszești, care încă nu se știu unde

se găsesc, pentru că pe unii de pe ulițe i-au prins. Fiecare nemorocit ce cădea în ghiarele soldaților era deodată legat de mîini și ținut de gît între baionete, apoi sfîlcit fără îndurare la cazarmă cu palce și cu codacele puștilor, trîntit în cărușă de poștă și trimis în exil. Pe tînărul Alecu Moruz l-au văzut unii legați în cărușă de poștă, cu capul gol și plin de lovături și de rîni. Pe acorul Poni l-au bătut cu 150 palce.

Astăzi închisorile cazarmelor și ale criminalului sînt ticsite de nemorociti care au voit binele patriei [...]. În oraș cîți nu s-au arestat șed ascunși în case și se strecoară pe la fară. Dolii în toate părțile [...]. Eu desează gîndesc să scap și dacă voi pute să trec în Transilvania la d-v incognito.

Mireasa de la Islaz

N. PLEȘOIANU: ...Pe la 2 iunie primesc o scrisoare de la Tell din Giurgiu prin care îmi scrie că s-a întors din București și că părinții demozeliei au primit cererea mea și că o să vie cu mireasa la Islaz pentru a face nunta, să fiu gata, fără să pomenească nimic de revoluție. Pe dată îmi închipui că nunta mea e revoluția și părinții la mireasa sînt colegii. Sunt gata mi-am zis de la înțitia vorbă, și-n adevăr, tot era gata [...]. În fine, la 6 iunie, d-nu Tell vine la Islaz cu locotenentul Serurie. Eu lipseam la Caracal, însă pe dată pornește 2 curieri, unul la mine și unul la venerabilul popă Șapcă [...]. Pe la 10 ore fui la Islaz. A dinții vorbă de schimbare fu: „Ești gata?” măntrebă d-nu Tell. „Cînd începem?” îi răspund — „Poimîine negreși!” — „Prea bine” — „Tot e gata. Astăzi trebuie să vie tovarășii noștri, Șt. Goleșcu și Eliad. Mîine vom lucra, ne vom pregăti și poimîine ridicăm steagul regenerației”. „Dar de nu vor veni colegii noștri?” „Tot începem”. „Prea bine, fiindcă înțirziera ne va strica tot. Îmi pare rău numai de un lucru. Că n-avem proclamații”. „Ele o să vie cu ei, dar vom scrie cîteva de mîna” [...]. Restul zilei se petrece pînă la cale adunarea oamenilor și armelor pe la picheturi. Un unte-oficer [subofiter — n.r.] cu un soldat fură trimiși la Olt ca să înlesnească trecerea tovarășilor și ordin trimisei la oficerul de la punctul Turnu (Teleorman) ca să fie cu grijă, la sosirea lor și a le-nlesni pornirea la Islaz în siguranță [...]. Pe supt seară, bucuria era în culme. Aci făcură cunoștința cu părintele [Șapcă — n.r.] că nu se cunoștea. D-nul Șt. Goleșcu, cu sosirea sa, aduse niște bani în icosari și îi dăte în hîrtie d-lui Tell cu aceste cuvinte: „On m'a donné cela pour vous”. Noaptea se făcu hîrtie trebuincioasă.

* „Mi s-a dat asta pentru d-v.” (lb. franceză).

A doua zi, 8 iunie, se porni cu d-*vr.* Vlădoianu, care adusesse în trăsură sa pe tovarășii noștri, un plic, către d. Magheru, administratorul districtului Romanafii, în care se afla o scrisoare din parte-ne către dînsul, invitîndu-l că dacă voește să ia parte cu noi să iscălească hîrtia către Domn și să vie la Islaz. Acea hîrtie era iscălită de guvernul provizoriu format din părintele Șapcă, Șt. Goleșcu, Eliad, Tell și eu [...]. Se porni în același timp un curier la București cu scrisori [către] membrii Comitetului revoluționar, vestindu-i de-nce-*perea* noastră la 9. După pornirea curierilor se lucră la facerea steagurilor. Era o mișcare în tot Islazul...

Ziua răscumpărării

GEORGE BARÎȚIU: Blajul încă are ale sale trei zile, zile de bucurie, de sărbătoare, de înfrățire și împăcare a tuturor inimilor. Nu zilele Parisului, Berlinului, Vienei ci zile de entuziasm pentru națiunea sa [...] Convocați încă de vineri seară, 10 mai, începură a sosi. Sîmbătă în 11, curea [curea — n.r.] din toate părțile partea inteligentă [intelectuali — n.r.] și poporul. Duminică dimineața, după Sf. Liturghie, se făcu o conferință de la 10 ore pînă la 3 după-amiază [...]. Luni, 3/15 mai, ziua aceasta de mii de oameni însetați de libertate, ca ziua răscumpărării așteptată și de mulți temută rădări. Ea fu togma [tocmai — n.r.] ca și cea de duminică strălucitoare în frumusețe [...]. La opt ore, dîndu-se semn cu clopotul cel mare al catedralei, preoțimea cu partea civilă-militară se adună înaintea catedralei unde pe estradă erau puse în ordine scaunele și mesele [...]. Poporul la cuvîntul unui june, D. Iancu, într-o minută se despărți în cele și udite [detachamente — n.r.] Atît era de ascultător acest numeros popor ce acum crescuse la 30 de mii de oameni și din minut în minut creștea [...]. Piața Blajului, deși este prea vast, de mulțimea acurăturilor [ascultătorilor — n.r.] deveni prea strîmt. Era teama că pre-*lîngă* toată îngrijirea, starea celor de față, de căldura zilei și desimea poporului va să fie nesuferită. Deci se concluse, ca adunarea, după returnarea D. D-lor comisari să se strămute pre timp la larg, și așa toată mulțimea plecă în pratul din sus [numit de atunci Cîmpia Libertății — n.r.].

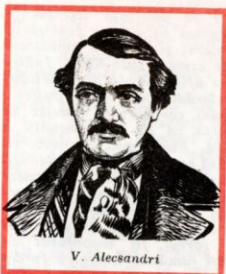
Voința întregului popor

NICOLAE KRETZULESCU: La 13 septembrie de dimineață se poate zice că tot orașul București era pe Cîmpia Cotrocenilor și aștepta în cea mai mare neodihnă și grijă să auză comunicăția lui Fuad-pașa. Mai toate căpeteniile reacționarilor veniseră la cortul comisariatului turcesc unde pătrunseră mai mulți membrii din partidul național. Fuad-pașa dă citire firma-

nului prin care se desființa locotenența domnească, se numea caimacam provizoriu Costache Cantacuzino și se făcea cunoscută ocuparea țării de armata ruso-turcă. Indignați toți, cîți ne aflăm acolo din partidul național, protestară din toate puterile noastre și cerurăm comisariatului turcesc să intervie la Poartă ca să nu consimtă o asemenea violență. Fuad-pașa răspunse că el nu poate decît să execute firmanul, adăugă că cei ce se supuneau sultanului să-l urmeze și se retrase din cort împreună cu Omer-pașa înconjurat de reacționarii triumfatori. În același moment, după un semn dat de Omer-pașa, cortul fu înconjurat de soldași și toți cîți rămăsesse înăuntru furăm opriți a ieși afară. Tocmai pe seară cînd începuse a se înnopta furăm conduși între baionete în curtea bisericii Cotroceni unde, sub corturi ce ne pregătiseră, petrecurăm toată noaptea în frig și nemîncări încă de dimineață de cînd plecaserăm de acasă [...]. Peste zi cînd ne aflăm tot închiși în cort azeam detunături de tunuri în București. Era lupta din Dealul Spierei a pompierilor noștri, care sub comanda căpitanului Zăgănescu, alergînd ca să intre în cazarma din deal și fiind înțîmpinați prin focuri de către turci, care intrau cu tunurile lor în oraș, ei într-o clipă de ochi au întors tunurile cu gura către infanteria turcească, le-a dat foc și nu pușini soldați turci fură omorîți [...]. La Cotroceni, noi, după urita noapte ce-am petrecut sub corturi, am fost a doua zi urcați în apartamentele de sus, cu desăvîrșire nemobile și s-a permis a ni se aduce după la casele noastre de mîncare și cele trebuincioase spre a nu ne culca pe scînduri goale. Peste zi Rusten-bey, însoțit de un trimis din partea căimăcămiei (colonelul Voinescu din partidul reacționar pe cît îmi aduc aminte) vin la Cotroceni, ne cheamă pe cîte unul, și după o listă ce avea în mînă, referindu-se la trimisul Căimăcămiei, care ne cunoștea pe toți, pe unii i-a pus în libertate, între care și fiul caimacamului Iancu Cantacuzino i-a pus în libertate, iar pe ceilalți ne-a lăsat tot închiși, fără a putea comunica cu nimeni de afară, nici chiar cu rudele [...]. După trei zile de închisoare, Rustem-bey a venit de izmoadă la Cotroceni și după o listă ce avea iarăși în mînă, pe unii din noi i-a liberat înadîr iar pe alții i-a pornit sub escortă la Giurgiu, unde i-a imbarcat în caiace, i-a ținut pe Dundre sub pază vreo 15 zile și la urmă le-a dat drumul internînd pe unii din dîșii la Brusa [...].

Astfel a luat sfîrșit mișcarea noastră de la 1848. Ea n-a fost un act izolat al unui partid setos de putere, nici al unei coterii, precum am avut exemple mai tirziu [aluzie la detronarea lui Cuza — n.r.], ea a fost expresiunea de idei și de principii serioase din partea întregului popor, în urma unor lungi suferințe.

Un stil al participării la istorie

V. Alexandri

S. Balint

Gh. Barișiu

S. Bărautiu

(Portretele revoluționarilor sînt prezentate în ordine alfabetică)

PAȘOPTIȘTII ȘI LUPTA CU INERTIA

PAUL CORNEA

Gîndirea și activitatea cultural-politică a pașoptiștilor a fost adesea cercetată; mai puțin poate s-a vorbit despre felul de a fi, despre structura lor morală. Dar a găsi caracterele sufletești diferențiale ale acestor oameni profund legați prin afinități de vîrstă și formație, îndeosebi prin asumarea aceluiași mari opțiunii ideologice (înfăptuirea Unirii, cîștigarea independenței, promovarea specificului național în cultură, reorganizarea societății românești în sens burghezo-democratic) nu e atât de simplu cum s-ar părea.

Drumul spre cunoașterea resorturilor lor interioare ne e uneori foarte de loc comun ori formula de circulație generală, alteleori de o anume tendință iconografică și festivă, care așterne peste frămîntări, contradicții și limite — inerente împrejurărilor, timpului și firii umane — un văl pudic și idealizator. Știm cu toții că pașoptiștii au fost militanți entuziaști ai cauzei naționale, că au alcătuit o grupare coerentă și că ilustrează o formă exemplară a patriotismului. Dar cîți cunosc zăbuciumul care stă la temelia angajamentului lor civic, dificultățile pe care au trebuit să le învingă spre a-și fixa locul în istorie?

Problema problemelor

Judecînd de la distanță, perspectiva se limpezește, dar se și simplifică: dibuirile îndelungi și anevoioase se estompează, pozițiile forțelor sociale angajate în luptă se reduc la antagonisme sumare, psihologii devin liniari, totul pare a se înlănuși după o ordine evidentă și luminoasă. Cînd însă ne apropiem de evenimentele de la 1848, studiîndu-le la nivelul lor, încercînd să regăsim adică starea de spirit a oamenilor înainte ca deznodămîntul să fi clarificat lucrurile, atunci de-abia tabloul capătă dramatism, indivizii ne apar solicitați de tendințe contradictorii, drumul spre țintă presărat cu nenumărate obstacole, dialectica dintre contingență și necesitate, atât de inteligibilă retrospectiv, se încarcă de umbre și incertitudini.

Evenimentele de la 1848 au consacrat în istoria României o serie de personalități proeminente — luptători politici, gânditori și cărturari remarcabili, cum au fost Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Ion Eliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Simion Bărnuțiu și alții — care au dat glas idealurilor revoluționare ale poporului, au fundamentat teoretic revendicările progresiste ale maselor, au organizat și condus lupta revoluționară pentru emanciparea socială și națională a poporului român.

NICOLAE CEAUȘESCU

Din acest punct de vedere, un document dintre cele mai edificatoare îl constituie discursul rostit într-o adunare a studenților români din Paris, la 1 ianuarie 1847, de N. Bălcescu. Textul de care vorbim, de o mare frumusețe și de o rară înălțime de cuget, a fost descoperit de Cornelia Bodea și publicat recent prin stăruințele lui H. Nestorescu-Bălcești, însă într-o ediție puțin accesibilă marelui public*. El constituie o adevărată radiografie morală, permițându-ne accesul în intimitatea conștiinței pașoptiste, într-un moment din cele mai semnificative, când tulburarea cuprinsese cugetele celor mai buni și apatia amenința să paralizazeze desfășurarea luptei.

Înainte de a cerceta cuvântarea, să încercăm a ni-i închipui pe auditori. Erau studenți veniți să învețe în capitala Franței, printre ei și reprezentanți deja cunoscuți ai mișcării culturale, ca M. Kogălniceanu ori I. Ghica, obligați să se expatrieze din cauza atmosferei opresive din țară. Aveau între 20-30 ani, vîrstă la care iluziile încep să se năruie în ciocnirea cu realitățile brutale ale vieții. Văzuseră lumina zilei în preajma sau îndată după mișcarea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu, într-o epocă de mari prefaceri economice și sociale, cînd structurile vechi intraseră într-un rapid proces de descompunere și o nouă mentalitate se infiltra în toate sectoarele vieții publice și private. Ei recepțaseră din copilărie ideile de naționalitate, libertate și justiție socială care dezlegau pretutindeni spiritele din încătușare și ridicau masele la luptă împotriva regimurilor absolutiste. Fuseseră marcați în adolescență de climatul de emulație patriotică și luminare din deceniul patru, cînd, sub conducerea lui Asachi și Eliade Rădulescu, se inițiasă marea operă de implantare a bazelor culturii moderne, prin înființarea de școli, ziare, teatru în limba română, nuclee editoriale. Erau romantici desigur, dar romantismul lor ocolea de obicei formele excesive ale interiorizării și visului, menținîndu-se între limite rezonabile, îndeosebi tinzînd să-și consume

D. Bolintineanu

I.C. Brătianu

T. Cipariu

I. Ghica

* Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei noastre. Ediție de Cornelia Bodea, Bălcești pe Topolog, 1970. (Studii et acta musei „Nicolae Bălcescu“)

Al. G. Goleacu

N. Goleacu

St. Goleacu

M. Kogălniceanu

surplusul de energie emotivă prin slujirea devotată a intereselor națiunii, pe calea scrisului sau a acțiunii politice. Trăiau la Paris într-o atmosferă de agitație și fervoare, alături de tineri aparținând altor popoare asuprite din Răsărit, la fel de entuziaști, idealști și utopici, cu care se regăseau în băncile de la Collège de France, la cursurile străbătute de mesianism revoluționar ale tribunilor libertății — Michelet, Quinet, Mickiewicz.

Pentru tinerii aceștia în pas cu vremea, în curent cu desfășurările intelectuale și politice ale epocii, care se simțeau români înaintea de a fi moldoveni, munteni, transilvăneni, bănățeni sau dobrogeni, problema problemelor era să-și înalțe patria din starea de înjosire și înapoiere. Voiau să realizeze Unirea politică a românilor și să opereze reforme, eliminând rînduiriile feudale, îmbunătățind situația țărănimii, instaurând domnia legii și a democrației. Idealul lor cel mai scump era să aducă poporul român în familia națiunilor înaintate ale Europei, dîndu-i posibilitatea să contribuie la opera comună a civilizației omenestii, după singura măsură a vredniciei și aptitudinilor sale.

Condițiile luptei erau însă extrem de complicate, dușmanii cauzei românești dispuneau de forțe redutabile, evenimentele decurgeau adesea altfel decît se aștepta sau se spera. Pe de altă parte, în pofida dorinței lor sincere de a-și servi țara, studenții de la Paris nu erau în stare să se situeze totdeauna la înălțimea sarcinilor luptei de eliberare. Unii, proveniți din clasele de sus, își depășiseră poziția socială mai mult din generozitate, decît dintr-o convingere tracic sedimentată; lipsa de călire ideologică îi făcea, de aceea, să șovăie în momentele de cotitură sau îi arunca în perplexitate. Alții erau naîvi, lăsîndu-se ușor ademeniți de mirajul vorbelor, ori crezînd, în spiritul „luminilor”, că pentru a rezolva marile probleme sociale ajunge să se facă apel la rațiune și să se pledeze necesitatea armonizării intereselor divergente. Prea puțini dispuneau de pregătirea teoretică necesară descifrării în esență a dinamicii procesului istoric contemporan și mai puțini încă avuseseră ocazia să se măsoare cu dușmanul într-o ciocnire directă, să sufere, ca Bălcescu, rigorile temniței, sau să-și vadă, ca M. Kogălniceanu, spulberate, pas cu pas, toate inițiativele în opera de culturalizare. În fine, cum e și firesc, dacă asupra obiectivelor majore urmărite nu existau litigii fundamentale, apăreau, în schimb, diferențe pe chestiuni de tactică, de pildă între radicali (care preconizau acțiunea conspirativă și alianța cu aripa iacobină a stîngii europene) și liberali (care preferau mijloacele legale și căile diplomației); iar diferențele se adînceau și în funcție de temperament, prin opoziția spontană între firi exaltate ca ale lui C.A. Rosetti și D. Brătianu și cele realiste de felul lui Kogălniceanu ori Ghica.

Nu moarte, ci deșteptare

Aceste precizări erau necesare spre a înțelege cuvîntarea lui Bălcescu. Ea are valoarea unei auto-critici a generației, rostită însă de cel mai curat și intransigent dintre reprezentanții ei, de cel care, mai puțin decît oricine altul, ar fi avut să-și reproșeze ceva. Analiza nu se oprește însă la denunțarea stării vremelnice de impas și a cauzelor care au generat-o, ea schitează, cu o luciditate admirabilă, perspectiva învingerii greutăților momentane, restabilește încrederea în victorie, se transformă într-un apel înflăcărat și irezistibil la acțiune.

Ce spune Bălcescu? El începe prin a descrie starea obiectivă a lucrurilor, cu intenția evidentă de a nu escamota în nici un fel greutățile. În Transilvania, românii gem sub jugul habsburgic, în Principate puterea e deținută de „niște cîrmuiri asupritoare, corupte, ipo-
crite, trăind prin ilegalități, fără altă regulă decît interesul lor, fără altă mîrginire decît voința lor, indife-
rente asupra mijloacelor, primindu-le pe toate numai să le ducă la ținta lor; prefăcînd înșelătoria, viclesugul, călcarea jurămîntului, tilhăria chiar în arta de guver-
nare”. Pe plan social, țara e împărțită în două tabere antagoniste: boierii și poporul. Celor dintîi Bălcescu le face un adevărat rechizitoriu; ei sînt „ambitioși, ego-
iști, urindu-se și sfîșindu-se unii pe alții, plecați, supuși către cel mai mari, despoți către cel mai mic, vînduți sau gata să se vîndă la orice va voi să-l cumpere, lu-
îndu-și drepturi ce n-au, crezînd că statul e o proprietate a lor și că vechea lor supremație trebuie a rămînea în vecinic neclintită”. Poporul e „degradat, trăind în ticăloșie și în lacrimi... înșelat totdeauna, el nu mai crede la un viitor, el nu mai nădărduește o prefacere în starea lui”.

„Astfel privit — încheie istoricul trecerea în revistă a stării prezente — acest tablou seamănă descurăjătoru”. Sus, ca și jos, deși din motive diferite, domnește aceeași inerție: unii nu vor decît să-și conserve privile-
giile, alții nu pot să le răstoarne. „Nimic nu se vede care să ne mîngie, nimic care să ne arate dignitatea omenirii. Nici o nădejde d-a vedea atîtea lanțuri rupte! Nici o nădejde d-a vedea un termen la această grozavă
progresie de despotism, de degradație și de indignitate”.

În împrejurări atît de vitregi, nu e de mirare că îndoa-
iala s-a infiltrat și în rîndurile înguste ale luptătorilor pentru libertate. Unii dintre participanții la mișcarea lui I. Cîmpineanu (din anii 1838-1839), „mirîndu-se că nu culeg a doua zi aceea ce au semănat cu o zi îna-
înte”, s-au retras la țară, departe de cuibul tiraniei, dar și de posibilitatea de a mai lucra în sensul ideilor lor. „El nu disperează de tot de viitor — spune Bălcescu — doar socotesc că nu le este dat să facă nimic pentru
dînsul, dar el nu cred că vor vedea acest viitor și nu îndrăz-
nesc a-l făgădui nici chiar copiii lor, atît li se pare că e departe de la ceea ce gîndesc la ceea ce văd de față”.

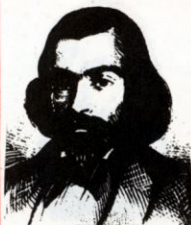
Alții, „siliți a rămînea între lume, în Capitale” propovăduiesc renunțarea la luptă, încrucișarea momen-
tană a brațelor, sub cuvînt că dușmanii sînt prea puter-
nici și condițiile prea puțin favorabile. Propria lor descurajare o transmit celor mai tineri, spunîndu-le: „În zadar vă mișcați. Lucrarea nu poate decît să vă com-
promită, fără a aduce vreun folos. Orice veți face, sau va fi nefolositor, sau vătămător. Să lăsăm toate și să
așteptăm întimplarea să ne ajute și să ne scape”.

Mai rău încă, deși — după Bălcescu — explicabil, e că un anume scepticism se întinde și printre studenții aflați în capitala Franței, printre prietenii și tovarășii de luptă apropiați, că el atinge toate sferile de mani-
festare, pînă și literatura. („La ce poate sluji o litera-
tură națională cînd nu ești sigur că mîine va exista nația ta? De aceea, să ne resignăm și să tăcem.”)

Ce opune oratorul acestui spirit de demisie, care justi-
fică pasivitatea și riscă să demobilizeze frontul luptătorilor pentru cauza națională tocmai în ajunul unor bătălii hotărîtoare? Mai întîi o apreciere dialectică a prezentului înnourat: e o greșeală să se judece lucrurile sub prisma aparențelor; ceea ce importă sînt tensiunile de adînc, contradicțiile sociale ajunse în stadiu paroxis-
tic; or, departe de a sugera perpetuarea rezelor, acestea anunță, dimpotrivă, un viraj al istoriei, o perioadă de

Aug. Treb. Laurian

Gh. Magheru

I. Maiorescu

A. Mureșanu

E. Murgu

C. Negri

I. E. Rădulescu

C.A. Rosetti

regenerare și progres. Nu — proferează Bălcescu — „vă înșelați, voi luați drept moarte aceea ce este pregătirea unei transformări sociale. Toate ne-o dovedesc. Acea luptă între interesele opozite și vrăjmașe, acea mare neîncredere, acea dezorganizație socială, toate sînt semne de viață, toate ne arată că o lucrare mare se face în societate, toate ne vestesc începutul zămislirii unei societăți nouă. Prin asemenea simptome, domnilor, se anunțiază în societățile învechite prefacerile cele mari: aceea dar ce socotim că este moartea, este deșteptarea, este învierea!”

Nu mai puțin revelator e cel de-al doilea argument pe care-l putem deduce din țesătura măiastră a demonstrației: neamul românesc a supraviețuit în decursul istoriei unor încercări cu mult mai grele; e, de aceea, neîndoielnic că el va ști să-și croiască drumul și în împrejurările prezente, cînd spiritul vremii îl favorizează, căci sec. XIX e un veac al „luminilor, al deșteptării popoarelor [al]... libertății”. O „providență” (cuvînt sub care Bălcescu înțelege suma legităților obiective) a păstrat ființa poporului român pînă acum, în ciuda tuturor furtunilor și dezastrelor, ea o va păstra și în viitor înșă cu o condiție care e esențială: „ca și noi să facem tot ce afirmă de noi, ca și noi să împlinim misia noastră”.

Pentru a acționa e însă nevoie de a ști nu numai care e scopul final, ci și care e drumul ce conduce spre el. Or, ceea ce lipsește generației e tocmai claritatea perspectivei: „Trăind... într-o epocă de tranziție, între trecutul care pierе și viitorul care începe a ne lucі, pentru noi ideile bătrîne nu mai au o putere și ideile nouă, credința nouă cel mai mulți o presimțim fără a o cunoaște bine, fără a o fi analizat. Astfel... cei mai mulți din noi nu știm unde trebuie să mergem și ce cale să luăm, ca să ajungem la țintă”. De aceea — și cu aceasta abordăm una din părțile cele mai caracteristice ale cuvîntării — Bălcescu se străduie să spulberе ideile false, să destrame prejudecățile unora și alibiurile altora. În fapt, nodul întregului discurs e tocmai aci: în polemica împotriva inerției. Celor care spun „să ne fătărnicim, să tăcem și să așteptăm evenimentele”, le răspunde că se rătăcesc amar: „evenimentele trebuiesc pregătite din vreme, altminterea nu vor veni”. Celor care preconizează alianța temporară cu „puterea”, oricît de rea ar fi, spre a obține avantaje imediate, le amintește că nu poate exista întovărire între principii contradictorii, între „egoism și jertfă”, între „fărădelege și virtute”. Celor care se amăgesc că lucrurile s-ar putea îndrepta prin înlocuirea cîrmuitorilor, le atrage atenția că rădăcina răului nu e în indivizi, ci în organizarea socială: „lăsînd societatea în starea de mai nainte și răsturnînd oarecare persoane ce sînt în capul ei, nu facem alt fără numai ne punem la îndatorirea d-a începe a doua zi lupta cu cei ce le-au luat locul”.

Pentru acțiune, împotriva pasivității

Așadar, nu există nici un fel de scuză pentru pasivitate, nici pentru temporizare, nici pentru soluțiile de compromis. Tinerii nu pot avea altă țintă decît unirea politică și săvîrșirea reformei sociale. Steagul sub care trebuie să realizeze cea mai largă mobilizare a compatrioților este al „românismului” și „românism” înseamnă națiune și democrație. Chiar dacă mijloacele preconizate aparțin mai mult propagandei de tip luminist decît acțiunii revoluționare propriu-zise (ceea ce se poate explica prin rațiuni tactice), sensul luptei este același și cerința pusă în fața tinerilor una singură: angajarea fără reținere în bătălia libertății. Și Bălcescu încheie printr-o perorație superbă, care proclamă, în pofida

norilor grei ce acoperă orizontul, certitudinea victoriei: „Nu ziceți «sintem slabi!». Cînd Dumnezeu dă o misle, dă și puterea de-a o împlini. Nu ziceți «sintem puțin!»...”

Fără îndoială, literatura politică pașoptistă cuprinde și alte texte revelatoare. Dar puține ne divulgă într-o formă mai impresionantă valorile morale ce constituie apanajul generației revoluționare. Cu marea autoritate pe care i-o dădeau cunoștințele, opera de istoric, participarea la insurecția eșuată, de la 1840*, noblețea cugetului și tăria caracterului, Bălcescu atacă frontal o problemă spinoasă dar decisivă: aceea a alegerii între militanțism și pasivitate, între riscurile asumării unei poziții de activism civic și comoditatea retragerii din frământările veacului. El susține că a cultiva grădina, în vreme ce afară tunurile bubuie și opresiunea face aerul irespirabil e un compromis rușinos, nu o alternativă a demnității.

Operă de strînsă argumentare, dar și de profetism național, cuvîntarea lui Bălcescu ne convinge că pașoptismul nu constituie o manifestare spontană și liniară, o înscriere facilă și voioasă în ordinea istoriei, ci rezultatul unui proces laborios și dificil, de luptă a oamenilor nu numai cu vitregia soartei, ci și cu ei înșiși. Pînă la urmă, după cum o știm, luptătorii de la 1848 au fost unanimi în a alege sacrificiul și dăruirea de sine împotriva egoismului și a indifferenței față de suferințele colectivității. Această opțiune exprimă cel puțin trei lucruri. Mai întîi, încrederea profundă — care e, în același timp, de ordinul rațiunii și al unui instinct indemonstrabil — în destinul luminos al poporului român. Este apoi simțul responsabilității față de istorie, conștiința de a vorbi în numele națiunii, de a-i reprezenta interesele, aspirațiile și păsurile. E, în fine, conceptul de „datorie”, care împrumută „luminilor” înțelesul muncii devotate în folosul patriei iar romantismului — patetismul ideii de „misiune”.

Pașoptistul văzut de Bălcescu nu e un erou de legendă, invulnerabil și infailibil; el trece prin clipe de îndoială, e uneori tentat de facilitățile vieții; victoria momentană a forțelor răului, năruirea speranțelor puse în mișcare anilor 1840-1846, acest provizorat dureros al unui impas care se prelungește, îl descurajează și îl tulbură. Dar ceea ce îl caracterizează e că își învinge starea de descumpănire, că își regăsește elanul și acceptă lupta, cu toate jertfele pe care ea i le cere.

Într-o măsură mai mare sau mai mică, toți reprezentanții generației ilustrează această dominantă a „angajării”. Cu condeii — ca scriitori, suind pe baricade — ca revoluționari, practicînd diplomația — ca oameni politici, pașoptiștii au înțeles că destinul lor e să-și croiască prin luptă destinul, să-și smulgă compatrioții din nepăsare și inacțiune, să proclame în lumea întreagă dreptul la existență a națiunii române și identitatea sa spirituală. De aceea, dincolo de trăsăturile care-l definesc în cîmpul social și politic, ca ideologie, pașoptismul este și o expresie a unui tip de comportare morală, un stil al participării la istorie. Iată de ce el rămîne exemplar, capabil, azi ca și ieri, să stîrnească vocații, să dea un conținut viu și actual ideii de patriotism.

* În mai 1840 s-a constituit o societate secretă, condusă de boierul liberal Dimitrie (Mitică) Filipescu, din care făceau parte N. Bălcescu, D. Macedonski, G. Telegescu, M. Serghiescu, E. Murgu, Jean A. Vaillant ș. a. Obiectivele urmărite: independența Țării Românești, lichidarea regimului feudal prin emanciparea clăcășilor. Proiectul de constituție elaborat proclama egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, desființarea rangurilor și privilegiilor boierilor, republică democratică etc. Programul urma să se realizeze printr-o răscoală armată. În octombrie 1840 conducătorii mișcării au fost arestați, judecați și condamnați la 8-10 ani ocnă sau închisoare; Bălcescu, fiind minor, a fost internat la Mănăstirea Mărgineni — n.r.

A. Russo

G. Sion

A. Șaguna

Cr. Tell

„PRIMĂVARA POPOARELOR“ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE (1848-1849)

1848

8 martie:

În locuința sa din Paris, Nicolae Bălcescu convoacă pe toți moldo-muntenii și redactează împreună un program revoluționar burghez-democratic, în care cereau, printre altele, împroprietărirea țăranilor prin despăgubire; tot acum se hotărăște trecerea la acțiune pentru declanșarea revoluției*.

12 martie:

La Sibiu, Simion Bărnuțiu alcătuiește o proclamație în care cheamă pe românii din Transilvania să se ridice la luptă pentru recunoașterea lor ca națiune politică; cere convocarea unei adunări naționale și desființarea iobăgiei.

13 martie:

Se ține o întrunire la Tîrgu Mureș la care participă tineri intelectuali români, maghiari și sași cu care prilej se redactează o petiție ce solicită drepturi și libertăți burghезде democratice.

Izbucnește revoluția la Viena; regimul reacționar al lui Metternich este răsturnat. Evenimentul marchează, de fapt, începutul revoluției în Imperiul habsburgic.

15 martie:

Izbucnește revoluția la Pesta.

* Calendarul conține referiri și la unele momente ale revoluției pașoptiste din alte țări, momente care au avut legătură cu mișcarea revoluționară de la noi; toate datele din materialul de față sînt menționate în stil vechi.

27 martie:

La Iași se ține o mare întrunire, care marchează începutul mișcării revoluționare din Moldova.

Românii aflați în Pesta, împreună cu populația orașului, îl eliberează din închisoare pe democratul-revoluționar român Eftimie Murgu.

28 martie:

Revoluționarii moldoveni se întrunesc în casa lui Costache Sturdza pentru a redacta programul **Petiția-proclamațiune** (35 articole, cuprinzînd revendicări burghезде-democrate moderate).

29 martie:

La Iași, o delegație se prezintă domnitorului Mihail Sturdza pentru a-i înmîna petiția-program. Domnitorul o respinge și înăbușă mișcarea revoluționară; au loc peste 300 arestări (13 dintre conducători sînt trimiși sub stare de arest la Galați, spre a fi exilați în Turcia; șase dintre ei scapă la Brăila și fug în Transilvania).

30 martie:

Legile privind desființarea obligațiilor feudale, cunoscute și sub numele de **Legile din aprilie**, votate de Dieta maghiară din Pojon (Bratislava), sînt confirmate de Ferdinand I, împăratul Austriei.

8 aprilie:

Are loc prima adunare secretă a conducătorilor revoluționari munteni în locuința lui C.A. Rosetti, din București, cu scopul de a hotărî fixarea începerii revoluției; N. Băl-

cescu propune ca insurecția să înceapă în 11 aprilie; majoritatea cere amînarea.

9 aprilie:

Au loc încă două ședințe, dar nici acestea nu reușesc să fixeze data declanșării revoluției muntene.

18 aprilie:

La Blaj, în „Duminica Tomii“, se ține prima adunare politică a românilor transilvăneni, care hotărăște convocarea, pentru 3 mai, a unei mari adunări populare. În Transilvania au loc puternice mișcări țărănești pentru aplicarea **Legilor din aprilie**.

26 aprilie:

Întrunire la Sibiu a conducătorilor burghезде și țărănimii române din Transilvania, care aprobă un proiect de program redactat de S. Bărnuțiu. În esență cuprindea: recunoașterea politică a națiunii române, depunerea jurămîntului național, protest împotriva „uniunii“ Transilvaniei cu Ungaria.

30 aprilie:

Sosește la București generalul Duhamel, trimisul țarului.

2 mai:

În Catedrala din Blaj are loc consfătuirea preliminară pentru precizarea programului ce trebuie discutat a doua zi; Simion Bărnuțiu ține un înflăcărat discurs în care exprimă voința de unire a românilor de pe întreg întinsul fostei Dacii.

3 mai:

Cea mai puternică manifestare politică a populației

Plămădită în condiții asemănătoare, desfășurându-se în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești. Faptul că pe steagul revoluționar din toate aceste provincii erau scrise aceleași idealuri supreme — desființarea servitutiilor feudale și eliberarea țăranimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale — ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i unea pe fiii aceluiași popor, în pofida hotarelor despărțitoare artificiale și vremelnice.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Acest citat, ca și cele din paginile 3, 7, și 11 sînt extrase din cuvîntarea rostită la adunarea populară de la Iași, la 4 mai 1973, consacrată aniversării Revoluției de la 1848).

românești din Transilvania, pentru desființarea iobăgiei și recunoașterea națiunii românești: la Blaj, pe Cîmpia Libertății, sînt adunați peste 40 000 oameni.

La Lugoj, în cadrul unei însuflețitoare adunări populare, românii cer drepturi naționale (participă și unii revoluționari din Muntenia și Moldova). Se alege un comitet, sub președinția lui Eftimie Murgu.

4 mai:

Adunarea de la Blaj își continuă lucrările. August Treboniu Laurian citește programul intitulat **Petițiunea națională** (care cuprinde 16 articole (se cere, printre altele: dreptul românilor de a fi reprezentați în Dietă, folosirea limbii române în legislație și administrație, desființarea iobăgiei fără răscumpărare, înarmarea poporului și înființarea gărzii naționale; se afirmă cu tărie că: „națiunea română se declară și se proclamă de nație de sine stătătoare”). Se aleg două delegații — una condusă de episcopul ortodox Andrei Șaguna, care să prezinte revendicările românilor la Viena, iar cealaltă pentru a înmîna „petițiunea” Dietei de la Cluj. Se formează un Comitet Național Român cu sediul permanent la Sibiu, primind misiunea să

îndeplinească hotărîrile adoptate de Adunare. Sînt aleși în Comitet: Andrei Șaguna, Simion Bărnuțiu, Aron Pumnul, Avram Iancu, Al. Papiu Ilarian ș.a.

5 mai:

Adunarea de la Blaj își încheie lucrările. Se formează o gardă națională. Prin masiva participare și hotărîrea cu care s-a afirmat dorința de libertate socială și națională, adunarea a marcat momentul culminant al revoluției în Transilvania.

10 mai:

Pentru conducerea acțiunii revoluționare din Țara Românească se alcătuiește un Comitet revoluționar compus din: I. Ghica. N. Bălcescu, C. Bălcescu, Al. G. Golescu (Negru), C.A. Rosetti, C. Bolliac, Șt. Golescu, D. Brătianu, I. C. Brătianu, Al. Golescu (Albu), N. Golescu, Radu Golescu, I. E. Rădulescu și I. Cîmpineanu. Din comitet se formează o Comisie executivă alcătuită din N. Bălcescu, Al. G. Golescu (Negru) și Ion Ghica. Se definitivează programul revoluției, cuprinzînd 22 articole (cel mai important purta numărul 13 și cerea emanciparea și împrobierarea clăcașilor prin despăgubire). I.E. Rădulescu este însărcinat cu tipărirea programului și redactarea unei proclamații. Se sta-

bilește ca revoluția să fie declanșată la 9 iunie în Capitală.

12 mai:

Apare la Brașov un program al revoluționarilor moldoveni emigrați (**Prințișii noastre pentru reformarea patriei**), compus din șase puncte, care prevede, între altele: desființarea servitutiilor feudale și împrobierarea țăranilor fără răscumpărare, unirea Moldovei cu Țara Românească.

17 mai:

Dietă din Cluj, împotriva voinței maselor populare exprimată la Blaj, votează „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria.

18 mai:

În **Gazeta de Transilvania** apare articolul **Terorismul străin în Moldo-România**, semnat de G. Barițiu, în care se spune: „Soarta națiunii române se va hotărî în București și în Iași, iar nu în Cluj, nici în Blaj, nici în Buda...”

29 mai:

Sanționarea de către împăratul Austriei a „uniunii” Principatului Transilvaniei cu Ungaria.

Sfîrșitul lui mai:

Sosește Comisarul Porții Talaaf-efendi, pentru a se informa asupra stării îngrijorătoare din Țara Românească. I se înmînează un memoriu în care este

exprimată dorința românilor din Moldova și Țara Românească „de a se grupa într-același stat”.

9 iunie:

Un grup de tineri revoluționari munteni încearcă un atentat împotriva domnitorului Gh. Bibescu; arestările ce urmează întirzie declanșarea revoluției.

La Cernăuți, revoluționarii români din Moldova exilați, organizează un „Comitet revoluționar” în frunte cu C. Negri, Al.I. Cuza, Zaharia Moldovanu etc. M. Kogălniceanu este însărcinat să redacteze un program de revendicări social-politice.

Începe revoluția în Țara Românească. La Islaz, la ora 10 dimineața, preotul Popa Șapcă deschide, printr-un discurs în care condamnă servituțile feudale, marea întrunire organizată acolo. I.E. Rădulescu citește proclamația și cele 22 articole ale programului revoluției. Se formează un guvern provizoriu, compus din I.E. Rădulescu, Chr. Tell, Șt. Golescu, Popa Șapcă și N. Pleșoianu.

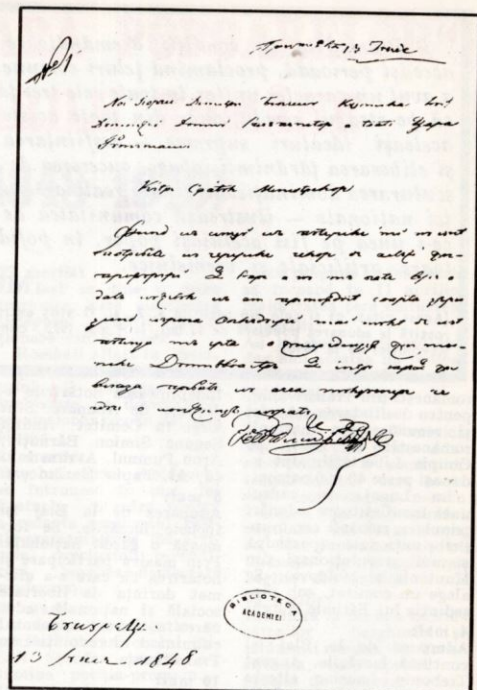
10 iunie:

La București, în casa lui Axente Sever din mahalaua Dobroteasa, se ține o adunare secretă; se hotărăște ca a doua zi, la orele 16, să se dea semnalul de începere a revoluției și în Capitală.

11 iunie:

Izbucnește revoluția în București: o deputație, condusă de N. Golescu, prezintă, la orele 9 seara, domnitorului Gh. Bibescu programul revoluției; acesta semnează documentul și recunoaște noul cabinet ministerial compus din N. Bălcescu, N. Golescu, Gh. Magheru, I.E. Rădulescu, Șt. Golescu, C. Kretzulescu, C.A. Rosetti, I. Odobescu. Dimitrie Brătianu este trimis ca agent diplomatic pe lângă guvernele Austriei și Ungariei.

Guvernul provizoriu ales la Islaz, însoțit de mult popor, ajunge la Caracal

și este primit de Gh. Magheru. De aici se îndreaptă spre Craiova.

12 iunie:

Sub redacția lui C.A. Rosetti și E. Winterhalder apare la București gazeta **Pruncul român**.

13 iunie:

N. Bălcescu aflat în județul Vâlcea, se întoarce la București.

Guvernul provizoriu ales la Islaz intră triumfal în Craiova. Domnitorul Gh. Bibescu abdică și pleacă la Brașov.

14 iunie:

Se alcătuiește un „Guvern provizoriu al Țării Românești” (prin unirea celui

de la Islaz cu cel de la București) format din: mitropolitul Neofit, I.E. Rădulescu, Șt. Golescu, Chr. Tell, Gh. Magheru, Gh. Scurtu, I. Odobescu, N. Golescu, I. Cimpineanu, C.N. Filipescu, I. Voinescu II. Cu titlul de secretari sînt numiți: N. Bălcescu, Al.G. Golescu (Negru), C.A. Rosetti și I.C. Brătianu. Guvernul provizoriu dă primele decrete: steagul național să aibă trei culori — albastru, galben și roșu — cu devisa Dreptate-Frățietate înscrisă pe el; decretează desființarea rangurilor boieresci, înființarea „gărdiei naționale”, desființarea pe-

depsei cu moartea și a bătaii.

15 iunie:

Pe Cîmpia Filaret, numită apoi Cîmpia Libertății are loc o mare adunare (30 000 persoane), în timpul căreia masele populare depun jurămint pe programul revoluționar, recunoscîndu-l drept Constituție.

Se ține o nouă adunare populară la Lugoj a românilor din Banat, care hotărăște înființarea unei armate populare române, prin înarmarea poporului, numirea lui E. Murgu căpitan suprem al acestei armate, introducerea limbii române în școli și recunoașterea naționalității române etc.

16 iunie:

Guvernul provizoriu dă o proclamație către săteni, prin care le cere să strîngă recolta proprietarilor și arendașilor; decretează în aceeași zi eliberarea tuturor deținuților politici.

18 iunie:

Lui Gh. Magheru i se încredințează postul de căpitan general al tuturor trupelor neregulate de do-

robanți și panduri care urmează să se formeze.

19 iunie:

Boierimea reacționară organizează o întrunire în sala „Redoute” în care revoluția este denigrată. Guvernul provizoriu este arestat cu complicitatea colonelilor I. Odobescu și I. Solomon. În fața ofensivei cercurilor boierești masele cetățenești trec la acțiune (din rîndul lor se remarcă Ana Ipătescu, cofetarul Toma Gheorghiu etc.) pentru a elibera guvernul provizoriu. Complotiștii sînt arestați.

Sub redacția lui D. Bolintineanu și sub influența directă a lui N. Bălcescu, apare gazeta **Poporul suveran**, care militează pentru triumful revoluției.

21 iunie:

Guvernul dă o nouă proclamație către săteni prin care li se cere îndeplinirea îndatoririlor către proprietari și arendași.

24 iunie:

Guvernul provizoriu decretează trimiterea în țară a unor comisari, cu misiunea de a propaga ideile revo-

luționare și a organiza revoluția.

26 iunie:

Guvernul provizoriu dă o proclamație, prin care anunță eliberarea robilor țigani. Este pronunțată sentința în procesul intentat complotiștilor din 19 iunie, care se limitează doar la înlăturarea din armată și degradarea celor doi ofițeri.

Se publică un nou decret prin care se cere țăranilor clăcași să îndeplinească „datoriile lor” către proprietari și arendași.

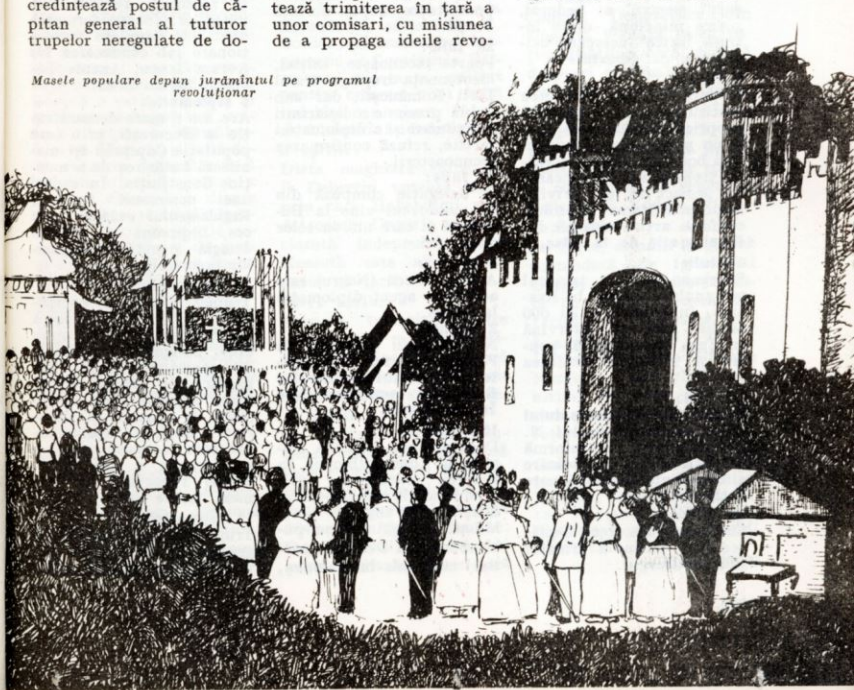
28 iunie:

Trupe intervenționiste țariste ocupă orașul Iași, capitala Moldovei. Ca urmare a zvonurilor reacțiunii, că trupele țariste se îndreaptă spre București, guvernul provizoriu se refugiază în grabă la Rucăr.

29 iunie:

Mitropolitul Neofit, rămas în Capitală, anunță poporului plecarea guvernului și restabilirea vechiului regim boieresc. Se consti-

Masele populare depun jurămintul pe programul revoluționar

tuie o cămăcămie formată din marii boieri T. Văcărescu și E. Băleanu, care reabilitează pe cei doi colonel, Odobescu și Solomon, repunându-i în funcții.

30 iulie:

Poporul salvează revoluția, înlăturând regimul reinstaurat de Neofit: se formează un guvern interimar și cei doi ofițeri sînt siliți să demisioneze din armată.

2 iulie:

Se publică un decret pentru confirmarea primirii demisiilor din armată ale celor doi colonel — Solomon și Odobescu. Li se acordă posibilitatea de a părăsi țara.

4 iulie:

Alec Russo trimite din Sibiu o scrisoare lui N. Bălcescu în care își exprimă nădejdea că unirea națională va fi înfăptuită cu ajutorul revoluției din Țara Românească.

7 iulie:

Se dă o proclamație către popor, în care se cere să se ia „cele mai aspre măsuri” pentru a pedepsi, „orice minciună, orice intrigă, orice încercare ucigătoare de libertate”.

9 iulie:

Se publică un decret pentru instituirea unei „Comisii a proprietății”, formată dintr-un număr egal de deputați boieri și țărani; aceasta trebuia să întocmească un proiect de lege privind improprietărea țăranilor, conform articolului 13 din *Proclamația de la Islaz*.

13 iulie:

Suleiman-pașa, trimisul sultanului, sosește la Ruscuc, în fruntea a 20 000 ostași, gata să intervină în Țara Românească, pentru a restabili „ordinea legală”.

14 iulie:

Gazeta *Învățătorul satului* trece sub redacția lui N. Bălcescu, care o transformă în instrument de ridicare a conștiinței revoluționare a țăranilor.

19 iulie:

Suleiman-pașa trece Dunărea cu o parte a armatei sale la Giurgiu.

20 iulie:

Manifestație de protest pe Cîmpia Filaret împotriva intervenției otomane.

23 iulie:

Pe Cîmpia Filaret peste 40 000 persoane salută formarea „Locotenenței domnești a Țării Românești” (din care fac parte șase membri ai guvernului provizoriu); dar Poarta o respinge.

25 iulie:

Demisia guvernului provizoriu.

V. Alecsandri trimite din Bucovina o scrisoare lui N. Bălcescu, în care-i spune că dorița sa cea mai arzătoare este unirea Moldovei și Munteniei sub o singură conducere și cu o singură Constituție.

28 iulie:

Pe Cîmpia Filaret se anunță poporului formarea unei locotenente domnești, compusă din trei fruntași moderați (I.E. Rădulescu, N. Goleșcu și Chr. Tell), care acceptaseră să modifice Constituția după dorița Porții.

29 iulie:

Poarta recunoaște, inițial, locotenența drept guvern al Țării Românești, dar sub dubla presiune a boierimii reacționare și a diplomației țariste, refuză confirmarea recunoașterii.

31 iulie:

O delegație compusă din 10 moldoveni vine la București și cere unirea celor două țări.

1 august:

A.G. Goleșcu (Negru) este acreditat agent diplomatic la Paris.

2 august:

N. Bălcescu publică, în *Poporul suveran* prima parte a articolului intitulat *Drepturile românilor către Înalta Poartă*.

10 august:

Deputațiunea română sosește la Constantinopol, în vederea tratatelor privind relațiile româno-turce.

Sfîrșitul lui august:

Mihail Kogălniceanu publică broșura *Dorințele partidei naționale în Moldova*,

amplu program redactat din însărcinarea „Comitetului revoluționar moldovean”. Printre altele, programul cuprinde următoarele obiective: autonomia deplină a țării, egalitate în drepturi (civile și politice), Adunare reprezentativă, domn ales din toate stările societății, responsabilitatea miniștrilor și funcționarilor publici, instrucție egală și gratuită, secularizarea averilor mănăstirești, desființarea rangurilor și privilegiilor boieresti, abolirea obligațiilor feudale și improprietărea țăranilor cu despăgubire, Unirea Moldovei cu Țara Românească (act socotit drept „cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”).

3 septembrie:

A treia adunare de la Blaj care ține 10 zile; participă circa 60 000 persoane. Adunarea declară că nu recunoaște uniunea Transilvaniei cu Ungaria și reafirmă revendicările iobagilor. Începe formarea unei oști populare revoluționare sub conducerea lui Avram Iancu, Axente Sever și Iovian Brad.

6 septembrie:

Are loc o mare demonstrație la București, prin care populația Capitalei își manifestă hotărîrea de a menține Constituția. În cadrul unei ceremonii funebre, *Regulamentul organic* este ars, împreună cu *Arhondologia* (condica rangurilor boieresti).

13 septembrie:

Trupele otomane comandate de Fuad-efendi intră în București; li se opun eroic pompierii comandați de căpitanul Pavel Zăgănescu, în Dealul Spiirii. Marx numește acest episod „baia de sînge de la București”. Regimul regulamentar este restaurat printr-o proclamație a lui Fuad-efendi redactată în termeni foarte duri.

15 septembrie:

Trupe țariste comandate de generalul A. N. Lüders pătrund în Țara Românească.

25 septembrie:

Apare un decret special privind exilarea majorității capilor revoluției din Muntenia.

28 septembrie:

Sfârșitul revoluției în Țara Românească; tabăra de la Riueni organizată de generalul Gheorghe Magheru este dizolvată.

Septembrie-octombrie:

Comitetul Național Român de la Sibiu organizează 15 legiuni românești înarmate.

3 octombrie:

Adunarea secuilor la Lutița hotărăște desființarea administrației subordonate Curții din Viena și organizarea unei armate secuiești.

20 noiembrie:

Ferdinand I, împăratul Austriei, abdică; îi urmează la tron Francisc Iosif I.

13 decembrie:

Generalul Iosif Bem, în fruntea armatei revoluționare maghiare, intră în Cluj, de unde lansează o proclamație în care cheamă la unire forțele revoluționare române și maghiare.

16 decembrie:

Adunarea fruntașilor revoluționari români de la Sibiu adoptă o petiție în care se protestează împotriva „uniunii” forțate a Transilvaniei cu Ungaria și hotărăște: reunirea urgentă a unei comisii urbariale pentru a rezolva diferențele dintre foștii iobagi și nobili, înarmarea gărzii naționale române, deschiderea de școli și a unei facultăți în limba română, desființarea guvernului de la Cluj, confirmarea Comitetului Național Român de către împărat și funcționarea acestuia până la rezolvarea problemelor națiunii române de către Dieta generală etc.

1849

ianuarie:

Trupele revoluționare maghiare comandate de generalul I. Bem continuă campania în Transilvania, pe care o ocupă aproape în întregime până la sfâr-

șitul lunii martie. Totodată începe vitejeasca etapă a apărării regiunii Munților Apuseni de către trupele țărănești-revoluționare conduse de Avram Iancu care nu recunosc autoritatea maghiară. Rezistența lor va dura până în luna iunie. În timpul luptelor s-au afirmat numeroși prefeți și tribuni: Petru Dobra, Ion Buteanu, Simion Balint, Axente Sever, Vasile Moldovan, Vasile Fodor, Nicolae Corcheș, Mihai Andreica și alții.

20 februarie:

Împăratul Francisc Iosif I dă așa-numita **Constituție imperială**, prin care recunoaște Transilvaniei o autonomie limitată.

27 februarie:

Trupele lui Bem ocupă Sibiu. Comitetul Național Român și un număr însemnat de intelectuali se refugiază în Țara Românească.

25 martie:

La Brașov apare gazeta **Espatriatul**, editată de C. Bollic, arhimandritul Snagoveanu și Constantin Bălcescu; gazeta a militat pentru crearea unui front revoluționar comun în cadrul Imperiului habsburgic.

2 aprilie:

Dieta maghiară întrunită la Debrețin votează legea prin care Habsburgii sînt detronați; Ungaria este declarată independentă iar Kossuth este ales guvernator al țării.

10-11 aprilie:

Primele tratative dintre conducătorii motilor și trimisul lui Kossuth, privind concilierea forțelor revoluționare române și maghiare.

19 aprilie:

La Balta-Liman se semnează convenția ruso-turcă care consacră, pe plan diplomatic internațional, înăbușirea revoluției de la 1848 în țările române; Principatele rămîn sub ocupația militară a celor două

imperii pentru „a reprima orice mișcare de insurecționare”.

18 mai:

Bălcescu adresează o scrisoare contelui Balthany, în care cere permisiunea de a organiza o legiune sub drapel românesc.

6-7 iunie:

Trupele țariste, la solici-tarea Curții din Viena, intră în Transilvania și Ungaria, pentru înăbușirea revoluției.

2 iulie:

Se semnează la Seghedin (Szeged) înțelegerea româno-maghiară; guvernul maghiar este reprezentat de Kossuth, iar emigrația română de Bălcescu și Bollic. Documentul cuprinde două părți: un **Proiect de pacificare** și un tratat pentru formarea unei legiuni revoluționare române în Ungaria.

16 iulie:

Camera Deputaților din Ungaria votează legea naționalităților care asigură drepturi naționale românilor și slavilor din Ungaria.

19 iulie:

Armata revoluționară maghiară este înfrîntă la Albești (Sighișoara) de trupele comandate de generalul țarist A.N. Lüders.

1 august:

La Șiria, armata maghiară comandată de generalul Görgey Arthur, este înfrîntă de trupele generalului țarist I.F. Paskevici.

2 august:

Întrevedere între Eftimie Murgu și generalul Bem — ultima încercare de realizare a unirii forțelor revoluționare româno-maghiare.

Cronologie alcătuită pe baza Istoriei României, în date; Istoria României vol. IV; Anul 1848 în Principatele Române — acte și documente.

Ioana URSU

UN OM CU ÎNSUȘIRI ALESE

Sigmund Milkowski despre Popa Șapcă

L. BOICU

Popa Șapcă, pe numele său adevărat Radu Șapcă, a rămas în memoria poporului nostru ca un erou al revoluției din 1848, ca un reprezentant tipic al intereselor țărănimii clăcașe, ca un drept și curajos preot de țară, ce se împărțase mai mult din suferințele celor în mijlocul cărora viețuia decât din cele sfinte. Invocația pe care el a rostit-o la Islaz, în ziua de 9 iunie 1848, este o pagină de antologie: „Doamne!... ridică și însuflește pe acest popor care moare ca să facă să trăiască pe apăsătorii săi. Scapă-l de abuzurile care se fac cu așezămintele și chiar cu virtuțile sale; izbăvește-l de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie... de orice prigonire, de orice silnicie și de toată nedreptatea. Redă-i timpul și locul cu care tu ai înzestrat pe om; fă-l să se bucure de roadele muncii sale...”

A făcut parte din guvernul provizoriu, ales de adunarea populară revoluționară de la Islaz (9/21 iunie 1848), apoi a fost numit egumen de Sadova. După înăbușirea revoluției cursul vieții sale s-a schimbat brusc și dureros. Aflat printre cei 34 exilați munteni, Popa Șapcă a cunoscut împreună cu ceilalți luptători pașoptiști durerea omului mistuit de dorul patriei, dezrădăcinat dintre ai săi, departe de glia strămoșească pentru a cărui eliberare se ridicase.

În iarna anilor 1853-1854, l-a întâlnit în orașul bulgar Șumla pe Sigmund Milkowski, unul dintre fruntașii emigrației poloneze* ai partidei democratice, cunoscut la noi îndeosebi după incidentul nefericit de la Costangalia (1863). Militar, om politic, scriitor, Milkowski a străbătut, începând din 1851—cu misiuni încredințate de partida democratică—în repetate rânduri Principatele române, îndeosebi Moldova, cu care prilej a și învățat limba română. Întîlnirea dintre cei doi a avut loc în împrejurările create de războiul Crimeii, cînd emigrați români, unguri, polonezi, italieni ș.a. s-au îndreptat către Dunărea de Jos, sperînd să declanșeze „ridicarea popoarelor” pentru emanciparea lor socială și națională. În acele condiții, unii revoluționari români au încercat să organizeze o insurecție în Oltenia, în noiembrie-decembrie 1853, dar

n-au izbutit. Ei au continuat însă pregătirile în vederea unei noi răscoale, în care scop Niță Magheru, D. Brătianu ș.a. au rămas în stînga Dunării în vreme ce Popa Șapcă s-a îndreptat spre Șumla, unde a făcut cunoștință cu Milkowski.

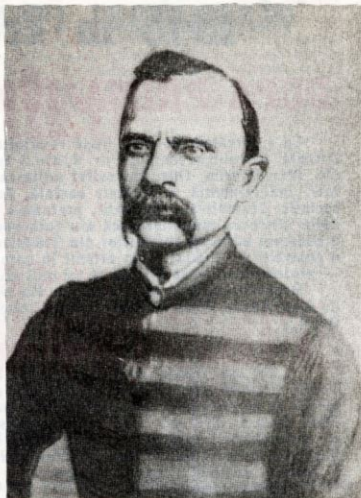
După cum reiese din amintirile** lui Milkowski, Popa Șapcă i s-a înfățișat acestuia ca un patriot înflăcărat, încrezător în popor, dar reticent față de capacitatea „boierilor” emigrați de a conduce la izbîndă o răscoală populară. Emigratul polonez îl prezenta drept o „figură tipică și interesantă: țaran simplu, fără o concepție teologică, om viguros, vesel, spiritual și plin de pricepere sănătoasă”, însușiri caracteristice sateanului român. Era îngrijorat de soarta „căuzașilor” trecuți în Oltenia să pregătească răscoala, dorea să-i ajute. Pentru aceasta s-a gîndit la Milkowski, un soldat, un om experimentat în organizarea de acțiuni militare. Așa se face că, într-o zi, Milkowski s-a pomenit, în locuința sa, cu Popa Șapcă, cu care a avut o interesantă conversație, reproduasă de fruntașul polon în amintirile sale:

„Teodor Tomaz Jez (Sigmund Milkowski), Od Kolebki przez zycie. Wspomnienia („Din leagăn prin viață. Amintiri”), t. II, Krakow, 1936, p. 113. Sînt memoriile lui Milkowski, scrise și tipărite parțial în timpul vieții. Ele au fost adunate și republicate în trei volume la Cracovia, în anii 1936-1937.

* Vezi Magazin istoric, nr. 5/1973.

Popa Șapcă, figură tipică și interesantă, fără n simplu, fără o concepție teologică, om viguros, vesel, spiritual...”

Sigmund Milkowski — fruntaș al emigrației poloneze, care a străbătut în repetate rânduri țara noastră

„Popa Șapcă: Eh, dacă aș fi ca tine, tinăr și soldat...”

Sigmund Milkowski: Atunci ce? I-am întrebat.

P.Ș.: Aș lupta acum...

S.M.: Nu face fiecare ce vrea.

P.Ș.: Aș putea [...]

S.M.: Ce?

Pe un ton insinuant Popa Șapcă, îi amintește interlocutorului său că trupele străine părăsesc Țara Românească*

S.M.: Așa, și ce?

P.Ș.: Așa, aș lua poșta**, aș alerga în Oltenia și, ajuns acolo, le-aș spune oamenilor: „ei, oameni, luați fiecare ce poate și, mai departe [...] loviți în ocupații”.

S.M.: Și oamenii din Oltenia m-ar asculta?...

P.Ș.: Pe tine nu te-ar asculta, asta-i drept.

S.M.: Cum așa?

P.Ș.: Este acolo Dimitrie Brătianu.

S.M.: A!

P.Ș.: Da, și mai sînt cu el încă cîțiva la fel ca el[...]

* În timpul războiului ruso-turc, Principatele au fost ocupate de către trupele țariste. Prin convenția de la Boiagi-Kiol, Austria se obliga față de Turcia să contribuie la evacuarea trupelor țariste. Totodată forțele armate habsburgice rămneau pe teritoriul Principatelor pînă la încheierea păcii între Poartă și Rusia — n.r.

** Pe atunci poștalionul era și mijloc de transport — n.r.

S.M.: Este careva dintre Golești?

P.Ș.: Iată că nu; dar le vei scrie, lui Alexandru Albu (Golescu), iar singur vei lua poșta, pleci și... hai. Acolo este Brătianu. El va scrie, va vorbi, iar tu vei face ordine cu oamenii[...] și, mai departe al începe cu ei [...]

Înțelegi?”

Și Milkowski încheie: „Am înțeles, pur și simplu, impulsurile patriotice ale acelui om”, care urmărea, ca și „compatrioții săi, să manifeste o politică independentă, de substanță populară proprie”, să fie recunoscuți ca un popor care „este gata să ofere deplina asigurare pentru existența sa independentă”.

Stăruințele lui Popa Șapcă l-au convins pe Milkowski să treacă Dunărea și să ia contact cu emigrații aflați în Oltenia.

Din cauza abundenței de materiale, articolele: Acum 2000 ani — navigație romană pe Dunăre și Gladiatorul trac de la Ulpia Traiană vor apărea într-unul din numerele viitoare.

1848 în Transilvania

DUPĂ PRIMA JUMĂTATE DE VEAC

La o jumătate de veac după revoluția de la 1848, o publicație socialistă din Oltenia, *Revoluția socială*, nr. 8, din 3 mai 1898, aniversa evenimente pașoptiste din Transilvania, ilustrând astfel unitatea românilor în crezul luptei pentru libertate, independență și dreptate socială. Cele apărute în coloanele săptămânalului socialist simbolizau, totodată, preluarea făcliei revoluționare a pașoptiștilor de către mișcarea muncitorească din țara noastră. Materialele la care ne referim sînt o chemare adresată românilor din Transilvania pentru a sărbători a 50-a aniversare a adunării de la Blaj și un articol în care noul purtător al drapelului revoluționar — proletariatul — se afirmă cu tot mai multă vigoare în viața politică românească.

Reproducem mai jos fragmente din cele două documente, semnalate redacției de Iosif Adam, de la Arhivele statului (București), și găsite la Biblioteca Academiei R.S.R.:

3 mai peste munți

"Un apel semnat de Dl. dr. Rașiu, G.P. de Băsești, Iuliu Coroianu, Dionisiu Vaida, Theodor Mihali, Rubin Pațifa și dr. D. Ciuta cheamă pe românii de peste munți ca să serbeze a 50-a aniversare a întrunirii de pe Cîmpia Libertății de lângă Blaj, unde la 3/15 mai 1848 în fața a 40 mii români s-au proclamat principiile și pretențiunile naționale cari și astăzi constituie crezul nostru politic. Acolo Bărnuțiu a rostit marile cuvinte «Naționalitatea este libertatea noastră cea din urmă și limanul mîntuirii noastre viitoare»."

Apelul sfîrșește cu:

"Să dovedim, frați români, că una sîntem în credințe, sentimente și aspirațiuni cu vrednicii noștri părinți și să serbăm cu toată solemnitatea posibilă ziua de 3 (15) mai!"

Să arătăm lumii că finem la neamul nostru și că hotărîți sîntem a nu ne da naționalitatea noastră odată cu capul!"

În fața lumii întregi să dovedim că finem neclintit la jurămîntul sfințit al celor 40 000 români și acolo la Blaj, să arătăm aceasta franc și deschis, ca și părinții noștri.

Să mergem acolo, să reînviem forțele sufletului nostru și celebrînd solemn memoria celei mai mari adunări a poporului românesc, să ne întărim bărbăția și hotărîrea la luptă pentru aceleași sfînte drepturi și atunci putem fi siguri că vom învinge".

3/15 mai 1848 și azi

"Ziua de 3 mai 1848, ziua aurora renașterii naționale a poporului român, este de o mare însemnătate istorică și ca atare nu o putem trece cu vederea..."

Întorcîndu-ne privirea cu 50 ani în urmă, vedem pe Cîmpia Libertății de lângă Blaj o adunătură de zeci de mii de desmoșteniți, pentru a pune la cale dezrobirea, căci în întreg înțelesul cuvîntului aproape totalitatea celor adunați erau robii feudaliilor. Deșici mai mulți numai instinctiv, dar cu toții simțeau importanța cauzei pentru care s-au adunat, cum și că, scăparea nu le va veni decît de la ei și prin ei, și astfel se leagă prin jurămînt sărbătorește de a jertfi cu toții pe altarul cauzei ultimei picături de sînge pentru dezrobire, chemînd pe toți frații lor la luptă în care n-aveau nimic de pierdut ci numai de cîștigat.

Deznădămintul acelei mișcări mărețe l-avem zugrăvit în culorile cele mai vii prin starea de fapt a țărănilor și muncitorului de azi, ea este aceeași, dar sub o altă formă, deosebirea numai că țărănul s-a dezlegat de gîle și a schimbat stăpînului, atunci feudalul, iar acum banul [...]

Dezrobirea voastră de ori care jug nu o puteți obține prin escrocherii cocoșaji în jurul tronurilor ci, și azi ca și la 48, tot numai prin voi înșivă, făcînd cauză comună cu proletariatul — social-democrația a cărei deviză este «mănciparea economică și socială desăvîrșită a individului» [...], după cum la 3/15 mai 1848, românii de pretutîndeni au alegeat individual sau prin delegați pe Cîmpia Blajului pentru «a-și croi o altă soartă la care să se închine și cruzii lui dușmani», tot astfel faceți și acum — sfătuiți-vă între voi prin bordeiele și colibeile voastre, organizați-vă astfel ca la momentul dat să fiți bine preparați și uniți, și atunci cu siguranță veți reuși a dispune de soarta voastră..."

Craioveanu

Geneza unei scrieri medievale

Cronica lui Jean Froissart

M. BERZA

Froissart a lăsat posterității cronica cea mai întinsă din istoriografia medievală franceză — poate din întreaga istoriografie medievală — cea mai largă ca orizont geografic și, după părerea unanimă, cea mai plină de farmec prin povestirea ei proaspătă și colorată. Păstrată în numeroase manuscrise datînd cu începere de la sfîrșitul veacului al XIV-lea, din care unele împodobite cu splendide miniaturi, cronica lui Froissart a fost tipărită încă din ultimul deceniu al secolului XV, spre a fi apoi retipărită în repetate rînduri, în timp ce încă din veacul XV era tradusă în flamandă, iar într-al XVI-lea în latină, engleză și spaniolă.

Întinderea scrierii, numărul mare al manuscriselor și mai ales revenirile lui Froissart asupra textului său, redacțiile succesive pe care i le-a dat, au făcut deosebit de dificilă opera de editare a cronicii. Dacă ediția lui Kervyn de Lettenhove, superioară celor precedente și însoțită de numeroase piese justificative, a avut avantajul de a fi fost repede dusă la capăt, o adevărată ediție critică este aceea a cărei publicare a fost începută în 1869 de Siméon Luce și continuată de G. Raynaud, pentru a fi, după lungi întreruperi, reluată de L. Mirot și de A. Mirot și am impresia — căci n-am putut vedea ultimele volume — că nu a fost încă încheiată.

Folosită permanent ca izvor pentru bogăția știrilor pe care le cuprinde, avîndu-și capitolul în orice istorie a literaturii franceze, formînd chiar subiectul unor cărți, opera lui Froissart nu s-a învrednicit încă de analiză temeinică, cu o largă problematică modernă, a unui istoric al istoriografiei. Pentru viața sa, a cărei cunoaștere se bazează în principal pe datele oferite de însuși Froissart, contribuția cea mai însemnată, deși abundînd în ipoteze, rămîne cea a lui Kervyn de Lettenhove, după cum pentru geneza operei, fundamentale continuă să fie studiile care însoțesc ediția Luce.

S-a născut, probabil în 1337, la Valenciennes, în partea din Hainaut anexată sub Ludovic al XIV-lea Franței, dar care pe atunci ținea, cu întregul comitat, ca dependență politică, de imperiu. Francez de limbă, de dialect, în vorbirea de acasă, valon, el nu era un supus al regelui Franței, iar opera lui aparține deopotrivă literaturii franceze și celei belgiene de expresie franceză.

Originea sa este din păturile tîrgoveților, deși nu s-a putut stabili vreo legătură sigură cu numeroșii purtători ai aceluiași nume menționați în documentele veacurilor

XIII și XIV. În orice caz, familia sa nu făcea parte din sărăcime, după cum se vede din școala pe care a urmat-o și din legăturile pe care a putut să le aibă relativ devreme cu societatea nobilă. Nu știm câtă latină va fi învățat în școală — oricum mai multă decât îi plăcea să lase a se crede — dar cert este că gustul său se îndrepta cu deosebire spre literatura cavalerescă, ce l-a oferit desigur materia celor mai asidue lecturi. Contactul cu lumea se va adăuga repede, spre a da spiritului său orientarea principală și a-i hotărî vocația. După propria sa mărturisire, copilându-i încă de vreo 12 ani, găsea plăcerea cea mai mare în a privi la dansuri și a-i asculta pe menestrelli. Văzută prin prisma idealurilor nobiliare, viața prindea să-i apară sub înfățișarea unui spectacol feeric, în care totul se ordonează în jurul a două personaje alegorice principale, cu multiple chipuri: dragostea și vitejia. E greu de spus cînd anume, dar fără îndoială că de timpuriu, a început Froissart să compună versuri, înțelept-nicire păstrată apoi în cursul întregii vieți. Nu se cunosc nici împrejurările care l-au adus în contact cu curtea seniorului de Valenciennes, Jean de Beaumont, din familia conților de Hainaut. Mai important însă pentru noi ar fi să știm cînd tinărul care asculta cu nesat povestirile de război, a început să le adune, cu gândul de a le rîndui într-o cronică. Un pasaj în care Froissart evoca sosirea sala curtea Angliei, după toate probabilitățile în 1361, a dat loc la discuții în privința acestor începuturi. Prezentîndu-se reginei Philippa de Hainaut, nepoata lui Jean de Beaumont și soția lui Eduard al III-lea, tinărul compatriot al celei ce va deveni protectoarea sa l-a oferit acesteia o carte despre care ni se spune: „Totdeauna m-am informat de asemenea în chip deosebit (pe lingă nobilii pe care-i frecventa), pe cît ședea în puterea mea, despre războaiele și întîmplările ce au avut loc, mai ales după marea bătălie de la Poitiers, unde nobilul rege Ioan al Franței a căzut prizonier, căci mai înainte eram încă (prea) tinăr și necopt la minte. Și cu toate acestea, am avut marea îndrăzneală să încep, eu abia leșit de pe băncile școlii, a rima și a scrie (à dittier et à rimer) istoria acestor războaie și să duc în Anglia cartea alcătuită, așa cum am făcut. Și am oferit-o atunci prea-înaltei și prea-nobilei doamne, doamna Philippa de Hainaut, regina Angliei, care a primit-o cu blîndețe și cu bucurie și m-a dăruit bine”. Deși exprimarea nu e cu totul limpede, ceea ce a îngăduit să se susțină că Froissart ar fi prezentat reginei Angliei nu o lucrare istorică, ci un grup de poeme cu subiecte de război, se pare — și contextul, în ciuda aceluia „rima”, îndeamnă la aceasta — că avem a face cu primul nucleu al viitoarei opere, formă embrionară, astăzi pierdută care trata evenimentele anilor 1356-1360. După cum se exprima S. Luce, ar fi aici „umila sursă care, crescînd neîncetat printr-o mulțime de afluenți, a devenit imensul fluviu al cronicelor”.

Această interpretare este întărită și de preocupările pe care le vădește Froissart în timpul șederii sale în Anglia sau de considerarea lui în mediul englez în această calitate de cronicar. Froissart rămîne legat de curtea engleză timp de opt ani, pînă în 1369, la moartea Philippel, deși nu petrece toată această vreme în Anglia. La Londra intră desigur în starea ecleziasitică, deși preot nu va deveni decît prin 1373. Dar dacă la curtea Angliei face oficiul de „cleric” al reginei, aceasta nu înseamnă că împlinea vreo funcțiune religioasă, ci că era atașat „secretariatului” reginei. Intrarea în „ordine” a tinărului tîrghoveț, ajuns apoi preot la Estinnes-au-Mont și, mai tîrziu, canonic la Chimay și capelan al contelui Guy de Blois — nu reprezenta decît posibilitatea de creare a unui statut social mai ridicat și de asigurare, apoi, a unor izvoare de venituri. Misiunea specială a acestui cleric era de ordin literar, legată de propensiunea clasei nobile spre lecturi și discuții pe teme de dragoste. Froissart însuși spune că își „servea” regina cu „beau dittiers et trettiés amoureux” și s-au păstrat o serie de scrieri ale sale datînd din această vreme. Dar, în același timp, Froissart își continua informarea de istoric, și acest lucru se știa la curte, era încurajat și facilitat. „Din dragoste pentru nobila și înimoasa doamnă de care țineam — povestește Froissart — toți marii seniori, regi, duci, conți, baroni și cavaleri, de orice neam ar fi fost, mă lubeau și mă vedeau bucuroși”. Cînd, în 1365, merge în Scoția pentru a aduna știri, Philippa îi dă scrisori de recomandare către regele David Bruce și marii feudali scoțieni. Mai mult chiar, doi ani mai tîrziu, aflîndu-se la curtea Prințului Negru de la Bordeaux, cînd se naștește viitorul rege Richard al II-lea (ianuarie 1367), senesalul Aquitaniei i se adresează spunîndu-i: „Froissart, scrie și notează-ți că doamna principesă a născut un bălat frumos, care a venit pe lume de ziua Regilor (Bobotează)”.

Această continuitate în preocupări, care va dura întreaga viață (nu se cunoaște data morții, socotită a fi fost prin 1410) este prima caracteristică a lui Froissart și a operei sale. De ea se leagă chestiunea inițiativelor pe care cronicarul le atribuie umora dintre protectorii săi. Astfel, în prologul primei redacții a cărții I, autorul pretinde că și-a dus la capăt lucrarea „la rugămîntea și cererea iubitului meu senior și stăpîn, monseniorul Robert de Namur”. Tot așa, în prologul cărții a III-a, Froissart afirmă că și-a luat sarcina „de a scrie și povesti (dicter et cronisier) această istorie la cererea și spre cinstea și plăcerea înaltului principe și vestitului domn Guy de Châtillon, conte

de Blois etc.". La fel, prologul cărții a IV-a ne informează că la cererea aceleiași, „m-am ridicat iarăși și am intrat în fierăria mea ca să mă pun pe lucru și să dau formă înaltei și nobilei materii de care m-am legat de multă vreme". Avem aici, fără îndoială, o formă de omagiu și recunoașterea unui sprijin moral și material, care a fost prețios autorului, a unui îndemn de a continua care nu l-a lipsit, după cum poate să nu fie absentă nici ideea sporului de autoritate dat cărții prin patronajul unui mare senior. Dar rivna de a scrie și dorința de a-și continua opera îi aparțin lui Froissart, chiar dacă nu vor fi lipsit din viața lui și rari momente de descurajare.

Cei „Două sute de prinți“... și ceilalți

În afară de această neobișnuită stăruință în a-și duce munca mai departe, alte două caracteristici, legate între ele, definesc, prin gradul pe care-l ating și formele pe care le îmbracă, locul unic ocupat de Froissart în istoriografia medievală. Acestea sînt efortul de informare și capacitatea de a relua în repetate rînduri aceeași povestire, pentru a o îmbogăți, ameliora sau chiar transforma. Caracteristică în ultima privință este cu deosebire alcătuirea cărții I-a, care cuprinde evenimentele anilor 1325-1378 și constituie partea cea mai întinsă și mai citită în cursul vremurilor a cronicii. Ea a avut mai întîi o primă redactare, încheiată în 1373, dar continuată apoi pentru anii 1372-1378 și supusă în cele din urmă unei ample revizuirii. Urmează, după această primă redacție revizuită, o a doua redacție și, în sfîrșit, cînd Froissart era înaintat în vîrstă și ajunsese la cartea a IV-a, întreprinde cea de-a treia și ultima redacție. Dacă socotim și acel nucleu constituit de scrierea prezentată în 1361 reginei Angliei, avem a face cu luarea în lucru de cinci ori a materiei cărții I-a. Cartea a doua, povestind întîmplările din 1377-1385, a fost redactată în anii 1386-1388 și a căpătat o a doua redacție după 1395. Cartea a III-a, referindu-se în mare la anii 1385-1388, era începută în 1390 și încheiată doi ani mai tîrziu, pentru a fi reluată în lucru în ultima perioadă a existenței cronicarului. Numai cartea a IV-a consacrată anilor 1388-1400, nu a mai apucat să capete o a doua redacție. Datele expuse mai sus, care au fost stabilite pe baza analizei

manuscriselor, păstrează un oarecare caracter ipotetic, dar nu mai puțin rămîne faptul, indiscutabil, al reluării textului în repetate rînduri.

Aceste permanente reveniri asupra materiei tratate se leagă de dobîndirea unei informații noi, adică pune dintr-o dată problema naturii informației folosite de Froissart, a metodelor utilizate de el în informare și, în cele din urmă, a atitudinii lui față de masa de informații obținută treptat sau, cu alte cuvinte, a imparțialității istoricului.

Informația folosită de Froissart este cu precumpănire de proveniență orală. Ea a fost dobîndită îndeobște de la înșiși participanții la acțiune. Așa a procedat de la început, după cum s-a putut vedea din pasajul citat cu privire la cartea oferită reginei Philippa în 1361 și la fel va face pînă la sfîrșitul activității sale. Numai în perioada cînd își redacta cartea I-a, vîind să redea evenimentele anilor 1325-1356, a recurs, mărturisind-o deschis, la scrierea unui înaintaș, protejat și el al lui Jean de Beaumont și foarte asemănător lui Froissart ca formă a interesului istoriografic și natură a talentului de scriitor. Este vorba de Jean le Bel, canonic din Liège, autorul unor *Vraies Chroniques*, mergînd din 1306 pînă la 1361. Ca izvor narativ scris, s-a mai putut constata doar

folosirea unei cronici rimate de Chandos, apropiat al Prințului Negru, pe care Froissart l-a cunoscut și ale căruia afirmații a avut ocazia să le controleze și alții. Dar ceea ce se cuvine subliniat este că dacă la prima redactare Froissart l-a urmat cu fidelitate pe Jean le Bel, mergând pe alocuri pînă la a-l reproduce, redactările ulterioare ale cărții l-au avut ca unul din scopurile principale înlocuirea acestei părți împrumutate cu o elaborare tot mai personală.

Froissart folosește prea rar și cu totul incidental izvoare de caracter documentar. În orice caz, cercetarea de arhivă nu l-a atras, interesul său îndreptîndu-se în altă direcție și la capacitatea împlinirii unei astfel de munci neaflîndu-se între calitățile sale. Rămînea, astfel, recurgerea la povestirile orale și la contactul cu martorii oculari. Aceasta e categoria covârșitor dominantă a informației lui Froissart, ea dă valoarea cronicii sale, fixîndu-i în același timp limitele. Ea este, totodată, rodul unor eforturi neobișnuite, și firește, al unor împrejurări speciale, care, pornind de la protecția reginei Angliei, i-au deschis treptat nenumărate uși. Froissart spune undeva că a cunoscut în viață „două sute de înalți principii”. Într-adevăr, întîlnirile pe care i-a fost

dat să le aibă ar fi, dacă nu i-am cunoaște circumstanțele existenței, cu totul surprinzătoare. A văzut, astfel, pe unii apropiindu-i chiar mai îndelung, dintre regii Franței pe Ioan II cel Bun, pe Carol al V-lea și pe Carol al VI-lea; din Anglia, pe Eduard al III-lea, pe moștenitorul tronului, Prințul Negru și pe Richard al II-lea; pe regele Scoției, David Bruce, pe Petru I de Lusignan, regele Ciprului; pe împăratul Bizanțului, Ioan al V-lea Paleologul, pe papa Urban al V-lea și pe anti-papa (de la Avignon), zis Clement al VII-lea. Lista prinților de seamă este și mai lungă. Să pomenim cel puțin, alături de Jean de Beaumont, de Robert de Namur și de Guy de Blois, amintîți anterior, pe Wenceslas de Luxemburg, duce de Brabant, pe contele de Hainaut Aubert și fiul său Guillaume, pe Galeazzo Visconti „tirant” la Milano și Amedeu al VI-lea conte de Savoia, pe Gaston III Phébus, conte de Foix, la curtea căruia de la Orthez a petrecut 3 luni, pe William Douglas, Edward Despenser, sirele de Coucy. Și nu se poate uita că la festivitățile de la curtea din Milano, în 1368, unde Froissart, aflat în suita ducelui de Clarence, venise în tovarășia poetului englez Chaucer, la masa prinților se afla așezat însuși Francesco Petrarca.

Reporterul

Alături de mulți dintre monarhii și marii seniori cîmpirați mai sus, numeroși alți cavaleri de diferite neamuri i-au oferit o informație deosebit de bogată, ca acel Espaing de Lyon cu care Froissart a străbătut drumul de la Pamiers la Orthez, ascultînd, în cursul celor 10 zile cîte au mers călări alături, amintirile stîrnite însoțitorului său de fiecare loc pe unde treceau. O atenție deosebită accorda el heraldizilor ținuți, prin atribuțiile lor să cunoască bine cîmpurile de luptă, dar nu refuza să caute știri, în anumite chestiuni, nici în rîndurile țigoveților. Interesul său nu-i lăsa la o parte nici pe căpeteniile de briganzi, cum a fost cazul unui Bascot (Bascul) de Monléon, cu care a petrecut nu puține ceasuri la Orthez. De altminteri, această din urmă categorie era mult mai aproape, prin preocupări și mentalitate, de lumea cavalească, din sînul căreia se și recruta de multe ori, decît de țigoveții dintre care se trăgea cronicarul însuși.

Această lume variată, Froissart a cunoscut-o în cursul a foarte numeroase călătorii, care i-au oferit de multe ori prilejul să vadă și locurile unde se petrecuseră acțiuni ce aveau să fie evocate în opera sa. Citeodată, scopul direct al acestor călătorii era altul — însoțirea seniorului sub patronajul căruia se afla atunci scriitorul, participarea la o suită cu prilejul unei mari festivități etc. — dar nici în aceste

cazuri Froissart nu lăsa să-i scape firul propriilor sale preocupări. Alteori însă, călătoriile erau întreprinse chiar în vederea informării, cum a fost cazul celor 3 luni în care a cutreierat Scoția sau a celorlalte 3 petrecute în Béarn. În felul acesta Froissart a străbătut în mare parte Franța și Anglia, Scoția, Belgia de azi și Olanda, Italia. Trebuia să meargă și în Spania cu Prințul Negru, dar și-a schimbat direcția din pricini necunoscute, atunci când ajunsese la Dax. Nu e de mirare de aceea dacă istoricii moderni folosesc, referindu-se la Froissart, termeni legați de indeletnicirea gazetarului, ca „reportaj” sau „interview”. El însuși, nu numai că folosește foarte adesea verbul *s'enquérir* („a se informa, a face cercetări”), dar utilizează și substantivul *enquête* („anchetă”), în sensul de cercetare („par juste enquête que j'en ay fait en travaillant par le monde”; „și en dus par raison estre bien informé selon l'enquête que je fis”).

Mă voi opri doar asupra a două cazuri, extrem de grăitoare pentru metoda de „reporter” a lui Froissart. Unul din ele se petrece în 1393, când Froissart merge la Abbeville, unde se aflau Carol al VI-lea și ducele de Orléans, ca să afle știri despre tratativele anglo-franceze ce se duceau la Leulinghen. Atât doar că prinții păstrând secretul tratativelor, nu a putut afla mare lucru. Mai norocos fusese nu cu mult înainte, când mersese la Bruges pentru un supliment de informație asupra întâmplărilor din Castilia și Portugalia. Aici aflate că la Middelburg, în Zeelanda, aștepta să se imbarce pentru Prusia don Juan Fernando Pacheco, sfetnic al regelui Portugaliei. El însuși se urcă în grabă pe o corabie, pentru a-l întâlni pe Pacheco și a petrece cu el, ascultându-i povestirile, cele șase zile cât a mai rămas în port.

Froissart nu se mulțumea să asculte și să-și fixeze în memoria sa deosebit de plastică cele auzite. El și nota cele aflate, cum face și în ultimul caz amintit, când era foarte bucuros „să-l asculte și să scrie”.

Astfel că, atunci când Froissart redacta sau relua într-o nouă redactare cărțile succesive ale cronicii, în fapt el orînduia și transforma într-o povestire continuă și cuprinzătoare însemnările — am spune „fișele” — adunate în cursul călătoriile sale de informare.

Viziunea eroică

Am insistat asupra modalităților de elaborare a operei, nu numai fiindcă acest aspect este din cele mai interesante — și nu adeseori cronicarii medievali oferă singuri, cu atîta generozitate, cheia pătrunderii în laboratorul lor — dar și pentru

faptul că ele ne ajută să înțelegem multe din aspectele ei.

Cronica lui Froissart este, în esență, o scriere de istorie contemporană. Ea pleacă, în orice caz, de la faptele contemporane și ajunge la însemnarea evenimentelor petrecute în cursul lungii perioade a redactării de ansamblu. Dacă se ridică în timp pînă la începutul celui de-al doilea sfert al veacului XIV — cu o scurtă privire asupra anilor 1307-1325 — Froissart o face pentru a prinde firul unei desfășurări, și revine în repetate rînduri asupra acestei perioade atras de mărturiile tot mai bogate — dar și diferite — pe care le adunase. Dacă, pe de altă parte, el își extinde cîmpul investigațiilor de la războiul anglo-francez la evenimentele din Scoția, Spania și Portugalia sau Flandra, lucrul ține atât de un sentiment al legăturii dintre acestea din urmă și subiectul său principal, cât și de nevoia sa interioară de a acumula știrile care țineau de interesul său veșnic viu față de acțiunile militare și de marile conflicte sociale. De aici amploarea continuu sporită a unei opere care ajunge să cuprindă în cîmpul atenției sale aproape întreaga Europă Apuseană — cu ecouri,

de altminteri, și din Răsărit, citeodată chiar mai stăruitoare, ca atunci când este vorba de bătaia de la Nicopoli — iar în timp, trei sferturi de veac de istorie.

În cea din urmă privință, se pune desigur problema dacă Froissart și-a văzut opera permanent ca pe o unitate în care se integrează diversele desfășurări de evenimente, și aceasta îndeosebi pentru că ceea ce a constituit în bună măsură materia cărții a II-a a putut fi la început o „cronică a Flandrei”, cum ar reieși din unele manuscrise (afară numai dacă nu ne aflăm cumva, astfel cum s-a replicat acestei ipoteze, în fața unor părți detașate ulterior din ansamblu, care să fi circulat independent). În orice caz, Froissart nu a înțeles să topească totul într-o scriere care, fără a ajunge să dobindească o arhitectură limpede gândită, nu e lipsită totuși de năzuința de a constitui un întreg unitar.

Prin redacțiile succesive ale cronicii și coloratura diferită pe care au căpătat-o, pro-engleză sau pro-franceză — e vorba îndeosebi de cartea I-a — Froissart a pus cercetătorilor problema „obiectivității” sau „imparțialității” sale, după cum prin evocarea a numeroase acte de cruzime, de banditism sau de cupiditate, a adus în discuție atitudinea sa morală. În amindouă chestiunile înțelegem de la apărători fierbinți pînă la judecători de extremă severitate. La fel de controversate au fost înțelegerea sa politică și capacitatea sa de analiză istorică. Nu am de gînd să mă opresc asupra tuturor acestor aspecte, deși de foarte mare importanță, și nici, de pildă, asupra exactității informației oferite de Froissart, sau a atitudinii sale social-politice, pentru că toate ar cere nu numai un spațiu de care nu dispun, ci și o cercetare foarte atentă, care să țină seama de ansamblul variantelor, de complexitatea atitudinilor și de evoluția lor în contactul

cu evenimentele. De aceea, îmi propun să mă mai opresc doar asupra a două-trei dintre atît de numeroasele întrebări pe care le ridică această operă. Mai întîi, ce a urmărit Froissart prin scrisul său istoric? O arată limpede încă din prologul cărții I-a: „Pentru ca întâmplările minunate și faptele de arme strălucite (les grans merveilles et li biau fait d'armes) care au avut loc în marile lupte purtate de Franța și de Anglia și în regatele vecine... să fie amănunțit însemnate și acum și în viitor știute și cunoscute...” În același prolog, la a doua redacție se adaugă ideea, de bună seamă esențială pentru Froissart și mergînd în sensul general al rostului de „magistra vitae”, atribuit istoriei: „și pentru ca cei viteji (li bon) să poată lua exemplu”. Avem a face, deci, cu intenția mărturisită de exaltare a virtuților militare ale lumii cavaleriste, spre a servi de pildă generațiilor prezente și viitoare. În acest fel, Froissart face funcțiune, așa cum s-a observat, de ideolog al clasei feudale. Dar din punctul de vedere al viziunii sale ideale, el năzuiește să refacă legătura dintre epopee și istorie. Modelul de cavaler pe care-l are înaintea ochilor descinde direct, cum iarăși s-a observat, din cîntecul epic și din romanele Mesei Rotunde. Numai că „această iluzie a unei societăți bazate pe cavalerie contrasta în chip curios cu realitatea” (Huizinga). Pasiunea bravurii, a faptei cuceritoare, a „aventurii” — și Iorga va spune, atît de îmbietor, că „unica patrie a lui Froissart este aventura” — dar și nebiruitul instinct de povestitor, darul de artist al lui Froissart vor face ca, urmărindu-și imaginea ideală, el să înregistreze și acea realitate atît de contrastantă. De aici, de altminteri, și nu din ceea ce am putea numi cu multă bunăvoință concepția sa istorică, vine valoarea inestimabilă de izvor a întinsei sale relații.

Froissart este stăpînit de sentimentul unicității vremii sale, de credința că i-a fost dat să trăiască momentul de apogeu al virtuților militare: „câci cred că de la facerea lumii și de cînd au început oamenii să poarte arme, nu s-ar putea găsi în nici o istorie atîtea minuni și fapte strălucite cîte s-au petrecut în zisele războaie, pe pămînt și pe mare, și pe care le voi aminti mai departe”. Froissart ajunge să schițeze un fel de filozofie a istoriei, în care virtutea dominantă este vitejia — „proece”. Ea trece, ca într-o cursă cu torțe, de la popor la popor, pornind de la potop și începînd cu Chaldea, pentru a ajunge în cele din urmă — după ce a poposit, ilustrată de un amestec de personaje istorice și mitice, în Iudeea, la mezi și la perși, în Grecia și la Troia, la Roma și apoi în Franția lui Carol cel Mare și a urmașilor săi — în Anglia lui Eduard al III-lea și

a Prințului Negru. Ajuns aici, Froissart se întreba în prologul amintit: „Și nu știu dacă vitejia vrea să treacă și dincolo de Anglia (!) sau să străbată înapoi drumul, căci, cum s-a arătat, ea a făcut înconjurul regatelor și țărilor mai suszise și a domnit și sălășluit între locuitorii lor mai îndelung sau mai scurt timp, după cum i-a fost voia”.

Un intelectual al secolului

XIV

Într-o carte de mici proporții, dar bogată în substanță, Jacques Le Goff a definit profilul intelectualului medieval. Acest intelectual prin excelență era profesorul-gînditor apărut în mediul urban al secolului XII și care se afirmă în secolul următor, în legătură cu constituirea universităților. Tipul analizat de Le Goff își pierde puritatea și apoi se dezagregă în veacurile următoare, sub presiunea transformărilor sociale, politice și culturale, pentru a fi înlocuit în cele din urmă de noul tip al intelectualului umanist.

Evident, nu pe această linie de evoluție se așază figura lui Froissart. Și totuși, mi se pare că poate fi socotit ca reprezentînd și el unul din tipurile de intelectual ale acelei perioade atît de frămîntate care

a fost veacul XIV. Un intelectual pentru uzul clasei feudale, adînc zguduită ea însăși, cu poziția politică tot mai amenințată de regalitate și privilegiile sociale contestate aprig de masele populare.

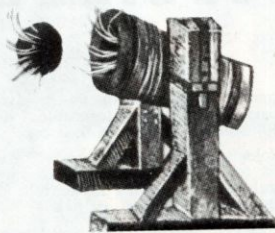
Profesor nu e în nici un chip și nici elev prea sirguincios nu pare să fi fost. Dar o anumită cultură, din școală și mai ales din lectură, și-a făcut. Cultură literară, în parte antică, dar mai ales din literatura epocii sale, mai veche sau mai nouă. Nu e un slujitor al rațiunii, dar și mai puțin un mistic. Poartă haină preotească, pentru că este încă haina intelectualului sărac. Dar gîndirea și reacțiile lui sînt laice, viguros laice.

cîteodată îngrijorător de laice. Ceea ce nu înseamnă, firește, că nu împărtășea credința religioasă a vremii sale, dar aceasta era mai curînd un fel de capital socotit folositor pentru viața de apoi. În cea de toate zilele, tendința spre miraculos o transpune în neprevăzutul carierelor eroice. Pe pămînt, se mulțumește să fie un slujitor al dragostei — mai adevărată sau mai imaginată — și al faptei de vitejie.

Tîrgoveț, el caută numai lumea cavalerescă, împărtășește idealurile pe care aceasta le proclamă. Este un caz tipic de intelectual care îmbrățișează interesele clasei dominante, luînd asupra-și, cu sinceră pasiune și tenacitate, schemele ei de auto-reprezentare, iluziile ei. De aici duritatea contra oricui se revoltă împotriva autorității. Dar a autorității sociale, de clasă, nu politice căci — în afara legăturii vasalice care trebuie respectată cît nu ți-ai „retras” credința — nu e o vină gravă pentru un cavaler a se afla în tabără străină împotriva propriului rege. De altminteri, pe acest cultivator al unei istorii eminamente politice, în fapt marile probleme ale politicii vremii sale nu-l interesează — pentu că prins de jocul de suprafață, nu le bănuiește existența.

Crede în valoarea scrisului. Drept carte de vizită, cînd se prezintă la curți, își oferă scrierile în exemplare somptuoase: reginei Angliei, cartea despre care s-a vorbit; lui Gaston de Foix, romanul **Méliador**, în care introdusese versurile lui Wenceslas de Brabant; lui Richard al II-lea, în călătoria pe care o face în 1395 la Londra, o întinsă culegere a scrierilor sale literare. În 1381, se confiscau, din ordinul ducelui de Anjou, „56 caiete de romane sau cronici”, trimise la Paris spre a fi împodobite cu miniaturi și destinate regelui Angliei. Era, probabil, darul de nuntă al lui Froissart la căsătoria lui Richard II cu Ana de Boemia, nepoata ducelui Wenceslas.

Froissart trăiește, pînă la urmă, din scris. Nu, firește, din „drepturile de

Miniaturile care însoțesc textul le reproduc pe cele de pe un manuscris parizian al *Cronicii* lui Froissart (sec. XV).

autor", ca un scriitor modern, ci din darurile primite, din întreținerea la curți și din veniturile parohiei sau ale canoniceului său, care-și aveau și ele rostul de a asigura o carieră literară și nu pe acela de a permite exercițiul unor virtuți duhovnicești.

Viața și opera lui Froissart se confundă. Călătoriile lui sînt adesea ceea ce am numi noi azi călătorii de documentare. Peste tot unde merge, trăiește spectacolul, dar face din el și materie literară — în proză sau în versuri. Privește locurile pline de amintiri istorice, ascultă povestiri, asistă la serbări fastuoase, se apropie de regi și de cei mari ai lumii, dar nu știm cît pentru propria lui plăcere și cît pentru a trage din ele substanța viitoarelor sale scrieri. Cîntă războiul, dar ocolește cîmpurile de bătălie, sau le cercetează cînd freacă luptei s-a stins de mult. Evident, preferă lucrurile filtrate prin imaginație...

Oarecare vanitate nu-i lipsește. Îi place să amintească primirea de care s-a bucurat la curți, măririle cu care a fost în contact și nu uită să însemne că un Gaston de Foix auzise de el înainte de a-l fi văzut. Nu se îndoiește de calitățile sale: „Cum aveam, slavă Domnului, înțelegere, memorie și amintire vie a celor de altădată, minte limpede și ageră ca să înțeleg tot ce-aș fi aflat cu privire la subiectul meu, vîrstă, trup și membre care să-mi îngăduie a îndura osteneții și eforturi...”

Crede mai ales în misiunea lui și în perenitatea operei sale. El scrie pentru ca „să se păstreze veșnică amintirea” faptelor povestite. Însemnîndu-și numele, o face „pentru ca viitorimea (ou temps advenir) să știe cu adevărat cine a scris această carte”. Și era perfect convins de adevăr atunci cînd același Gaston de Foix îl asigură că opera sa va fi între urmași „mai prețuită (recommandée) ca oricare alta”.

Superficial? Se poate. Căutător de năluci? Fără îndoială. Că nu a fost istoric adevărat, i se reproșează, pe drept, de atîta vreme. Dar pariul cu istoria, neîndoielnic, l-a cîștigat. E destul să-i deschizi cartea...

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Ediția Kervyn de Lettenhove, 29 vol. (din care 3 de poezie), Bruxelles, 1870 (1867) -1877; ediția Luce, 15 vol., Paris, 1869-1957.

Fragmente semnificative din cronică pot fi citite în culegerile lui H. Longnon (*Les plus belles histoires de Messire Jean Froissart mises en nouveau langage*, Paris, 1925), A. Bossuat (*Les chroniqueurs français du Moyen-Age*, 2 vol., Classiques Larousse, 1937), A. Pauphilet (*Histoires et chroniqueurs du Moyen-Age*, ed. I, La Pléiade, 1938).

Lucrările principale asupra lui Froissart și a operei sale sînt menționate la O.L. Vainstain, *Zapadnoevropejskaja arenekovaja istoriografija*, Moscova, 1964, pp. 211-213; J. Ehrard și G. Palmade, *L'Histoire*, Paris, 1964, p. 394 (Coll. U); D. Ciurea, *Jean Froissart et la société franco-anglaise du XIVe siècle*, in *Le Moyen-Age*, 1970, 2, pp. 275-284. Rămîne excelentă analiza lui A. Debisdour, *Les chroniqueurs*, II, Paris, 1890, pp. 18-130.

Pentru atitudinea socială a lui Froissart: R. Manolescu, *Mînia lui Jacques Bonhomme și să nu mai fie serbi în Anglia*, in *Magazin Istorie*, nr. 2/1972 și nr. 1/1973.

PLANȘELE NOASTRE

- ① Legenda răpirii Europei de către Zeus, metamorfozat în taur, a inspirat mulți artiști. Planșa reproduce tabloul unui pictor din școala lui Giorgione (cca 1477-1510). Muzeul de Artă al R.S. România (*Europa — de la mitologie la istorie*, p. 52)
- ② Mitologia chineză i-a atribuit lui Men Șen, „paznicul porților”, miraculoasă putere
- ③ de a feri casele de duhuri rele iar pe zeul Kuan Ti (planșa 3) l-a înzestrat cu darul de a împiedica războaiele și a ajuta dreptății să învingă (*Zîmbete din vechi cronici chineze*, p. 61)
- ④ Cronicarul Froissart prezentîndu-și scrierea regelui Richard II al Angliei (*Cronica lui Jean Froissart*, p. 25)

供之

Entre fut et eſt
ſe ſire iehan fu
ſant pour ce tan

14-27
august
1916:

TAKE IONESCU

CONSILIUL DE COROANĂ DE LA COTROCENI

August 1916. Trecuseră doi ani de la declanșarea primului război mondial. Condamnat de forțele progresiste din toată lumea, războiul dus de cele două mari grupări de state imperialiste a provocat o puternică mișcare de protest și în România. Clasa muncitoare din țara noastră s-a declarat împotriva participării României la conflagrație. Rezoluția Congresului extraordinar al Partidului Social-Democrat din 10/23 august 1914 aprecia că „singura politică compatibilă cu interesele vitale ale țării este neutralitatea sinceră și definitivă, pentru a cărei menținere muncitorimea română se va lupta chiar cu prețul singelui său”. Aceași rezoluție preciza, însă, că proletariatul român va apăra „integritatea teritorială a țării împotriva oricărei încercări de violare”.

Atitudinea maselor populare, puternica mișcare antirăzboinică din România au determinat cercurile conducătoare să mențină țara în afara războiului timp de doi ani. Consiliul de coroană întrunit la Sinaia în ziua de 21 iulie/3 august 1914 a respins cererea regelui Carol I de a intra în război de partea Puterilor Centrale, în ciuda tratatului secret pe care România îl semnase cu acestea încă din 1883, și a hotărât adoptarea unei politici de neutralitate**.

La izbucnirea războiului, România a fost totodată nevoită „să țină seama de complexitatea împrejurărilor create și, în funcție de acestea, să acționeze nu numai în direcția asigurării independenței și suveranității naționale, ci și, pe cât posibil, a realizării aspirației sale de veacuri: desăvârșirea unității statului”***.

În 1914, reprezentanții cercurilor politice conducătoare, cu excepția regelui și a fruntașului conservator P.P. Carp, s-au declarat în unanimitate pentru o politică de expectativă. Prin această hotărâre, România a rupt în mod practic alianța cu Austro-Ungaria. De aici înainte guvernul român se va vedea dezlegat de vechile obligații, ceea ce îi va permite să se alăture crescîndului curent de opinie care susținea necesitatea unei noi orientări a țării în vederea eliberării fraților asuprași de peste Carpați și desăvârșirea unității statale a poporului român****.

Războiul a creat o asemenea conjunctură, încît problema desăvîrșirii unității naționale și statale a poporului român s-a impus cu stringență, fiind hotărîtoare pentru însuși viitorul națiunii. Mulți români trăiau în afara granițelor statului, în teri-

* România muncitoare, din 12/25 august 1914.

** Vezi Magazin istoric, nr. 1/1968.

*** Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, Editura Politică, București, 1968, p. 433.

**** Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu România, Editura Academiei R.S.R., București, 1968, p. 153.

torii supuse dominației străine. Dar în timp ce reprezentanții cercurilor politice ale claselor dominante vedeau înfăptuirea unirii numai prin participarea țării la război de partea unuia sau altuia dintre grupări, socialiștii considerau că obiectivul poate fi atins prin lupta maselor populare române pentru democrație și socialism. Era clar, însă, că în condițiile istorice date „unirea Transilvaniei cu România nu se poate face decât în urma dezmembrării monarhiei austro-ungare. Din această cauză, România era împinsă în mod firesc în tabăra opusă Austro-Ungariei și, eventual, era chemată să contribuie la nimicirea ei”*. Situația strategică a României, petrolul și produsele alimentare, atât de necesare oricăreia dintre grupările angajate în luptă, lată motivele pentru care atât Antanta, cât și Puterile Centrale au depus eforturi deosebite pentru atragerea țării noastre în război. Pe măsură ce evenimentele lăsau să se întrevadă un conflict de lungă durată și de mare uzură materială și umană, presiunea celor două blocuri de state asupra României a crescut în intensitate.

Aceste insistențe s-au accentuat în contextul evenimentelor din prima jumătate a anului 1916. Ofensiva declanșată de germani, la începutul anului, pe frontul francez a determinat guvernul de la Paris să insiste ca România să intre în acțiune, socotindu-se că o ofensivă română împotriva Puterilor Centrale ar fi slăbit presiunea germană pe frontul apusean. În atingerea acestui scop, guvernul francez a solicitat și concursul guvernului rus. În acest sens, la 13/26 iunie, generalul rus Alexeev își exprima convingerea că numai intrarea imediată în acțiune a României ar fi avut un efect maxim. Presiunile conjugate ale puterilor Antantei au determinat guvernul român ca la 21 iulie/4 august să comunice reprezentanților acestei coaliții condițiile sale pentru discutarea mobilizării armatei române. La 24 iulie/6 august, guvernul Brătianu a primit un mesaj în care Antanta insistea în termeni energici pentru intrarea imediată în război.

În timp ce trata cu Antanta, dar întârziind angajarea fermă alături de aceasta, guvernul român, prin șeful său I.I.C. Brătianu, asigura Puterile Centrale că va păstra politica de neutralitate. La începutul lui august 1916, Antanta a făcut cunoscut guvernului român pe un ton ultimativ, că „ori intră acum în război, ori niciodată”. Cedind acestei presiuni, la 4/17 august, guvernul român a semnat la București, cu reprezentanții Angliei, Franței, Rusiei și Italiei un tratat de alianță, dublat de o convenție militară.

Referindu-se la complexitatea acestui moment politico-diplomatic tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de coterpire și anexiune teritorială; cedind presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărât intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale [...]”

Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice, care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întâmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații**.

La 14/27 august 1916, în palatul de la Cotroceni, sub președinția regelui Ferdinand, s-a ținut un Consiliu de coroană care a hotărât intrarea României în război. Despre acest consiliu există mai multe referiri în memorialistica istorică apărută de-a lungul anilor. În paginile următoare, publicăm o nouă variantă, inedită, extrasă din memoriile cunoscutului om politic Take Ionescu. Textul a fost dictat, în luna februarie 1918, unul dintre principalii săi colaboratori — Dimitrie Plesniță — și se află în posesia doamnei Adina Take Ionescu, care a binevoit să-l pună la dispoziția revistei Magazin istoric prin intermediul istoricului Vasile Netea.

Încredințăm tiparului acest text cu convingerea că aduce o serie de detalii și precizări în plus față de relatările cunoscute până acum. Pentru a reconstitui cât mai fidel atmosfera și înfruntarea de opinii din consiliul care a hotărât intrarea României în primul război mondial, redacția a considerat util să prezinte cititorilor, pe lângă textul de bază datorat lui Take Ionescu, extrase din Notele politice ale lui Alexandru Marghiloman, publicate în 1927 (vol. II, pp. 143-155), notate cu sigla A.M., și fragmente din memoriile lui I.G. Duca, publicate în revista Generația Unirii, nr. 10, din 25 decembrie 1929, notate cu sigla I.G.D. Menționăm că în transcrierea documentelor s-a respectat forma originală, cu particularitățile morfologice și sintactice specifice timpului și autorilor. Am folosit, de asemenea, unele extrase din istoriografia română marxistă, privitoare la esența fenomenelor menționate în documente.

M. Șt.

* Desăvârșirea unificării statului național român... p. 152.

** Nicolae Ceaușescu: O jumătate de secol de la marea epopee națională a Măreștilor (România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste, Editura Politică, 1968, vol. 2, pp. 467-468).

Preliminarele

Eram la Sinaia. Alex. Constantinescu mă cheamă la telefon și-mi spune că trebuie să mă văd în București chiar în acea seară. Am înțeles. Am plecat cu căpitanul Yates, atașatul militar american, care locuia la mine la Sinaia. Cum am ajuns în București m-am dus la Constantinescu, care mi-a spus că războiul s-a hotărât, că declararea de război s-a trimis printr-un om sigur la Viena, la Mavrocordat, într-un plic închis, care nu trebuie să-l deschidă decât în ziua de 15 august. M-a rugat firește să păstrez secretul și m-am întors la Sinaia¹. Constantinescu mi-a mai spus că după intrarea în război Brătianu se va adresa și conservatorilor ca să intre în guvern în calitate de miniștri fără portofoliu. Că însă aceasta este o intenție a lui Brătianu, iar nu o însărcinare de a-mi face² o asemenea comunicare.

La Sinaia, stam ca pe ghipsi. Multime de prieteni mă întrebau dacă pot sau nu să mai stea în Sinaia și cu o mare durere în suflet eram silit să nu spun nimic³. Unora însă le-am exagerat ravagiile frigurilor tifoide care bîntuiau Sinaia. Nevoind să las pe nevestă-mea în Sinaia, de unde știam că trenul nu o să mai poată circula, am venit în București cu dînsa, pretextînd tuturor în Sinaia că vine numai pentru cîteva zile. Cînd am ajuns la București Alecu Constantinescu mi-a spus că regele cere lui Brătianu să convoace un Consiliu de coroană și că Brătianu a fost silit să cedeze. Regele dorea să convoace pe lîngă șefii de partide și [pe] președinții Camerei și Senatului și pe foștii prim-miniștri, ca să poată avea acolo pe Teodor Rosetti și Carp. Brătianu m-a întrebât dacă putem conta pe Cantacuzino-Pașcanu și pe Costică Olănescu, ca să poată propune să se convoace și foștii președinți ai corpurilor legiuitoare. L-am asigurat că da.

A doua zi, în ajunul Consiliului de coroană, Constantinescu a venit la mine și mi-a spus că Maiorescu se agită foarte

¹În ce privește „secretul”, A.M. notează: „Avîz imediat pe Maiorescu și îl comunic, în vederea audienței sale, conversația ce am avut cu [generalul român] Culcer, pe care nu l-am văzut de vreo 10 zile: «Lucrurile merg repede. Am primit numirea de comandant al Armatei 1. Mi se indică și locul de concentrare. (Mie Culcer nu mi l-a indicat.) Averscu comandă Armata 2». — Care sînt ceilalți comandanți? — «Nu știu. Ni s-a spus că regele ne va întruși. Cred că vor să facă o lovitură și să atace pe neașteptate»».

²După A.M. situația la Sinaia era cu totul altă: „13 august. Fugă generală de la Sinaia, după avizul dat telefonic de Mișu Pherekyde sorei mele”.

mult, că Brătianu e sigur de rege, dar totuși se teme de agitațiile adversarilor războiului⁴. Mi-a cerut să nu ridicăm nici eu nici Filipescu chestia unui guvern național, căci atunci regele ar putea să dea înapoi și am risca totul. M-am consultat cu Filipescu și în numele amîndurora am declarat că nu vom ridica nici o chestie decât aceea a războiului.

Constantinescu mi-a spus că poliția germană este așa de activă⁵, încît s-a știut tirziu seara în ajun, că mă întîlnisem cu Ion Brătianu la Constantinescu acasă. În această întîlnire, Brătianu îmi spusese că se fac asupra regelui de către lume și mai ales de frații lui, presiuni [în sensul de a lua o hotărîre — n.r.] ca niciodată. Dar că el este hotărît și nu se așteaptă la noi greutăți⁶.

³Cu toate că în timpul Consiliului de la Sinaia doar un singur om politic (P.P. Carp) sprijinise fășip propunerea regelui, mai existau și alții care împărtășeau ideea colaborării cu Puterile Centrale (Al. Marghiloman, T. Maiorescu etc.). În anii neutralității, pe măsură ce armatele Centralilor au obținut o serie de succese, propaganda oamenilor politici filogermani, finanțată masiv de Viena și Berlin, a căpătat amploare. Masele populare, opinia publică progresistă, considerau, însă, desăvîrșirea unității naționale și statale incompatibilă cu participarea la război de partea Austro-Ungariei și Germaniei — n.r.

⁴Referindu-se la febrila activitate de spionaj și informare a agenților Puterilor Centrale în România, A.M. notează: „[Mîrșistrul german la București] Bussche (ora 4) știa de miercuri și o spusese lui Maiorescu, că regele voia să convoace Consiliul de coroană. Chiar în aceeași zi a văzut un moment pe rege la Buftes. Într-un memoriu a dezvoltat a doua zi regelui neajunsurile acestor măsuri. Ea a dispăcut lui Brătianu, care se impusese prima dată, acum 15 zile. Rămîne de cîștigat pentru el ca un semn bun, că această convocare s-a făcut în contra voinței lui Brătianu. Regele a mai declarat: 1) Dacă este o convențiune scrisă, aceasta nu îl leagă. 2) El nu este obligat să se ralieze la avizul majorității consiliului. 3) Nu va semna un decret de mobilizare. Împăratul [Wilhelm] a telegrafiat regelui de ziua lui de naștere exprimînd speranța că vechea pretenție a caselor lor, și colaborarea de mai bine de treizeci de ani a țărilor lor, vor continua și pe viitor. Regele a răspuns că, cu ajutorul lui Dumnezeu, el speră că lucrurile vor lua o întorsătură bună. Regele este evlavios; scriind altui evlavios nu ar fi învocat numele lui Dumnezeu pentru o minciună!”.

⁵Subliniînd condițiile în care trebuia să-și desfășoare activitatea guvernul român, în repetate rînduri somat de către cele două blocuri beligerante să-și fixeze poziția, A.M. notează: „În două rînduri, ultima oară cu ocazia unei discuții cu Czernin, Brătianu a declarat lui Bussche că niciodată, el fiind șef al guvernului, nu va declara război Germaniei”.

În după prînzul ajunului Consiliului de coroană, Constantinescu mi-a comunicat două lucruri din partea lui Brătianu. Unul, că regele va face chiar în acel după prînz o nouă sfortare pe lângă Maiorescu ca să treacă de partea noastră. Știu că sfortarea s-a făcut fără succes. Maiorescu crezuse în ultimele zile că regele este contra războiului, că, grație amenințării Germaniei, Brătianu va fi concediat și dinsul va compune guvernul neutralității. Cînd a aflat din gura regelui că s-a hotărît pentru război, Maiorescu a rămas uimit și, fiind prea angajat în cealaltă direcție, n-a mai avut vreme să dea înapoi. O nouă încercare făcută de Fasciotti la Maiorescu, a rămas fără rezultat⁶.

⁶ În legătură cu aceste demersuri pentru atragerea lui Maiorescu de partea antanto-

Al doilea lucru era că ziaristii străini sffrșise prin a mirosi ceva și trimiteau depeși, prin care se spunea că a doua zi de dimineață era să fie un Consiliu de coroană de care va atîrna pacea sau războiul. Deci, dacă în străinătate nu s-ar fi primit novela că este pace, pînă la orele 3 după-amiază, s-ar fi știut că este război. Atunci guvernul s-a hotărît să ceară tuturor ziarelor să publice că Consiliul de coroană s-a amînat pe după-amiază la orele 5. Toate ziarele au publicat afară de Mille, care mi-a spus categoric că el care știe că Consiliul nu s-a amînat, nu poate să publice un neadevăr. Cei mai mulți jurnaliști străini au crezut și au telegrafiat ziarelor lor că Consiliul de coroană se va ține după-amiază în loc de dimineață.

Ioan I.C. Brătianu

Nicolae Filipescu

I.G. Duca

fililor, A.M. notează: „Pentru acest motiv la ora 4 mă duc la Maiorescu spre a-l încuraja să ia răspunderea față de rege, — de la el la mine chestiunile de prioritate neputînd exista. Spre marea mea surprindere găsesc pe Fasciotti la Maiorescu. Fasciotti cunoștea audiența acordată [...] (Eu făcusem un mister din această audiență, chiar față de toți prietenii noștri!) Fasciotti zice că în marea dezbateri de mine este de o importanță capitală ca toți oamenii mari politici să fie de acord; România nu mai poate păstra neutralitatea periculoasă pentru viitorul ei și ar trebui ca Maiorescu să susție această părere. Maiorescu simțind că Antanta se teme de o hotărîre defavorabilă a regelui a răspuns că el a fost multă vreme lipsă, că nu știe ce gînduri are regele și că are să se orienteze singur. Dar de ce Italia nu a tras România după ea, cînd s-a declarat? Atunci era momentul! Fasciotti spune că Sonnino era un om întreg; el lucra fără să consulte pe nimeni etc. [...]”

— La 7 ¹/₂ Maiorescu vine la mine eșind de la rege: totul este pierdut: regele i-a înșelat pe toți. El își face o glorie din sacrificiul de a-și

Consiliul

Era o zi caldă și un praf mare. M-am dus la Consiliu cu Cantacuzino-Paşcanu. Eram dintre cei din urmă, Filipescu, deja foarte bolnav, făcuse o sfortare și venise⁷.

călcă cuvîntul și de a uita că e german. A luptat timp de șase luni, dar de astădată s-a hotărît. Nu se va mai obține altădată tot ce se obține astăzi. La toate rugămințile lui Maiorescu: «Nu aruncați în foc; este o mare nenorocire pentru România», — regele răspunde: «M-am hotărît!» [...]

Să dea Dumnezeu ca noaptea să mai aducă vreo povață, nu mai am nici o speranță, nici o iluzie!⁸

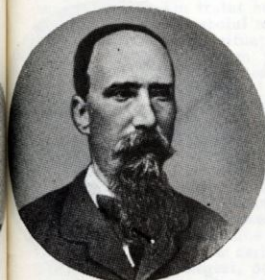
⁷ Cît privește starea de spirit a unora dintre participanții la Consiliu, A.M. notează: „14 august”. Consiliul de coroană. Războiul. Mă duc la Cotroceni cu Maiorescu. Czernin a fost ieri la Brătianu, care i-a spus că: Consiliul este amînat pentru după-amiază, și că el păstrează și este în măsură de a păstra neutralitatea! Maiorescu se întreabă: La ce bun

Ne-am întâlnit în salonul cel mare din noile apartamente. Eram de față: miniștri, președintele Camerei, Ferichide; vicepreședintele Senatului, Robescu (Missir era absent), Teodor Rosetti, Carp, Marghiloman și Maiorescu, Filipescu, Take Ionescu, Pașcanu și Olănescu. Regele s-a așezat în mijlocul mesei avînd în fața lui pe Brătianu. La dreapta lui, prințul Carol; la stînga lui, prințul Carol, Carp. La stînga regelui, Teodor Rosetti, la dreapta el Maiorescu, la dreapta Filipescu, Marghiloman. (Despre prezența lui Teodor Rosetti, memoria mea nu este sigură.) La dreapta lui Brătianu stau miniștrii. La stînga în rînd, Ferichide, Robescu, Take Ionescu, Filipescu, Pașcanu și Olănescu*. Ca și la Consiliul de coroană de la Sinaia, din 1914, nu se țineau nici o rînduială protocolară [...]

ci ca să ceară de la patriotismul lor să-îdea tot sprijinul în cea mai mare întreprindere pe care poporul român a făcut-o vreodată în tot cursul istoriei lui*.

Regele a spus că neutralitatea nu mai era posibilă, că România era datoră să aleagă și că ea nu putea să aleagă decît în sensul de a-și îndeplini datoria față

de Public], Victor Antonescu [ministru Justiției]; președintele Camerei M. Ferichide, vicepreședintele Senatului C.F. Robescu; foștii primminiștri: Teodor Rosetti, Petre P. Carp, Titu Maiorescu; șefii de partid: N. Filipescu, Take Ionescu, Al. Marghiloman; foștii președinți de Cameră: Const. Olănescu și C. Cantacuzino-Pașcanu. A prezidat regele Ferdinand, avînd în dreapta sa pe principele moștenitor Carol*.

Th. Rosetti

M. Pherekyde

Al. Marghiloman

Regele a deschis ședința, spunînd că el a convocat pe mai marii Țării nu ca să le ceară un sfat căci hotărîrea lui era luată,

aceste minciuni? Cum se pot falsifica fapte materiale atît de ușor de controlat? La ora 10 se întrunesc în sufrageria cea mare de la Cotroceni: miniștrii Teodor Rosetti, Carp, Maiorescu și cu mine. Nicu Filipescu, Take Ionescu, Olănescu, Cantacuzino-Pașcanu, Mișu Pherekyde și C.F. Robescu [înlocuind pe V. Missir (Senat) lipsă*].

* Cit privește lista participanților la Consiliu, Constantin Kirilescu, în lucrarea sa Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919), vol. I, ediția II, pp. 180-181, o prezintă astfel: „Au luat parte miniștrii: Ion I.C. Brătianu [președintele Consiliului și ministrul de Război], Em. Costinescu [ministru de Finanțe], Em. Porumbaru [ministru Afacerilor Străine], Al. Constantinescu [ministru Domeniilor], V.G. Morțun [ministru de Interne], Al. Radovici [ministru Industriei], I.G. Duca [ministru Cultelor și Instrucției Publice], Dr. C. Angelescu [ministru Lucrări-

* I.G.D.: „Regele a luat cel dintîi cuvîntul. Regele a ținut să arate de la început care era în concepția lui rostul acestui Consiliu de coroană. La Sinaia, unchiul său chemase pe frunzașii țării ca să ia o hotărîre: război sau neutralitate [...].

De astădată discuția n-a mai avut loc ca la Sinaia în limba franceză, ci în limba română. Românii Veche murise deja în clipa în care se ridicau cele dintîi raze ale zorilor României Noi. În rezumat, regele Ferdinand a spus că a convocat pe mai marii Țării nu ca să le ceară un sfat, căci hotărîrea lui e luată, ci ca să le ceară sprijinul. Situația a ajuns astfel încît neutralitatea nu mai este cu putință. România trebuie să ia o hotărîre și să aleagă. Soarta războiului înclină înspre înțelegere*. Dar oricum ar fi, România nu poate merge alături de Puterile Centrale; ar fi să mergem împotriva întregii evoluțiuni istorice a neamului nostru*.

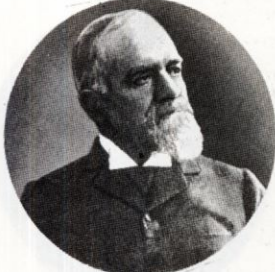
* Este vorba despre Tripla Înțelegere sau Antanta, formată din Anglia, Franța și Rusia — n. r.

de românii subjugati [...] ¹⁰. El nu ştia cu siguranţă cum va fi sfârşitul războiului, dar semnele înclină mai mult de partea înţelegerii. El a obţinut de la aliaţi* recunoaşterea [dreptului] României la teritoriul locuit de români ¹¹ [...]

Uitindu-se către domnul Carp, regele a spus: „Te rog, domnule Carp, să-mi dai ajutorul d-tale”.

Atunci Carp a spus că nu este rolul lui să vorbească ci al guvernului şi că trebuie să-şi spună cuvîntul înţelegerii. În tot cazul el constată că acesta nu este un consiliu, deoarece regele a luat hotărîrea, ci o adunare al cărei rost el nu-l pricepe. Carp a adăugat că el nefiind şef de partid vrea să auză înţelegerii pe guvern şi pe şefii de partide şi pe urmă să-şi facă observaţiile lui, al căror înţeles toată lumea îl cunoştea ¹².

Brătianu a luat cuvîntul şi a pronunţat un discurs remarcabil, care însă nu era decît o sinteză a ceea ce naţionalistii propovăduiseră 2 ani de zile. Tema discursului lui Brătianu ¹³ era că România nu putea, fără să dispară moraliceşte, să stea neutră într-un război, în care se hotăra soarta lumii. Că România avînd un ideal, acela al unităţii naţionale, ea era datoră să urmărească acest ideal acum, căci împrejurări ca cele de azi nu mai fuseseră niciodată şi nu puteau să mai fie niciodată. Brătianu a spus că el nu este sigur de victorie, dar că şi dacă vom fi învinşi, cauza românismului va fi făcut un pas uriaş, căci, pentru prima oară, 4 mari puteri afirmă prin-un tratat dreptul nostru asupra provinciilor româneşti [...].

T. Maiorescu

P.P. Carp

Regele Ferdinand

¹⁰ „După doi ani de neutralitate, guvernul român, condus de I.I.C. Brătianu, a trebuit să cedeze presiunilor Antantei, care, deşi recunoscuse dreptul României de a-şi desăvîrşi unitatea politică, anunţa că nu o va mai sprijini dacă nu va intra deîndată în război.” (Desăvîrşirea unificării statului naţional român..., p. 162.)

¹¹ A.M.: „Regele: «Văd chestiunea în așa fel încît nu mai putem sta în neutralitate. Cred că de aici înainte victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu a avut consfătuiri cu unul din grupurile beligerante; el crede că momentul a venit. Eu, după matură reflecţiune şi după lupte interne pe care le veţi înţelege şi din cari am ieşit biruit asupra mea, înclin mai mult pentru opinia guvernului meu».”

¹² A.M.: „Brătianu: Apel la concordie şi cere concursul tuturor.”

* Tratatul încheiat la 4/17 august recunoştea României, în schimbul intrării sale în război, unirea cu teritoriile româneşti aflate sub dominaţie austro-ungară şi participarea cu drepturi egale la lucrările Conferinţei de pace. — n.r.

Brătianu a mai spus că toată ţara, ca şi toţi românii de dincolo, aşteaptă cu nerăbdare intrarea noastră în război.

Take Ionescu, în numele Partidului Conservator, a declarat în câteva vorbe că ei, cari de 2 ani cer intrarea României în război, vor da regelui şi guvernului

Carp: Explică necesitatea unei expuneri a guvernului.

Regele: Apel la discreţia tuturor: trebuie tăcerea preotului care primeşte o spovedanie”.

¹³ Notele lui A.M. furnizează câteva detalii: „Brătianu: «[...] La început victoria părea probabilă pentru germani: neputînd merge noi singuri contra, am stat neutri. Războiul de uzură azi răstoarnă şansele în favoarea celor cu rezerve mai mari [...] Încetul cu încetul, fără grabă, am ajuns la garantarea intereselor noastre: pentru neutralitate am avut numai asigurări, nu garanţii. Azi problema este: sau să renunţăm la orice am putea obţine prin victoria Antantei, sau să intrăm în război. Eu m-am angajat desăvîrşit».”

sprrijimul cel mai întreg și absolut necondiționat¹⁴.

Marghiloman a spus că regele s-a grăbit [...] Fără a fi absolut categoric, el a dat să se înțeleagă că nu poate da concursul său, dar nu a închis ușa pentru o ulterioară încercare¹⁵.

Nicu Filipescu a tresărit și aducînd o notă caldă a întrebat pe **Marghiloman** două lucruri: „Nu ești d-ta care ai scris cu mina d-tale în Comitetul nostru că România trebuie să iasă din neutralitate și să intre în acțiune în contra Austriei?” **Marghiloman** neîndrăznind să tăgăduiască, **N. Filipescu** a spus cum să nu mă revolt de asemenea palinodii?¹⁶ [...]

Marghiloman a reluat cuvîntul și a spus: „Ceea ce trebuia să facă guvernul era să trateze cu Austria și Germania[...]”.

Regele a întrerupt pe **Marghiloman** și i-a spus aproape textual: „D-le Marghiloman, te înșeli. Am tratat eu personal la Berlin, înainte de războiul mondial și am arătat pericolele relei situațiuni a românilor din Ungaria. N-am putut obține nimic și nimeni nu va putea obține niciodată nimic. Am încercat din nou tot eu acum în timpul războiului și n-am obținut nimic. Te asigur că este absolut imposibil să se obție ceva”¹⁷.

Maiorescu, luînd cuvîntul, a fost de o extraordinară abilitate [...]. El întîi a ridicat o chestie constituțională și anume că aceste Camere [în funcțiune atunci] fiind alese pentru revizuirea constituției nu au mandat de la națiune ca să declare un război. **Maiorescu** a cerut, deci, înainte de orice, noi alegeri, pentru ca țara consultată din nou, să poată spune dacă vrea pace sau război [...]*.

¹⁴ Referindu-se la atitudinea lui **Take Ionescu**, **A.M.** consemnează: „Aprobă cu efuziune. Osonale pentru rege”.

¹⁵ Prezentîndu-și propria atitudine, **A.M.** scrie: „EU: Lucrurile fiind hotărîte nu mai pot da vreo povață, fac numai o rugăciune regelui, dacă mai este timp. Prețuirea șanselor războiului nu o văd ca d-nul **Brătianu**. După atîtea sacrificii omenești, ofensiva aliaților nu a cîștigat nici o porțiune înfîmîd din ceea ce ocupă Centralii: am harta aici [...]. Ș-a făcut apel la concursul tuturor. Odată deciziunea luată, vom tăcea! Aceasta este tot ce putem face pentru a nu rupe unitatea națională”.

¹⁶ **A.M.** — explicînd micul incident — notează: „**Nicu Filipescu**: Polemică că eu am cunoscut și am aprobat primul angajament [semnarea Tratatului din 4 august] din care a decurs tot: «Vous pouvez marcher», aș fi zis eu d-lui **Brătianu**. (**Brătianu** surdile: am avut pe urmă o explicație cu el)”.

¹⁷ **I.G.D.**: „Regele a intervenit [...] personal [...] și pe lingă Germania și pe lingă Austria ca să se dea românilor din Ardeal măcar aceleași drepturi pe care le au ceilalți în Boemia. Ungurii au refuzat orice propuneri. Acum în

Maiorescu a insinuat că regele și guvernul nu pot face un război legal”.

[...]

Ferichide a luat cuvîntul în preținsa chestie constituțională și i-a fost foarte ușor să spulbere sofismele lui **Maiorescu** al cărui raționament se reducea la ideea că ceea ce este dreptul oricărei Camere de a face, nu este și dreptul unui Parlament, care, pe deasupra atributelor Camerelor ordinare, are și pe cel de a revizui Constituția. În numele Camerei, **Ferichide** a asigurat pe rege și pe guvern de concursul ei.

C.F. Robescu a dat aceeași asigurare, în numele Senatului. A știut să fie lăconic¹⁸.

Brătianu a răspuns lui **Maiorescu** și i-a zis între altele că aceiași conducători ai românilor de dincolo, cari lui **Maiorescu** i-au spus că nu ne vor și să nu intrăm în război¹⁹, lui i-au cerut tocmai contrariul.

urmă, împăratul **Wilhelm** în persoană a stăruit la Viena, și a întîmpinat același refuz îndărătnic. De altminteri, cînd înainte de război a fost însărcinat de regele **Carol** să vorbească în această chestie, cei de la Viena i-au mărturisit că nicicîdată [...] nu vor consimți să îmbrățișeze real soarta românilor de peste munți...”

¹⁸ În legătură cu intervenția lui **Maiorescu** **A.M.** reproduce acest dialog: „**Maiorescu**: «Consiliul de coroană din 1914 a decis expectativă. Ce s-a întîmplat, pentru ca să modificăm atitudinea? Are guvernul ceva încheiat? Ce ne poate spune?»

Brătianu: «Cred în victoria Antantei și mă conformez ei. Vom declara război Austro-Ungariei: nu altora»”.

¹⁹ În notele sale **A.M.** prezintă astfel intervenția acestuia: „**C.F. Robescu**: «D-l **Maiorescu** a fost lipsă și nu cunoaște sentimentul țării. Asigur că tot poporul se va scula pentru a dezrobi pe frații noștri [...]. Cele patru puteri garantează integritatea teritoriului nostru»”.

²⁰ Lucrările istoricilor marxiști arată că în vara anului 1915 se constată „o slăbire în intensitate a mișcării naționale”, datorită faptului că pe fronturile de luptă se crease o situație nefavorabilă Antantei, care „dăduse prilej așa-zisilor germanofili să-și intensifice acțiunea de propagandă progermană. În succesele trupelor rusești i-au încurajat în așa măsură, încît au trecut la atacuri violente împotriva «Acțiunii naționale», care era combătută de altfel și de presa guvernamentală. Cu toate acestea, militanții pentru unirea Transilvaniei cu România continuau să declare prin articole de presă că «Acțiunea națională» nu va renunța nici o clipă la scopul pe care și l-a propus [...]”.

În toamna anului 1915, mișcarea pentru unirea Transilvaniei cu România s-a intensificat din nou și ea este comparabilă cu mișcarea puternică ce avusese loc în septembrie 1914.” (Desăvîrșirea unificării statului național român..., pp. 158-159).

* Vezi *Magazin istorie*, nr. 1/1973.

Take Ionescu a spus că cuvintele d-lui Maiorescu nu pot trece fără o protestare [...]. Aceiași șefi din Transilvania, i-au spus d-sale: „Dacă nici acum nu trageți sabia pentru noi, niciodată nu se vor mai putea relua legăturile dintre noi și dumneavoastră. Toată suflarea românească vă așteaptă. Pentru nimic în lume să nu renunțați la război.” Dl. Take Ionescu a spus că dacă d-lui Maiorescu i-au vorbit altfel, este pentru că nu aveau încredere într-insul și că se temeau să nu fie denunțați. Chiar mie — a spus dl. Take Ionescu — ei mi-au vorbit în felul patriotic când nu era nimeni suspect de față, și mi-au vorbit ca d-lui Maiorescu când era de față unul dintre ei pe care îl bănuiau.

Atunci a luat cuvântul dl. **Carp**.²¹ Uitându-se drept în ochii regelui i-a spus: „Aici nu sîntem pentru a ne sfătui ci pentru a auzi despre o hotărîre luată. De ce aș mai discuta-o. Dar mi se cere sprijinul meu. Pe acesta îl refuz. Dau Maiestății Voastre pe cei patru fii ai mei, care datoria și-o vor face, căci românul la armată este brav. Voi închide ziarul meu. Aprobarea mea nu v-o dau. Maiestatea Voastră face o politică care este în contra intereselor țării și în contra dinastiei. Acest lucru Maiestatea Voastră nu are dreptul să-l facă [...]. Românii nu și-au luat o dinastie germană, pentru ca să facă o politică antigermană. Înțelegerea victorioasă nu ar permite pe tronul României o dinastie germană. Maiestatea Voastră înainte de toate are datoria față de Germania, căci dinastia n-are alt sprijin decît Germania. De aceea, Sire, urez Maiestății Voastre ca armatele Maiestății Voastre să fie înfrînte...”

Regele, întrerupînd cu cuvintele: „D-le Carp, aceste vorbe nu pot fi din inima d-tale”.

Carp continuă: „Da, Sire. Din toată inima urez ca armatele Maiestății Voastre să fie zdrobite, căci numai așa se poate salva România”.

În toată adunarea s-a ivit o expresie de adîncă mirare, mai ales că Carp vorbise cu o pasiune, cu o violență de tînr, nu de bătrîn.

²¹ A.M., referindu-se la îndărătnicia cu care Carp și-a menținut poziția sa filogermană, notează: „P. Carp: «Nu sîntem aici pentru polemici ale temperamentelor care nu se pot stăpîni» (Aprobări) [...] Ajunge pînă a spune: «Doresc să fiți învinși, pentru că victoria voastră ar fi războiul țării!»”.

Alexandru Averescu (1859-1938) — mareșal, fost ministru de Război, șef al Statului Major al armatei române, după 1918 șeful „Ligii poporului”, devenită apoi Partidul Poporului și de mai multe ori prim-ministru.

Ioan I.C. Brătianu (1864-1927), om politic liberal, din 1909 președinte al Partidului Liberal; ministru și prim-ministru în mai multe rînduri (în timpul Consiliului de coroană deținea funcțiile de prim-ministru și ministru de Război). În anii neutralității (august 1914-august 1916) a dus o politică abilă, manevrînd cu prudență între cele două blocuri beligerante, pentru a găsi momentul favorabil de intrare în război. La 4/17 august 1916 a semnat tratatul și convenția militară cu Anglia, Franța, Rusia și Italia, prin care România a intrat în război împotriva Puterilor Centrale.

Alexei Alexeevici Brussilov, (1856-1926), general rus; în 1916, în calitate de comandant al Frontului de sud-vest, a întreprins o reușită ofensivă împotriva armatei austro-ungare.

Baronul von dem Bussche, ministrul Germaniei la București.

C. Cantacuzino-Pașcanu, fost președinte al Camerei Deputaților în anii 1906-1907, colaborator intim al lui Take Ionescu.

P.P. Carp (1837-1918), om politic conservator-junimist, de mai multe ori ministru, prim-ministru și șef al Partidului Conservator după 1907. Filogerman prin educație și concepție politică. El s-a opus cu vehemență intrării României în război alături de Antantă, iar în anii neutralității a editat ziarul *Moldova*, cu vîdită orientare filogermană.

Alexandru C. Constantinescu zis „Porcu” (1859-1926), om politic liberal, intim al lui I.C. Brătianu; de mai multe ori ministru.

Ottokar Czernin, reprezentantul Austro-Ungariei la București.

I.G. Duca (1879-1933), om politic liberal, ministru de mai multe ori, viitor șef al Partidului Liberal și prim-ministru, ucis de legionari în 1933.

Baronul A. Fasciotti, ministrul Italiei la București.

Nicolae Filipescu (1862-1916), om politic conservator, ministru în repetate rînduri. În 1914 îl găsim printre principalii inițiatori ai „Acțiunii Naționale”, fiind un fervent susținător al intrării în război împotriva Puterilor Centrale.

Take Ionescu (1858-1922), om politic conservator, ministru și, după 1908, șef al Partidului Conservator-Demo-

crat (creat de el). Antantofil prin educație (studiase dreptul la Paris) și convingeri, a militat pentru apropierea de Antantă, convins că pe această cale România își va desăvîrși unitatea de stat. În perioada 1917-1918 a fost vicepreședinte, iar între 1921-1922 președinte al Consiliului de Miniștri.

Titu Liviu Maiorescu (1840-1917), mare om de cultură, fruntaș al grupării politice conservator-junimiste, de mai multe ori ministru și prim-ministru. A fost un adept al apropierei României de Puterile Centrale, în special de Germania.

Alexandru Marghiloman (1854-1925), om politic conservator-junimist, de mai multe ori ministru; în perioada neutralității, în fruntea Partidului Conservator, a desfășurat o intensă propagandă împotriva intrării României în război alături de Antantă. Ca prim-ministru, și-a asumat răspunderea încheierii înrobitoriei păci cu Puterile Centrale (1918).

E. Mavrocordat, ministrul României la Viena.

Constantin Mille (1861-1927), ziarist și scriitor, în tinerețe socialist; din 1895 a fost proprietarul ziarului *Adevărul*, iar din 1898 director al acestuia. A rămas pînă la sfîrșitul vieții un om cu convingeri democratice, adversar al monarhiei.

V. Missir (1845-1929), avocat, om politic, deputat, ministru, vicepreședinte al Senatului.

Constantin Olănescu (1845-1928), om politic conservator, ministru în două rînduri, iar în 1899 președinte al Camerei Deputaților.

Emanoil M. Porumbaru (1845-1921), om politic liberal, de mai multe ori ministru.

Mihail Pherekyde (1842-1928), fruntaș al Partidului Liberal; după 1876 ministru în mai multe rînduri, iar începînd cu 1901 a fost ales de cîteva ori președinte al Camerei Deputaților.

Al. Radovici (1860-1918), om politic, socialist pînă în 1899, după aceea liberal; ministru al Industriei și Comerțului.

Constantin Robescu (1839-1920), om politic liberal, de mai multe ori deputat, vicepreședinte al Senatului; primar al orașului București.

Teodor Rosetti (1837-1923), om politic junimist, de mai multe ori ministru și prim-ministru în 1888-1889.

Sidney Sonnino (1847-1922), fost prim-ministru, ministru de Externe al Italiei (1914-1919).

Regele [...] adresîndu-se către Carp, l-a mai rugat încă o dată și pe el și pe ceilalți să-i dea tot ajutorul și a conchis zicînd, că nădăjduiește cu ajutorul lui Dumnezeu să reușim în cea mai mare întreprindere a istoriei noastre²².

Regele, sculîndu-se, a vorbit puține cuvinte, mai ales cu cei care i se arătasă adversari²³, și s-a retras împreună cu prințul Carol²⁴.

DL. Ion Brătianu, adresîndu-se d-lui Take Ionescu, i-a spus: „Cum îți explici monstruoasele declarații ale lui Carp?”. Take Ionescu i-a răspuns: „Este shakespearian în eroarea lui. Pe mine încă nu mă miră, căci eu niciodată nu l-am luat în serios. D-ta l-ai luat în serios și aici stă vina d-tale.”

Cînd Consiliul s-a terminat trecuse de ora unu [...]

²² Deși participarea țării noastre la război n-a avut un caracter imperialist, nuse poate însă afirma că Unirea din 1918 a fost rezultatul exclusiv al participării României la război de partea blocului de state învingătoare, problema fiind, în realitate, mult mai complexă. Istoriografia noastră marxistă consideră, în acest sens, că „dacă este adevărat că guvernul român, condus de Ion I.C. Brătianu, a declarat război Austro-Ungariei pentru desăvîrșirea statului român, trebuie să subliniem că acest lucru [Unirea] s-a realizat mai tîrziu, în 1918, determinat de alți factori mai puternici, mai hotărîtori, și anume de lupta maselor populare românești din Imperiul habsburgic, în condițiile prăbușirii țarismului, ale victoriei de răsunet și de influență internațională a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie din Rusia și ale destrămării putredei monarhii austro-ungare sub loviturile din ce în ce mai puternice ale maselor muncitoare, indiferent de naționalitate și de mișcările de eliberare națională a popoarelor asuprite de Habsburgi.”

(Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, p. 439).

²³ I.G.D. prezintă astfel partea finală a Consiliului: „Carp, Maiorescu și Marghiloman au tăcut plecînd capetele. Mise pare că singur Teodor Rosetti, care ședea lîngă el [rege] a făcut un gest aprobativ. Apăsât și cu hotărîre regele, după cîteva momente, a adăugat: «D-lor, cu Dumnezeu înainte» și a ridicat gîdina.”

²⁴ Iată și relatarea lui A.M., despre încheierea lucrărilor Consiliului „Ne sculăm. Regele se apropie de Carp și îl reproșează cu dulceață cuvintele ce a spus. Carp comite greșeala să le menție. Brătianu îi spune: «Atunci ia-ți filii înapoi și dă-i în armata germană...»”.

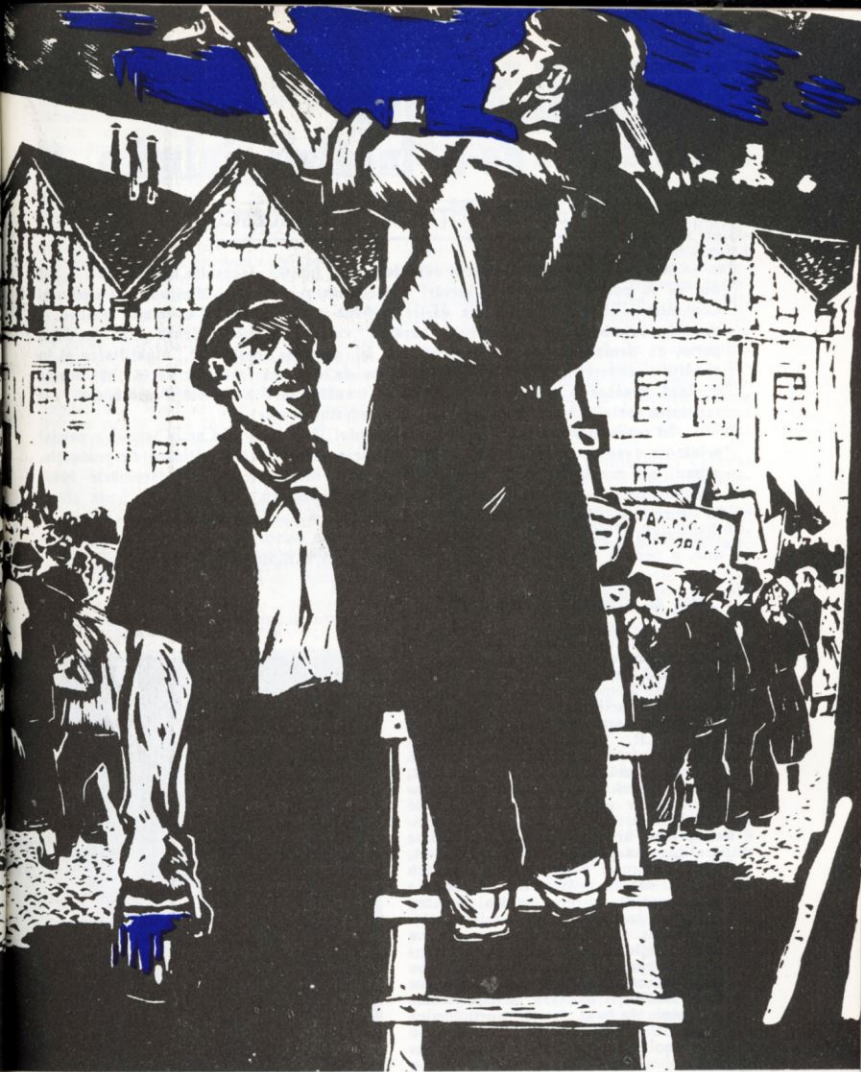
„Sărbătorim a 80-a aniversare a creării partidului clasei muncitoare în condițiile înaintării impetuoase a României pe calea progresului și civilizației socialiste, a bunăstării și fericirii întregului popor. Sub conducerea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare din România, întregul nostru popor au împlinit, în anul care au trecut de la eliberare, idealurile în numele cărora s-au ridicat cu 80 de ani în urmă socialiștii români, pentru care au luptat și s-au jertfit multe generații de revoluționari, cei mai înalțați fii ai poporului. Visele și nădejdlile înscrise în primul program al partidului revoluționar al clasei muncitoare au devenit realități în România socialistă de astăzi. În programul de acum 8 decenii al partidului muncitorilor din România se spune că «numai prefacerea mijloacelor de producție, cum sînt pămîntul, fabricile, atelierele, minele etc. din proprietate privată a unei clase, în proprietate socială a societății întregi și prefacerea producției de mărfuri, în producție socialistă condusă pentru societate și prin societate, numai această prefacere poate face ca producțiunea în mare și rodnicia din ce în ce mai mare a muncii să fie, în loc de izvor de sărăcie, de apăsare, de nesiguranță, de înjosire, un izvor de bunăstare și dezvoltare armonioasă în toate privințele». Proletariatul român, sub conducerea partidului său de clasă, în alianță cu țărănimea și intelectualitatea, a lichidat pentru totdeauna exploatarea omului de către om, a asigurat generalizarea relațiilor socialiste de producție la orașe și sate, înălțînd victorios pe pămîntul României edificiiul socialismului.“

NICOLAE CEAUȘESCU

(Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România).

11 Iunie

1948 — NAȚIONALIZAREA!

„...O lumină nouă ne-a încălzit inimile...”

Dr. Gh. ȚUȚUI, C. BĂRBULESCU

Iunie 1948. Poporul nostru sărbătorea un jubileu deosebit: aniversarea a 100 ani de la publicarea genialei lucrări a lui Marx și Engels — Manifestul Partidului Comunist — și a revoluției din țările române de la 1848. În contextul politic al vremii, evenimentele aniversate căpătau valențe și semnificații noi. Pe de o parte, se demonstra că teoria marxistă își păstrase, neștirbită, viabilitatea și în condițiile concret-istorice ale României; pe de alta, că revoluția de la 1848 fusese o etapă firească a procesului continuu de transformare a societății românești, iar revoluția socialistă o treaptă superioară a acestui proces.

În acest curs firesc al istoriei, vara anului 1948 debuta în noua istorie a patriei printr-un eveniment memorabil: naționalizarea principalelor mijloace de producție, primul act revoluționar al noului puter de stat instaurat la 30 decembrie 1947. „Naționalizarea — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a deschis o nouă etapă în istoria relațiilor de producție din țara noastră, a dus la lichidarea marii burghezii industriale și financiare, la crearea unui puternic sector socialist de stat în economie, a permis trecerea la conducerea planificată a economiei naționale”.

Nu o simplă preluare de chei

Ideea exproprierii expropriatorilor a fost prezentă în istoria mișcării muncitorești din România încă din 1893*. Cîștigînd în claritate de-a lungul anilor, această teză s-a cristalizat odată cu crearea P.C.R., al cărui program stabila: proletariatul revoluționar, „îndată ce va ajunge stăpîn pe puterea publică, trebuie să treacă la exproprierea și socializarea tuturor mijloacelor de producție și de schimb”.

Consecvent acestui principiu, imediat după eliberarea țării de sub jugul fascist, partidul comunist s-a pronunțat pentru utilizarea naționalizării ca mijloc de luptă împotriva marelui capital, pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale. Astfel, în **Platforma-program a Frontului Național Democrat** din septembrie 1944, se prevedea naționalizarea Băncii Naționale a României și a altor 18 mari instituții bancare, a cartelorilor din industria de bază și a întreprinderilor deținute de capitaliștii hitlerişti sau a celor ce colaboraseră cu Germania fascistă.

În februarie 1948 a fost făurit partidul unic revoluționar al clasei muncitoare din țara noastră, bazat pe ideologia marxist-leninistă. România a fost prima țară în care s-a realizat fuziunea organizatorică

La Uzinele „Grivița Roșie” muncitorii aclamă
actul de la 11 iunie 1948

* Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1973.

și politică a partidelor clasei muncitoare într-un partid unic, rezultat dintr-un proces de colaborare și apropiere în munca și lupta comună.

Din complexe considerente politice, principiul naționalizării n-a putut fi aplicat imediat după eliberare; dar încă înainte de cucerirea deplină a puterii de stat au fost inițiate o serie de măsuri menite să pregătească acest act revoluționar. În iunie 1947, P.C.R. a făcut cunoscute propunerile sale în vederea redresării situației economice și financiare a țării; adoptate de guvern, ele au format de fapt, programul de activitate economică pînă la sfîrșitul celui an. Curînd după aceea, Banca Națională — aflată în mina capitaliștilor brătienști — a fost etatizată; s-au votat Legea de reorganizare a Ministerului Industriei și Comerțului, Legea Oficiilor industriale*; în august s-a efectuat reforma monetară. Pentru prima oară în țara noastră, în a doua jumătate a anului 1947, s-a aplicat un plan de producție ale cărui prevederi erau obligatorii pentru toate marile întreprinderi, atît de stat cît și particulare. În începutul lui 1948; în principalele întreprinderi funcționau administratori

* Oficiile industriale aveau ca scop îndrumarea, supravegherea și controlul activității economice atît în sectorul de stat cît și în cel capitalist.

În pp. 46-47: Gheorghe Ivanenco — Naționalizarea industriei

unici sau de supraveghere, numiți de stat în scopul asigurării producției și combaterii sabotajului patronilor.

Actul revoluționar de la 11 iunie 1948 a fost deci pregătit printr-o serie de măsuri anticapitaliste premergătoare, naționalizarea nefiind doar o simplă „preluare de chei”

Momente hotărîtoare

În zilele de 9, 10 și 11 iunie s-a desfășurat o vie activitate pentru asigurarea tuturor condițiilor politice, organizatorice și tehnice cerute de trecerea întreprinderilor în proprietatea poporului. Printr-o hotărîre a Secretariatului C.C. al P.C.R. fuseseră constituite Comisia superioară de partid și de stat pentru naționalizare, Comisia tehnică — ca organ executiv — precum și comisii județene, care să pună în practică aceste măsuri. Dar să încercăm să derulăm mai amănunțit cîteva secvențe din filmul acestor zile istorice.

9 iunie. La sediul Comitetului Central al partidului s-au deschis lucrările Plenarei C.C. care a dezbătut **Raportul privind problema naționalizării întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi.** Raportor: Gh. Gheorghiu-Dej.

Comitetele județene de partid au fost anunțate, prin instrucțiuni strict secrete de evenimentul care se pregătea. Apreciînd că a sosit momentul înfăptuirii naționalizării, instrucțiunile subliniau că „realizarea și garantarea acestei acțiuni nu vor fi posibile fără mobilizarea tuturor membrilor de partid și, prin ei, a întregii muncitorimi”, că toate „comitetele județene trebuie să fie conștiente de marea răspundere ce le revine”.

10 iunie, orele 6. Un comunicat lapidar plasat pe prima pagină a ziarului **Scînteia**, anunța convocarea pentru a doua zi a Marii Adunări Naționale. În continuare, comunicatul preciza: „Deputații F.D.P. sînt convocați pentru joi 10 iunie, ora 8 seara, la sediile centrale ale organizațiilor din care fac parte”.

Orele 8-20. Sediile comitetelor județene de partid au găzduit ședințe de instrucțaj cu secretarii organizațiilor de partid, președinții de syndicate sau comitete de fabrică și viitorii directori, care au luat cunoștință de îndatoririle și atribuțiile ce le reveneau în întreprinderile ce urmau a fi naționalizate. Planul de acțiune elaborat în acest scop cuprindea în detaliu și măsurile de dirijare a echipelor constituite nominal, pentru ocuparea și preluarea întreprinderilor din județul respectiv, ca și pentru asigurarea pazei și securității obiectivelor împotriva oricăror acte dușmănoase ale patronatului.

Orele 23. În Capitală și în cele 58 județe au început consfăturile de producție.

Pe frontispiciul Uzinelor "Industria Sirmei" din Olmpia Turzii este înălțat steagul roșu

Instrucțiunile speciale ale Comitetului Central al partidului cu privire la această acțiune specificau: „Pentru înlăturarea lipsurilor și îmbunătățirea muncii partidului și sindicatului în întreprinderi, Comitetul Central al P.M.R. și Confederația Generală a Muncii au luat hotărârea de a convoca la data de 10 iunie 1948 la o consfătuire ce va avea loc în capitala fiecărui județ, pe secretarii organizațiilor de partid, președinții sau secretarii comitetelor de fabrică sau comitetelor sindicale, dintr-un număr de întreprinderi ce vor fi stabilite de Comitetul județean de partid și Consiliul județean sindical. Consfătuirea va începe seara la orele 23...”

În prima parte a consfătuirilor au fost prezentate rapoarte asupra activității organizațiilor de partid și comitetelor sindicale în sprijinul producției, în jurul cărora s-au desfășurat ample discuții și s-au făcut numeroase propuneri. De fapt, consfătuirile au abordat problemele fundamentale ale producției, cu care clasa muncitoare avea să se confrunte începând încă de-a doua zi, într-o dublă calitate — de producător și de proprietar. Adunările din noaptea de 10 spre 11 iunie 1948, la care au participat zeci de mii de muncitori, cadre de partid și de stat — acest larg activ care a doua zi a fost chemat să aplice legea naționalizării — au repre-

zentat, în fond, momentul hotărîtor în etapa pregătirii exproprierii expropriaților.

Iată cum este descrisă atmosfera din rîndul participanților la această acțiune într-un raport al Comitetului județean de partid Sibiu: „În momentul cînd secretarul județenei a făcut cunoscut că se va înfăptui naționalizarea [...] în sală s-a produs un moment de tăcere, pentru ca apoi să izbucnească [...] urale și aplauze ce nu au mai putut fi oprite aproape zece minute...”

Ceea ce se aștepta de mult

11 iunie, orele 4. A avut loc prima ședință a comisiilor județene de naționalizare pentru întocmirea planului operativ de preluare a întreprinderilor vizate a fi trecute în patrimoniul statului.

Orele 6,30. Din dispoziția delegaților Direcției Generale a Controlului Economic, controlorii permanenți și organele serviciilor de control economic județene s-au prezentat în întreprinderile ce urmau a fi naționalizate. Pentru a împiedica eventualele acțiuni dușmănoase ale patronatului, au sigilat casele de bani, arhivele, dulapurile etc.

Orele 6,30-8,30. La sediile comitetelor județene de partid s-au organizat ședințe cu echipele care urmau să ocupe întreprinderile. S-a fixat ordinea plecării lor, în funcție de distanța la care erau situate obiectivele din județ. Consemnul era ca echipele să ajungă la destinație la orele 12, în orice caz nu mai târziu de 12,30.

În dimineața zilei de 11 iunie, Consiliul de Miniștri a aprobat proiectul Legii de naționalizare, pe care l-a înaintat apoi Marii Adunări Naționale. În ședința Adunării, într-o atmosferă de mare însuflețire, arătându-și deplinul acord cu proiectul de lege propus, au luat cuvântul deputați din partea P.C.R., Frontului Plugarilor, Partidului Național Popular, Uniunii Populare Maghiare, Partidului Țărănesc-Democrat (Lupu). Deputații au votat în unanimitate proiectul de lege prezentat.

Orele 12. În întreprinderi au avut loc ședințe comune ale comitetelor de partid și de sindicat, hotărându-se convocarea de mitinguri cu toți salariații, în care să se aducă la cunoștință naționalizarea întreprinderilor.

Vasile Dobrian: Uzinele noastre (din ciclul Naționalizarea)

Orele 14. În peste 3 000 întreprinderi au început mitingurile oamenilor muncii: s-a anunțat naționalizarea și s-a procedat la numirea noilor directori, în marea lor majoritate muncitori. Numai în București, în acea după-amiază de iunie, într-o atmosferă de mare entuziasm, s-au ținut 554 mitinguri, la care au participat peste 152 000 salariați.

În întreaga țară, evenimentul a constituit o veritabilă sărbătoare, deoarece, așa cum spunea Constantin Iliescu, muncitor la Uzinele „Vulcan” din București, „prin naționalizare s-a împlinit ceea ce așteptam și doream de mult”. Vorbind la mitingul consacrat naționalizării, muncitorul Ștefan Ferencz de la Uzinele „Lemaitre” din Capitală arăta: „Ne așteptam de mult la asta, dar când a venit cu adevărat, o lumină nouă ne-a încălzit inimile”.

Adunările, la care au luat cuvântul mii de oameni ai muncii au luat sfârșit prin adoptarea de angajamente și trimiterea de moțiuni și telegrame către Comitetul Central al P.C.R. „Sintem conștienți de însemnătatea acestui act care deschide largi posibilități în drumul spre socialism — se spunea în moțiunea adoptată la «Grivița Roșie» din București — și ne luăm angajamentul de a munci cu și mai multă râvnă pentru ridicarea productivității muncii, întărirea partidului clasei muncitoare și consolidarea tinerei noastre republici populare”. În același spirit, moțiunea salariaților Uzinelor „Solvay” glăsuia: „Ne dăm seama că în fața noastră stau sarcini mari [...] și ne luăm angajamentul să muncim cu toată inima pentru îndeplinirea lor”. Aceleași sentimente au fost exprimate de muncitorii din toate întreprinderile: de la „Dermata” — Cluj, „Astra” — Arad, de la întreprinderile petrolifere de pe Valea Prahovei etc.

Cabinet directorial — atelierul

Numirea noilor directori a reprezentat una din multiplele forme concrete, instituționalizate, prin care clasa muncitoare, poporul nostru au început să-și exercite calitatea de stăpîn asupra mijloacelor de producție. Directorii proaspăt numiți au fost primiți și salutați cu deosebită bucurie de colectivele întreprinderilor naționalizate. „La mina de lignit de la «Buda» — se spunea într-un raport al Comitetului județean de partid Bihor — muncitorii au ridicat pe sus pe noul director, mulți l-au sărutat și chiar au plîns de bucurie”. La întreprinderea „Talpa” din București, muncitorul Ilie Trancă își manifesta emoția și bucuria că a trăit

(Continuare în p. 60)

Nici un om pe lume
nu-i doar un ostrov, stingher și de sine stătător;
fiecare om este o bucată din continent,
o părticică din întregul cel de căpetenie;
dacă marea îi smulge cu valurile un bulgăre, Europa e împuținată,
așa cum ar fi orice limbă de pământ, sau moșia ta
ori a prietenilor tăi;
moartea oricărui om mă vatămă pe mine,
fiindcă mă aflu cuprins în omenire.

JOHN DONNE

Citat de E. Hemingway în Pentru cine bat clopotele

de la mitologie la istorie

EUROPA

„O PARTE A LUMII ÎTI VA PURTA NUMELE“

DINU C. GIURESCU

La început a fost legenda.

Europé este una din multele fiice ale lui Okeanos și Thetis, divinități ale apelor. Cel puțin așa scrie Hesiod în a sa Theogonia („Facere a lumii“), în secolul VIII î.e.n., și ne încredințează că, alături de Europé, alte trei mii de Oceanide, de „neam ilustru și divin“ s-ar afla în riuri și în adâncurile lacurilor: „Ar fi greu unui muritor să amintească toate numele lor — adaugă poetul elen; numai popoarele locuind pe ale lor maluri le pot cunoaște“.

Legende

Repovestită, legenda se schimbă. Părinții lui Europé sînt fie Okeanos și Parthénopé (Trakia fiindu-i soră, iar Asia și Lybia jumătate surori); fie Phönix și Perimede; fie Agenor căsătorit cu Telephassa (sau cu Argiope). A oricui va fi fost, a avut însă o soartă deosebită. În timp ce, împreună cu alte fete, culegea

flori, Zeus a văzut-o și s-a îndrăgostit pe dată. Pentru a ajunge la ea, s-a prefăcut într-un taur a cărui răsufflare avea parfumul trandafirilor. Apropiindu-se încercătoare, Europé a fost răpită și dusă în Creta, unde preaputernicul Zeus și-a reluat înfățișarea de om. Fata s-a simțit nefericită și jelea, dorindu-și moartea.

Peste secole, durerea ei îl impresionează și pe Quintus Horatius Flaccus: „Nenoro-

cită Europă — scrie poetul latin în a sa **Odă către Galateea**; icoana tatălui tău te urmărește, strigându-ți: De ce pregeți să mori? Cu cingătoarea ce, din fericire, nu te-a părăsit, te poți spinzura de acest frasin, sau, de te ispitesc stîncile ascuțite, prielnice morții, vino, aruncă-te în fur-tuna dezlănțuită; sau, poate, deși din viță de rege, voiești să torci ca o sclavă lînă și, ibovnică a soțului ei, ții să slujești unei stăpîne străine?" Numai Venus și Cupidon zîmbeau ascultînd-o; apoi o sfătuiră: „Domolește-ți plînsul; învață să-ți rabzi cu vrednicie norocul; **o parte a lumii îți va purta numele...**“. Dacă urmăim șirul povestirii, aflăm că, pînă la urmă, durerea a trecut și Europă, ascultînd de Zeus, s-a căsătorit cu suveranul Cretei, Asterios, de la care a avut trei feciori, pe Minos, Sarpedon și Rhadamantys.

Poveste binecunoscută în lumea elenă, nu numai în amintita insulă, dar și în Beotia, Attica, la Lebedeia, Megara sau Corint. Poveste veche, cu rădăcini în miturile și mai vechi ale Orientului Apro-piat și Mijlociu. Dar elenii înșiși par să fi avut îndoieli asupra adevărului ei. Herodot din Halicarnas (c. 484 - c. 425 î.e.n.), cunoscutul autor al unei istorii generale a Europei știe că Europă este fiica regelui fenician din Tyr, răpită de corăbieri greci, ca răzbunare a suveranului din Argos, a cărui fată fusese furată, la rîndu-i, de neguțatori din Fenicia.

Cu sau fără zei, legenda ne îndreaptă însă spre realitatea istorică. În imaginile mitului ea consemnează începuturi ale civilizației europene pe o parte din pămînturile Eladei și legăturile acestei noi lumi cu zona Mediteranei de Răsărit, cu aceea

a Mesopotamiei și Persiei. Chiar din antichitatea timpurie, lumea europeană își afirmă individualitatea prin nume, arie geografică, istorie politică, civilizație materială și spirituală.

În sec. V î.e.n., continentul are denumirea de astăzi. Herodot o socotea tradițională, deși hotarele sale nu sînt cunoscute încă: „Despre Europa nu știe nimeni nici dacă este cumva înconjurată de apă, nici de unde și-a luat acest nume, nici cine ar putea să fie cel care i l-a dat, afară doar dacă nu vom spune că și-a luat numele de la Europé din Tyr; înaintea era fără nume...”

Cărturarii mai apropiați de noi nu s-au înțeles nici ei. Pentru unii, denumirea vine de la cuvîntul fenician **ereb** (întunecat, mai tirziu seară, apus) cu înțeles similar în arabă (**El Gharb, Maghreb**), și în ebraică (**M'arab, maarab** etc.); pentru alții, de la **Eurus ops**, suprafața terestră largă, în opoziție cu numeroasele insule egeene, pe care călătorul, pornit din Asia Mică, le înfîlnește în calea sa spre țărmul continental al Greciei.

Aria geografică este cunoscută, cu aproximație, tot de timpuriu: „Întreg pămîntul are trei părți — scrie Herodot — Europa, Asia și Lybia”. Cea dintîi începe la Bosfor, dar învățatul nostru nu poate afla ceva „cu temei” pînă unde s-ar întinde spre apus, nici dacă spre miez-noapte și răsărit n-ar fi înconjurată de ape. Anaximandru din Milet (pe la 570 î.e.n.), autor al unei prime hărți în folosul navigatorilor, mărginește Europa de la Colonele lui Hercule (Gibraltar) pînă la litoralul estic al Mării Negre, la Fluviul Phasis (azi Rion), fără a se pronunța însă asupra limitelor spre nord. Medicul Hippocrat din Kos (c. 460 - c. 377 î.e.n.) așază hotarul estic la Lacul Meotic (Marea de Azov); tot aici, la Fluviul Tanais (Don), se oprește și Strabon din Apamea (c. 58 î.e.n. - 28 e.n.), în **Geografia** sa. Aceste delimitări geografice exprîmă, de fapt, începutul unei civilizații care, în peste două milenii și jumătate cunoaște o prodigioasă evoluție. Ea începe în Elada. Herodot — întîind realitățile viitoare — notează că persii socot „Europa și lumea elenă [...] ca o lume aparte”

Cele patru etape ale continentului

Civilizația europeană se individualizează — chiar în acele depărtate timpuri — mai întîi prin istoria ei politică. Primele state — de fapt orașe cetăți cu un teritoriu restrîns în jur — se constituie în Elada, pe coastele Mării Egee, în Peloponez, pe insule. State care țin în loc, în memorabile confruntări (sec. V î.e.n.), puterea persană*. Mai tirziu ridicarea Macedo-

niei, sub Filip II (359-336 î.e.n.) și Alexandru cel Mare (336-323 î.e.n.), înseamnă nu numai adunarea teritoriilor grecești sub o singură cîrmuire, dar și încercarea elenismului de a cuprinde, într-un stat, întreaga arie, de la delta Nilului la aceea a Dunării și a Indusului. În același timp în Italia, Galia, Iberia, Britania, Germania, Scandinavia sau Dacia, mulțime de triburi își continuă istoria lor, încă nescrisă.

Într-o a doua fază, Europa, de la Mediterana pînă la Rin și Dunăre, inclusiv Britania și Dacia, se află sub stăpînirea Romei. În timpul lui Octavianus Augustus (27 î.e.n. - 14 e.n.), Republica devine imperiu. Europa romană reprezintă o civilizație clădită pe o bază agrară, sclavagistă, citadină, cu o suprastructură de stat complexă, cu o cultură ce încorporează și întregul patrimoniu al Eladei. În restul continentului trăiesc comunități bazate pe solidaritatea membrilor aceluiași trib, necunoscînd orașul, cu o concepție patrimonială a teritoriului stăpînit.

Într-o a treia fază (începînd cu sec. IV/V e.n.), are loc ciocnirea, ulterior fuziunea, între populațiile romanice și migratori (aceștia, în marea lor majoritate, originari tot din Europa). Confruntare și sinteză ce cuprind întregul continent și duc la cristalizarea Europei medievale, clădită pe subordonarea și exploatarea țăranimii dependente de către feudali; pe formarea unei orășenimi trăind, în principal, din negoț și meșteșuguri; pe etnogeneza popoarelor — temei al națiunilor contemporane; pe tradiția cultural-politică a lumii romane; pe ideologia creștină; pe consolidarea lentă a numeroase state în care puterea se adună, cu greu, în jurul suveranilor.

Într-o a patra etapă (sec. XVI-XVII-XVIII), Europa nobiliară continuă pe aceea feudală, menținînd aproape pretutindeni preponderența socială și politică a aristocrației, a marilor proprietari de pămînt.

În tot acest lung rîstimp (sec. IV/V-XVIII), relațiile intereuropene sînt dominate de forță și de echilibrul de forță. Hotarele statelor urmează fluctuațiile confruntărilor militare, generatoare de „drepături”, cărora juriștii le dau apoi formulări scrise. Începînd cu ultimul deceniu al sec. XV, are loc expansiunea geografică și colonială a unor țări europene, pentru a supune și exploata, în folosul claselor dominante popoare din celelalte continente. Astfel, America de Nord și de Sud, subcontinentul Indiei, diferite alte zone din Asia, Australia, Africa, cunosc invazia europeanilor, care va schimba, pe teritorii vaste, configurația etnică, socială, lingvistică.

Din ultimele decenii ale sec. XVIII și îndeosebi în cel următor, are loc prima revoluție industrială. Relațiile sociale tra-

* Vezi **Magazin Istorie**, nr. 3/1973.

diționale sînt structural modificate. Burghesia și proletariatul devin clasele antagoniste cu pondere principală. În raporturile dintre europeni se afirmă însă și un nou principiu: dreptul fiecărei națiuni de a-și constitui un stat propriu, unitar, independent, drept care se realizează deplin după primul război mondial. Dar finele sec. XIX deschide și era imperialismului, a încercărilor de a determina prin aplicarea forței lărgirea și reimpărțirea sferelor de influență, pe continentul nostru, ca și în alte părți ale lumii. Imperialismul a generat cele două războaie mondiale, care au fost în principal, războaie între europeni.

Odată cu 1945 începe ultima perioadă din istoria contemporană a continentului, marcată de constituirea statelor socialiste și de desfășurarea celei de-a doua revoluții industriale, de astădată cu predominante implicații tehnico-științifice.

Un vast laborator de 2 500 ani

În cele peste două milenii și jumătate de istorie, de la economia sclavagistă greco-romană la prima revoluție industrială, declanșată acum mai bine de trei veacuri tot pe continentul nostru, de la orașul cetate al antichității, la marile concentrări urbane din a doua jumătate a sec. XX; de la Republica lui Platon, *Politica* lui Aristot și *Orbis Romanus* („Lumea romană”), la societatea de consum; de la democrația ateniană rezervată unei minorități, la democrația socialistă, Europa a fost și rămîne un vast laborator al unor repetate experiențe, al transformărilor lente sau revoluționare, al confruntărilor între conservatorii dogmatici și partizanii progresului.

Cum organizăm societatea pentru ca individul să se manifeste în plinătatea drepturilor și atributelor sale fundamentale — aceasta a fost tema de reflexie, de dezbateri pentru gânditori de prestigiu ai antichității clasice ca și ai Europei sec. XIX și XX, a fost țelul filozofilor iluminiști ca și al celor revoluționari.

Pericle reamintea compatrioților săi că orînduirea lor se numește democrație, în care meritul personal — și nu starea averii — asigură fiecărui cetățean participarea la treburile publice (Tucidide). Dar democrația lăudată de cîrmuitorul atenian slujea unui mic număr de oameni și se întemeia pe munca sclavilor.

Peste aproape 23 secole, Karl Marx și Friederich Engels, fixează ca obiectiv primordial eliberarea tuturor oamenilor de orice formă de asuprire, de apăsare, de exploatare, pentru a realiza cu adevărat domnia libertății. Calea spre eliberarea și demnitatea omului, plină de obstacole,

este străbătută cu multă suferință și supreme dăruiri. Dar ideea de democrație se impune ca o dominantă a civilizației europene. Civilizația caracterizată și prin diversitatea națiunilor sale alcătuitoare. Etnogeneza, fenomen de amplă desfășurare — la scara întregului continent — și de durată, clădită pe populațiile romanice, germanice, slave, fino-ugrice, baltice sau turcice, a determinat, pînă astăzi, individualitatea națiunilor europene. Individualitate însoțită de voință, mereu afirmată, a fiecărui popor de a trăi liber, într-un stat propriu. Dacă o atare năzuință a cunoscut multe opreliști, dacă cei puternici au cuprins și apăsă — de repetate ori — pe cei mai mici și cu mai puțină putere, dreptul fiecărui popor la libertate și autodeterminare a rămas una dintre ideile forță care, afirmată în Europa, este astăzi adevărată pentru întreaga noastră planetă.

Civilizație unde diversitatea națiunilor se manifestă nu în autarhie sau izolare, ci, dimpotrivă, în interdependență. Încă din epoca feudală, cînd desfășurările politice sau economice au fost în primul rînd regionale, s-au conturat legăturile dintre diferitele zone, între state, între neguțători, între oamenii cărții și ai artelor, între gînditori. Epoca modernă și contemporană au proiectat, cu tot mai multă limpezime, legăturile organice multiple, dintre toate națiunile continentului nostru, evenimentele dintr-o parte a Europei repercutîndu-se în celelalte părți ale ei. **Interdependența este o rezultată a fluxului istoriei însăși și nicidecum a conjuncturilor trecătoare.**

Un lung șir de confruntări militare a rămas consemnat de la primele începuturi ale istoriei continentului. Cele două războaie mondiale — cu uriașe suferințe și sacrificii, cu distrugerii ce practic nu pot fi evaluate — s-au desfășurat în principal, după cum am văzut, tot în Europa. Pînă în contemporaneitate, forța a fost argumentul esențial în politica internațională, instrument al unor precare și false echilibre, repuse în discuție de cîte ori se schimbau raporturile de forță, mijloc pentru a impune interesele celor ce dețineau mai multă putere. Forță distrugătoare de civilizație. Forță declanșînd propria sa anihilare, fiindcă determină, în cele din urmă, ridicarea unor contraforțe în stare s-o frîgă.

...Dar Elada se afirmă și rămîne, nu prin războaiele sterile dintre orașele și cetățile ei, ci prin creația de artă, de gîndire, prin operele ei scrise. Imperiul roman stă la temeliile civilizației europene nu prin mașina sa de război, depășită, în cele din urmă, de șocul ofensiv al popoare-

(Continuare în p. 63)

MOARTE SAU DISPARIȚIE: sfârșitul țarului Alexandru I

ALVINA LAZEA

Cercetător la Institutul de
istorie „Nicolae Iorga”

Alexandru I, a cărui moarte a dat naștere multor comentarii și nedumeriri...

Ne aflăm la Petersburg, la începutul toamnei anului 1825 — o toamnă rece și umedă, cu un cer de plumb. Medicii țarinei Elisabeta Alekseevna, soția lui Alexandru I al Rusiei, au sfătuit-o ca în tot anotimpul rece să se retragă într-o localitate din sud, pentru ca boala de care suferă să nu se agraveze.

Spre surprinderea tuturor, Alexandru I își exprimă dorința de a o însoți, deși era un lucru știut că țarina nu s-a bucurat niciodată de prea multă atenție din partea lui. Își alege ca reședință un mic orașel de pe malul Mării de Azov, Taganrog, unde ajung la 25 septembrie. La câteva zile după sosire, țarul pleacă într-o scurtă călătorie în Crimeea, de unde se întoarce, la 16 noiembrie, bolnav. Cu toate îngrijirile date, el moare la 1 decembrie. După câteva luni, la 25 martie 1826, corpul neînsuflit al țarului este adus la Petersburg și înhumat în necropola Romanovilor din fortăreața Petru și Pavel.

Aceasta este pe scurt cronica evenimentelor, consemnată de istorie. Totul pare limpede și verosimil. Dar chiar la vremea respectivă aceste întâmplări au dat naștere multor comentarii și nedumeriri, rămase și până azi nelămurite.

A murit oare atunci țarul Alexandru I sau, pur și simplu, a dispărut?

Plata păcatului

Imediat după ce vestea neașteptatei morți a țarului s-a răspândit, au început să circule o serie de zvonuri care de care mai extravagante. Cei mai mulți afirmau că Alexandru I n-ar fi murit la Taganrog ci ar fi dispărut, firește cu complicitatea celor din jur, undeva la o mănăstire din Țara Sfântă sau Siberia, pentru a-și ispăși păcatul de a fi participat la asasinarea părintelui său, Pavel I (1801)*. Se spunea că în sicriul din necropola țarilor ruși se afla un alt cadavru, pe care (mai tirziu) țarul Nicolae I (1825-1855) ar fi dat ordin să-l scoată.

La răspândirea acestor zvonuri a contribuit misticismul de care a dat dovadă țarul în ultimii ani. A surprins și faptul că el se afla în plină putere, că până atunci nu suferise de nici o boală și că moartea fulgerătoare l-a doborât la numai 47 ani.

Acestor prezumții li s-a adăugat și nedumerirea multora în ceea ce privește locul ales de țarină pentru odihnă, ca și alte împrejurări legate de aceasta. De ce Taganrog și nu Caucaz, Crimeea, Ita-

* Pentru cronologia dinastiei Romanov, vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1971.

lia? De ce familia imperială era înconjurată atunci de un anturaj atât de restrâns? Și, în sfârșit, de ce atita timp cît țarul a zăcut la pat n-a fost chemat nici un preot, mai ales dacă avem în vedere înclinațiile sale mistice? Cei doi medici care l-au examinat, Wyllie și Tarasov, au lăsat mărturie foarte contradictorii, care au contribuit și mai mult la accentuarea nedumeririlor. De altfel, multe documente au fost distruse, probabil din dispoziția țarului Nicolae I (fratele lui Alexandru I), care el însuși s-a urcat pe tron în condiții nu prea explicabile mai ales dacă avem în vedere că a luat locul lui Constantin — moștenitorul direct al lui Alexandru I. Oricum, martorii oculari, care au văzut corpul neînsuflețit al țarului așezat în sicriu, susțineau că era foarte schimbat, chiar de nerecunoscut.

Dar ce-l putea determina pe țarul Alexandru să recurgă la o asemenea înscenare? Întrebarea pe care și-au pus-o mulți, pare firească. Unii aduceau ca argument firea lui extrem de ciudată, nestatornică, plină de contradicții și capricii. Cei din anturajul apropiat țarului au confirmat că adesea Alexandru I și-a mărturisit dorința de a renunța la tron și de a părăsi lumea, trecând într-o mănăstire retrasă unde să ducă o viață austeră. De aceea nu mulți s-au mirat cînd în drum spre Taganrog, țarul a celebrat un Te-Deum la Mănăstirea Alexandru Nevski, unde s-a întretinut cu ascetul Aleksei și de unde a plecat foarte impresionat.

Unii autori ca, de exemplu, L.D. Liubimov (fost emigrant rus la Paris, reîntors în patrie) susțin că existau la vremea aceea motive suficiente ca țarul să fi recurs la înscenarea morții sale. În ultimii ani de domnie înregistrase cîteva insuccese răsunătoare, atît pe plan intern, cît și extern.* Astfel, după 1815 Rusia a fost cuprinsă de un val de mișcări populare, răscoala țăranilor de pe Don deosebindu-se prin amploare și durată (1818-1820). Tot atunci, reprezentanții ai nobilimii (decembriștii), au inițiat o mișcare de protest împotriva țarismului și iobăgiei, care avea să culmineze cu răscoala armată din decembrie 1825. Pe de altă parte, devenea tot mai limpede că, sfișiată de contradicții, „Sfînta Alianță” creată în 1815 de Rusia, Austria și Prusia, era pe cale de a se destrăma. La acestea s-a adăugat, desigur, și un motiv de ordin personal, moartea fiicei sale nelegitime, Sofia, la care țarul ținea foarte mult.

Firea presupunerilor nu s-a întreprins însă aici. El s-a înnodat, după mai bine de un deceniu, cu o altă versiune, care a adus din nou în prim plan povestea țarului decedat atît de misterios.

În septembrie 1836, într-o mică localitate din gubernia Perm (Ural) a apărut, călare pe un cal de rasă, un om mai în vîrstă, cu un chip distinct și impunător, îmbrăcat în straie țărănești. Neavînd nici un fel de acte și neputîndu-și dovedi identitatea, a fost arestat de autoritățile locale ca suspect, judecat pentru vagabondaj, pedepsit cu douăzeci de lovituri de vargă și condamnat la surghiun în Siberia, lîngă orașul Tomsk. Aici, cunoscut sub numele de Feodor Kuzmici, el a cîștigat repede faima unui sfînt. Înalț, cu umeri largi, cu maniere alese, cu o rară prestanță, el impunea celor din jur o stranie venerație. Vorbea foarte rar, dar puținele cuvinte pe care le rostea din cînd în cînd lăsau să se întrevadă că a frecventat, cîndva, cercurile curții imperiale și a participat la marile evenimente ale vremii.

La puțin timp după apariția lui în Siberia, a început să circule zvonul că acest om nu era altcineva decît țarul Alexandru I. E adevărat că în timpul domniei urmașului său pe tron, Nicolae I, s-a vorbit mai puțin despre misterioasa moarte sau dispariție a țarului. În schimb, în anii de domnie a lui Alexandru III (1881-1894), legenda anahoretului siberian a luat proporții tot mai mari. Credința că sub numele lui Feodor Kuzmici s-a ascuns țarul Alexandru I a fost acreditată nu numai în popor, ci și în cercurile înalte, inclusiv în familia imperială. „Împăratul Alexandru I, Alexandru cel Blagoslovit, monarhul nelimitat, răsfățatul soartei, salvatorul Europei și, alături de el — și în el — pelerinul Feodor Kuzmici, pedepsit cu vergi pentru vagabondaj”, o legendă — spunea un cunoscut avocat rus, O.O. Gruzenberg, în care poporul a contopit, într-un singur chip, personajul cel mai puternic, țarul, cu cel mai lipsit de drepturi dintre supușii săi. După cum „Pentru intelectualitate, — continuă autorul citat — pentru cercurile înalte, în Feodor Kuzmici s-a încarnat ideea ispășirii de către suveran a unui mare păcat, care nu trebuie iertat nimănu, păcatul omuciderii sau complicității la omucidere”.

În sprijinul tezei că țarul și pustnicul siberian au fost una și aceeași persoană s-au invocat numeroase argumente. De exemplu, s-a afirmat că a existat o izbitoră asemănare fizică între ei (doi foști valeți ai țarului — iar după alte izvoare, un soldat — care ispășeau o pedeapsă în

* Esecurile nu l-au cruțat nici în prima parte a domniei: înaltele de a fieli învingător asupra lui Napoleon în războiul din 1812, Alexandru I a fost învins de acesta la Austerlitz, Eylau, Friedland.

Siberia l-au recunoscut pe Alexandru I în persoana lui Feodor Kuzmici; deși anahoretul se prezenta ca un vagabond care nu-și ținea minte nici numele, nici originea, poseda totuși o vastă cultură și cunoștea câteva limbi străine, lucru care întărea convingerea că sub mantia acestuia se ascunde un alt om. Cu poziția sa contrasta și modul de comportare, manierele sale alese, toate sugerind că era o persoană obișnuită cu viața în înalta societate.

S-a mai spus că, înainte de moarte, Feodor Kuzmici a distrus câteva hîrtii, dintre care a scăpat însă o foiță cu niște semne cifrate, ciudate, și cu inițialele A și P (Aleksandr Pavlovici). În sfîrșit, faptul că Feodor Kuzmici, în ciuda reputației sale de sfînt, nu a îndeplinit niciodată unele ritualuri creștine ca, de pildă, spovedania, constituia un fapt care putea spune multe. Odată, arhiereul local l-a povățuit să se supună acestei datorii de bun creștin, la care el ar fi răspuns: „Dacă la spovedanie n-aș spune adevărul despre mine, s-ar minuna cerul; dacă aș spune cine sînt, s-ar minuna pămîntul”.

Argumente pro și contra

Această legendă a determinat apariția unei bogate literaturi în Rusia; din literatură, ecourile legendei au pătruns și în lucrările istoricilor. Chiar și Fr. Engels, în articolul său *Politica externă a țarismului rus*, i-a acordat oarecare atenție. Dar trebuie menționat faptul că specialiștii din sec. XIX, inclusiv istoricul oficial al domniei lui Alexandru I, N.K. Schilder, deși au consemnat-o în lucrările lor, nu i-au dat crezare. Unii autori, însă, printre care cneazul V.V. Bariatinski, K.N. Mihailov, iar mai tîrziu L.D. Liubimov, au considerat-o, dacă nu ca o certitudine, cel puțin ca o versiune verosimilă. Este interesant de remarcat că această legendă l-a preocupat și pe Lev Tolstoi, care, în anul 1905 a început să scrie o năvelă în forma unei spovedanii a fostului monarh devenit sihastru.

Un membru al familiei imperiale, marelă duce Nikolai Mihailovici, avînd acces la arhivele secrete ale Romanovilor, a fost însărcinat să se ocupe în mod special de această problemă. În broșura editată în 1907 (*Legenda privind decesul împăratului Alexandru I în Siberia sub chipul anahoretului Feodor Kuzmici*), el a respins categoric posibilitatea substituirii. După revoluția din Octombrie, cînd în Occident a început să se vorbească tot mai mult despre „enigmaticul suflet slav”, legenda, prin intermediul atît al emigranților ruși, cît și al unor autori autohtoni (ca, de exemplu, fostul ambasador francez în Rusia, Maurice Paléologue, în lucrarea sa *Alexandre I-er, un tsar énigmatique*,

... și pustnicul Feodor Kuzmici

Paris, Plon, 1937), a pătruns în literatura istorică occidentală, găsindu-și loc chiar în paginile celor mai serioase enciclopedii (Broockhaus, Larousse ș.a.). În literatura istorică sovietică, K.V. Kudreașov s-a ocupat, în 1920, de această problemă. Acum cîțiva ani, legenda a fost reînviată de istoricul L.D. Liubimov, făcînd chiar obiectul unei dezbateri în paginile revistei *Voprosi istorii* (nr. 1 din 1966 și nr. 1 din 1967).

L.D. Liubimov invocă unele conversații particulare cu diferiți reprezentanți ai familiei imperiale sau ai cercurilor înalte, aflați în emigrație, care au avut cît de cît legătură cu „taina”. Astfel, o rudă apropiată a marelui duce Nicolae Mihailovici i-ar fi spus că acesta din urmă a ajuns în anii primului război mondial, pe baza unor date concrete, la convingerea fermă că Feodor Kuzmici a fost în realitate țarul Alexandru I, dar că i s-a interzis să publice adevărul.

A.I. Șuvalova, fiica ministrului curții, contele I.I. Voronțov-Dașkov, i-a comu-

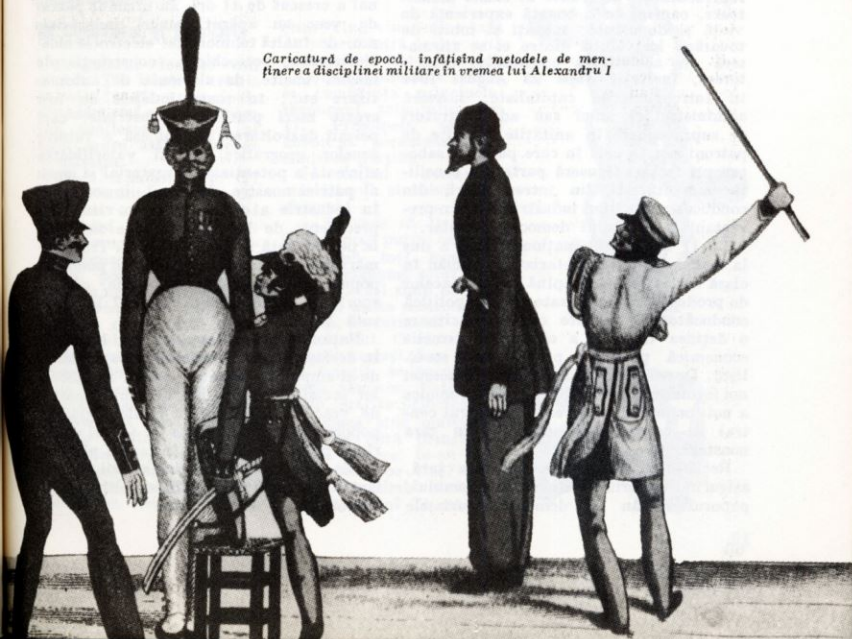
nicat lui Liubimov o taină păstrată în familie privind participarea tatălui ei, la sfârșitul sec. XIX, la deschiderea mormintului lui Alexandru I, prilej cu care s-a constatat că sicriul era gol...

Din notele unor participanți la evenimentele descrise, ca N. Wranghel și I. Balinski, păstrate în arhivele sovietice și la care mulți din adepții legendei făceau referiri fără să le cunoască conținutul, rezultă că, în 1864, în mormântul lui Alexandru I — care pînă atunci era gol — au fost așezate rămășițele pămîntești ale anahoretului din Siberia. Aceste note relatează și o altă versiune a legendei. După I. Balinski, tatăl țarului Nicolae I n-ar fi fost Pavel I, ci medicul țarinei Maria Feodorovna, englezul Wilson. La curtea acesteia a fost urzit un complot pentru urcarea pe tron a lui Nicolae. (Ideea că renunțarea la tron a lui Constantin și desemnarea lui Nicolae ca țar au fost inspirate sau chiar dirijate de Maria Feodorovna este consemnată și în lucrări istorice). În urma aranjamentelor lui Wilson, Alexandru ar fi plecat în India, unde ar fi primit anual fonduri secrete expediate prin Anglia, iar în sicriu a fost pus cadavrul unui curier pe nume Maskov. După spusele lui I. Balinski, „anul cînd a încetat trimiterea banilor corespunde cu anul apariției lui Feodor Kuzmici în Siberia“.

La citirea atentă a diferitelor versiuni ale legendei se pot constata tot felul de deosebiri, contradicții, inexactități. Este suficient să menționăm numai cele privitoare la deschiderea cavoului: ba se afirmă că în 1864 acolo au fost puse osemintele anahoretului, ba că în 1865 și la sfârșitul deceniului 1880-1890, cînd a fost deschis din porunca lui Alexandru II, și, respectiv, a lui Alexandru III, mormîntul a fost găsit gol. Diferă și numele persoanelor care, chipurile, au participat la aceste evenimente sau ar fi fost implicate în această înscenare. Diferă și locul unde ar fi plecat Alexandru I: Siberia, Palestina, Muntele Athos, India.

Într-o polemică cu L.D. Liubimov inserată în revista *Voprosi istorii* (nr. 1/1967) prof. S.B. Okun și N.N. Beleancikov infirmă, în general, posibilitatea oricărei veridicități a legendei; N.N. Beleancikov o numește „una din cele mai uimitoare mistificări“ din istoria Rusiei. Punînd întrebarea de ce Alexandru I n-a abdicat de la tron — dacă a dorit cu adevărat acest lucru — și de ce n-a plecat într-o mănăstire sau într-un schit în mod oficial și deschis, cum a făcut Carol Quintul în 1556, autorii amintiți neagă cu desăvîrșire că țarul ar fi avut motive psihologice, politice sau de altă natură care să justifice o hotărîre atît de importantă.

Caricatură de epocă, înfățișînd metodele de menținerea disciplinei militare în vremea lui Alexandru I

Oricum ar fi, chiar dacă lăsam la o parte problema morții țarului la Taganrog, rămâne enigma anahoretului Feodor Kuzmici. Cine a fost el? Un aristocrat necunoscut, evadat din ocnă? Ginerelul decembristului N.S. Linin, F.A. Uvarov, dispărut în mod misterios în anul 1827? Un fiu nelegitim al lui Pavel I, care semăna uimitor cu Alexandru I la înfățișare, înălțime și alură (teză atribuită marelui duce Nikolai Mihailovici)? Sînt tot atîtea întrebări care își așteaptă dezlegarea.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 22, București, 1965; Grand Duc Nicolas Mihailovitch, *Le Tsar Alexandre I-er*, Traduit du russe par la Baronne N. Wranghel, Paris, Payot, 1931; Schilder N.K., *Imperator Alexandr Pervii. Ego jîm i țarstvovanie*, T.I-IV, St. Petersburg, 1897-1898; Liubimov L. D., *Taina Imperatoră Alexandra I*, Paris, 1938; Liubimov L. D., *Taina starța Feodora Kuzmicea*, în *Voprosi istorii*, t./1966; Barcatinski V.V., *Tarstvenni mlitk*, S. Pb., Prometel, f.a; V.I. Bareatinski, *Le Mystère d'Alexandre I-er*, Paris, 1929; Okun S.B. și Beleanickov N.N., *Suscestvuet li „taina Feodora Kuzmicea“?*, în *Voprosi istorii*, nr. 1, 1967.

11 Iunie 1948 - NAȚIONALIZAREA I

(Urmare din p. 51)

momentul să poată „prezenta muncitorilor pe primul director ieșit din rîndurile clasei muncitoare”.

Muncitorii-directori n-au schimbat atelierul cu cabinetul, ci, laolaltă cu toți salariații au vegheat zile și nopți ca produsele să fie mai multe și mai bune, munca să fie cît mai utilă societății în numele și pentru edificarea căreia clasa muncitoare se angajase să acționeze. Ei erau reprezentanții de frunte ai clasei muncitoare, oameni cu o bogată experiență de viață și de muncă, stimaiți și iubiți de tovarășii lor. Mulți dintre ei se afirmaseră în activitatea controlului muncitoresc, instituit după 23 August 1944 în întreprinderile capitaliste; fuseseră administratori unici sau administratori de supraveghere în unitățile părăsite de patroni sau în cele în care patronii sabotau producția; făcuseră parte din consiliile muncitorești din întreprinderi, din conducerea oficiilor industriale, ca reprezentanți ai statului democrat-popular.

La 11 iunie 1948, naționalizarea a dus la transformarea proletariatului român în clasă muncitoare, stăpînă a mijloacelor de producție naționalizate. Forța politică conducătoare, pe care clasa muncitoare o deținea în stat, a căpătat o temelie economică proprie — proprietatea socialistă. Dezvoltarea și consolidarea acestei noi forme de proprietate, a bazei economice a noii orînduirii, a devenit obiectivul central al construcției socialiste în țara noastră.

Reclădind din temelii întreaga țară, asigurînd victoria deplină a socialismului, poporul român își demonstra uriașele

sale rezerve creatoare puse în valoare de noua orînduire.

Industrializarea socialistă s-a dovedit a fi, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „factorul hotărîtor al progresului general al societății, temelia bunăstării maselor, al independenței și suveranității naționale”. Dezvoltîndu-se impetuos, industria românească a realizat, în 1972, o producție de circa 23 ori mai mare decît cea a anului 1947, premergător naționalizării. În aceeași perioadă, venitul național a crescut de 11 ori. În ultimul pătăr de veac au apărut ramuri industriale noi, de înaltă tehnicitate: electrotehnica, electronica, petrochimia, construcția de mașini unelte, de elemente de automatizare etc.; în toate județele au fost create mari platforme industriale, care permit dezvoltarea armonioasă a tuturor zonelor geografice, ca și valorificarea eficientă a potențialului material și uman al patriei noastre. Volumul investițiilor în industrie a crescut într-un ritm fără precedent: de la trei miliarde în 1947, la peste o sută miliarde în 1972. Transformări structurale s-au operat și în ponderea populației ocupate în industrie, care a sporit de la 25 la sută în 1947 la 53 la sută în 1972.

Naționalizarea a avut un rol hotărîtor în desfășurarea revoluției socialiste punîndu-și amprenta pe întreg cursul fenomenelor social-economice ale ultimului pătăr de veac. Cîstind acest jubileu glorios, poporul nostru muncеște cu și mai multă rîvnă pentru traducerea în fapt a planurilor de dezvoltare economică a țării, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

ZIMBETE DIN VECHI CRONICI CHINEZE

Epoca din istoria Chinei cunoscută sub denumirea de „perioada statelor combatante” se întinde pe mai bine de două secole (480-221 î.e.n.). Numită astfel din pricina necurmatelor lupte pentru hegemonie dintre mai multe regate (Țin, U, Ți, Ciu, Han, Wei, Ien, Djao), începutul acestei perioade coincide aproape cu moartea filozofului și moralistului Kong-dzi (Confucius) și se încheie cu procesul de unificare a Chinei, inițiat de statul Țin. Atunci începe (358 î.e.n.) construcția „marelui zid”, tot atunci trăiește și creează poetul și omul de stat Ciu Iuen (339-278 î.e.n.), întemeietorul poeziei culte chineze, și-și desfășoară activitatea o pleiadă de gânditori.

O seamă de evenimente din existența „statelor combatante”, întâmplări importante sau mărunte sînt consemnate în vechile cronicile chinezești. Titlul lor a supraviețuit timpului, ele fiind citate așa cum în alte țări se evocă fabulele lui Esop sau La Fontaine. În paginile ce urmează prezentăm cititorilor noștri extrase din Dijanguo ți („Planurile statelor combatante”), de Liu Siang (798 î.e.n.), selectate și traduse din limba chineză de B. Wechsler, lector la Catedra de orientalistică a Universității din București.

■ Diplomatul și principele

Dregătorul Ien-dzi din statul Ți fiind trimis în solie în Ciu, principele din acest stat s-a gîndit cum să-l umilească pe sol și să-și arate astfel puterea și măreția.

Cînd trimisul din Ți ajunsese la intrarea în cetatea de scaun a statului Ciu, găsi porțile închise. Nu-l aștepta nimeni. Ien-dzi trimise atunci să cheme straja porții. Un oștean ieși din cetate și îl măsură cu privirea pe sol, care era mic de statură. Apoi, arătîndu-i o deschizătură pentru cîini, făcută nu demult în zid, îi spuse:

— Pentru domnia-ta și trecerea asta e bună. La ce bun să mai deschid porțile cetății?

Ien-dzi răspunse:

— Cînd vine cineva în solie într-o țară de cîini, intră prin trecerea pentru

cîini; cînd vine într-o țară de oameni intră prin poarta prin care trec oamenii.

Oșteanul aduse de îndată la cunoștința principelui răspunsul trimisului din Ți. Principele se văzu nevoit să poruncească deschiderea porților.

În timpul audienței, cîrmătorul statului Ciu observă:

— Se vede că în statul Ți sînt prea puțini oameni!

— Cînd toți locuitorii din Ți, răspunse solul, ridică în același timp minile, ca să-și usuce mințile halatului, se întunecă lumina soarelui. Cînd toți își șterg în același timp sudoarea frunții, se pornesc să curgă șuvoaie. Este asta puțin, mărite principe?

— Dacă sînt mulți oameni se miră principele, atunci de ce te-au ales sol tocmai pe tine?

Ien-dzi zîmbi și spuse:

— În statul Ți este un

obicei: pentru stave bune se aleg oameni buni, pentru state rele — oameni răi. Sluga Maiestății Tale este omul cel mai fără valoare din Ți, de aceea am și fost trimis în prea prețioasa domnie-tale țară.

Principele nu găsi ce să răspundă. Nu după multă vreme, prin fața ferestrelor palatului trecu un grup de oșteni tirînd cu ei un răufăcător în lanțuri. Principele îi opri și îi întrebă:

— Din ce loc este criminalul?

— Din statul Ți, răspunseră oștenii.

— Cu ce s-a făcut vinovat?

— A furat.

Întorcîndu-se spre solul din Ți, principele spuse:

— Locuitorii din Ți sînt hoți.

Ien-dzi se sculă în picioare și, plin de respect, se adresa principelui din Ciu:

— Am auzit că dacă mandarinul, care crește la miază-zi de Fluviul lungt-se, este strămutat la miază-noapte, el devine arbore de dji*. Și deși fructele de mandarin și de dji se aseamănă pe dinafară, ele au un gust cu totul deosebit. Locuitorii din Ți nu fură niciodată, dar nimerind în statul Ciu devin hoți. După credința mea, asta este din pricina înfririi statului Ciu!

Cuprins de încântare în fața elocvenței lui Ien-dzi, principele din Ciu îl trată pe sol cu multă căldură și îl conduse ceremonios pe drumul de întoarcere.

■ Becață și scoică

Statul Djao se pregătea să pornească război împotriva statului Ien. Su Dai, vorbind în numele statului Ien, se adresa principelui Hui al statului Djao:

— Astăzi, cînd am trecut rîul, s-a întîmplat ca din pricina arșitei o scoică să-și desfacă puțin cochiliile, iar o becață s-a repezit s-o înhațe cu ciocul. Scoica s-a strîns iute, prinzînd ciocul păsării. «Dacă astăzi nu va ploua și nu va ploua nici mîine, aici

* Citric sîlbatic cu fructe amare — n.f.

va zace o scoică moartă», spuse becața. «Dacă astăzi nu-ți dau drumul și nici mîine nu-ți dau drumul, aici va zace o becață moartă», răspuse scoica.

Nici una n-a vrut să dea drumul celeilalte și un pescar le-a prins pe amîndouă. Acum Djao se pregătește să pornească împotriva lui Ien. Ien și Djao se vor măcelări între ele și popoarele lor vor fi vlăguite, iar eu mă tem că puternicul stat Țin va face precum pescarul de mai înainte. De aceea aș dori ca domnia-ta, mărite principe, să cugeți bine la aceasta.

Principele Hui cugetă la cele auzite și Djao încetă pregătirile de război.

Imaginile care însoțesc textul reprezintă, într-o plastică originală, simboluri mitologice din diferite epoci ale istoriei chineze

■ Cine e mai frumos?

Tsou Ți din statul Ți era înalt de șase picioare și avea o înfățișare foarte plăcută. Într-o dimineață se îmbracă cu multă grijă și se privi îndelung în oglindă.

— Cine e mai frumos, o întrebă el pe soția lui, eu sau nobilul Sû din

partea de miazănoapte a orașului?

— Tu ești atît de frumos! îi răspunse soția. Cum ar putea Sû să se compare cu tine?

Dar intrucît nobilul Sû din partea de miazănoapte a orașului era renumit în întreaga țară pentru frumusețea lui, Tsou Ți n-o crezu pe soție. Întîlnind o femeie el repetă întrebarea.

— Cum ar putea nobilul Sû să se compare cu domnia-ta? strigă femeia.

Puțin mai tîrziu, în aceeași dimineață, veni unul din protejații lui și Tsou Ți îi puse aceeași întrebare.

— Domnia-ta ești pe departe cel mai frumos, răspunse acesta. În ziua următoare, nobilul Sû veni în vizită și o cerceta-re atentă îl convinse pe Tsou Ți că Sû este cu mult mai frumos decît el însuși. Atunci Tsou Ți ajunse la următoarea concluzie: „Soția mea spune că sînt mai frumos pentru că e pîrtinitoare. Femeia pe care am întîlnit-o a spus același lucru pentru că se teme. Iar protejatul meu spune asta pentru că vrea ceva de la mine!”

■ Idolul de lut și idolul de lemn

Măng-ciang se hotărî să-și părăsească țara de baștină, statul Ți, pentru a primi o înaltă dregătorie în statul Țin. Sute de oameni au încercat să-l abată de la acest gînd, dar fără folos. Învățatul Su Țin vru și el să-l convingă.

— Am auzit toate argumentele pe care mîntea omenescă le poate născoci, spuse Măng-ciang. Numai argumente supranaturale încă nu mi s-au adus.

— N-am venit să stau de vorbă despre lucruri ome-nești, răspunse Su Țin. Am cerut o întrevvedere pentru a vorbi despre împliniri supranaturale.

Atunci Măng-ciang îl primi și Su Țin îi povesti următoarea istorie:

— Trecînd riul Tzu în drum spre domnia voastră, am auzit o discuție între un idol de lut și un idol de lemn așezați pe malul riului. „Erai o bucată de lut de pe malul de apus al riului, a spus idolul de lemn. Acum te-au făcut în chip de idol. Dar în vremea ploilor mari din luna a opta, cînd cresc apele, vei fi fără îndoială distrus”. „Și ce-i cu asta? a răspuns idolul de lut. Eu vin de pe malul de apus și cînd voi fi distrus voi deveni din nou o parte din el. Tu însă ești făcut din lemn de piersic din alte țări. Cînd vor începe ploile și apele vor crește, vei fi luat de valuri, și ce se va alege din tine?”

Măng-ciang renunță atunci la planul său!

■ O mie de galbeni pentru un cal

Un rege vroia să plătească o mie de galbeni pentru un cal care să poată alerga o mie de li* fără oprire. Trei ani a încercat fără folos să găsească un astfel de cal. Atunci cineva se oferă:

— Lasă-mă pe mine să caut un cal pentru Maies-tatea-Ta.

Regele se învoi. După trei luni, omul se înapoie cu o căpățînă de cal, pe care cheltuise cinci sute de

* Li — unitate de lungime varîind între 300 și 500 metri
— n.t.

galbeni. Regele se făcu foc de minie.

— Vreau un cal viu! urlă el. Ce să fac cu un cal mort? Pentru ce ai cheltuit cinci sute de galbeni pe nimic?

Dar omul răspunse:

— Dacă cheltuiești cinci sute de galbeni pe un cal mort, nu înseamnă că ești gata să dai mult mai mult pe unul viu? Cînd oamenii vor auzi asta vor ști că vrei cu adevărat să plătești o mie de galbeni pentru un cal bun și îți vor trimite îndată tot ce au mai de soi.

Și într-adevăr, în mai puțin de un an regele a izbutit să cumpere trei cai minunați.

EUROPA...

(Urmare din p. 55)

lor migratoare, ci prin construcția de stat și juridică, prin civilizația superioară materială și spirituală pe care a clădit-o pe o parte a continentului nostru, din Britania și Iberia, pînă în Dacia și Anatolia. Armatele lui Ludovic XIV nu reușesc să asigure hegemonia Franței; dar limba și cultura franceză își afirmă — pentru lung timp — preeminența.

Singura alternativă, afirmată treptat, încercată în ultimele decenii, a fost și rămîne aplicarea legii în raporturile dintre state suverane, egale în drepturi, indiferent de mărime; respectarea libertății fiecărei națiuni de a se cîrmui după rînduielele sale proprii, cu instituirea unui sistem de garanții și obligații reciproce pentru asigurarea păcii internaționale, fără amenințări și presiuni militare sau politice. Alternativa ce n-a devenit încă pretutindeni o deplină realitate, dar reprezintă singura modalitate ce se afirmă viguroasă pentru mersul înainte al continentului nostru.

Civilizația europeană se definește și prin creația ei științifică, literară, artistică, ideologico-filozofică, în cadrul căreia contribuțiile fiecărei națiuni se însumează, fiind interdependente, unindu-se și înscrisându-se, în final, în linii generale de evoluție.

A doua jumătate a sec. XX va rămîne în istoria umanității și prin ireductibila împotrivire și luptă a popoarelor contra colonialismului, a imperialismului, contra agresiunii, a politicii de dictat, forță și șantaj. Europa, după o jumătate de mileniu — cînd unele din statele ei au dominat și stăpînit alte popoare și țări — se regăsește în hotarele firești ale con-

tinentului. Istoria, civilizația europeană pot și trebuie să intre într-o nouă etapă. Continuînd țelurile superioare de libertate socială și națională, de libertate și demnitate umană, de pace garantată și respectată prin legea internațională, egală pentru toți, popoarele europene sînt datoare, dacă vor să-și păstreze individualitatea, să-și unească forțele, construind un continent al omeniei, al unei civilizații materiale și spirituale superioare. Pentru ca Europa și fiecare dintre națiunile europene să continue a reprezenta una din marile zone ale progresului mondial.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Aristot, *Politica*, introducere și traducere de Ștefan Bezdechi, București, 1924; Herodot, *Istoria*, vol. I, traducere Adelina Platkowski și Felicia Vant-Stef, București, 1961, vol. II, 1964; Hesiod, *Les travaux et les jours*, La Thésogonie, Le bouclier d'Hercule, Fragments, studiu introductiv și traducere de A. Bignan, Paris, 1928; Hippocrate, *Texte alese*, Epidemille, Aforismele. Despre aer, ape și locuri, traducere și note de C. Săndulescu, București, 1960; Horatius Flaccus Quintus, *Odele și epodele*, traducere E. Lovinescu, București, 1923; Otto Jahn, *Die Einführung der Europa auf antiken Kunstwerken*, in *Dankschrift der k. Akademie der Wissenschaften* vol. XIX, Wien, 1870; Pauly-Wissowa, *Real Encyclopaedie der classischen Altertumswissenschaft* t. 6, Stuttgart, 1909; Platon, *Oeuvres complètes*, édité Léon Robin, Paris, 1955, 2 vol; Cristian Popășteanu, *Mircea Bogdanescu, Europa înecată* București, 1970; Denis de Rougemont, *Vingt-huit siècles d'Europe*, Paris, 1961; Strabon, *Géographie*, traducere de Amédée Tardieu, Paris, 1867; Thucydide, *Histoire de la guerre du Péloponèse*, édition E.A. Bétant, Paris, 1897; Dinu C. Giurescu, *Curs de istorie europeană*, ținut în 1968-1973, la Institutul de arte plastice „N. Grigorescu” din București.

MOVILEȘTII

ȘTEFAN S. GOROVEI

„Ștefan vodă cel Bun, cînd s-au bătut cu Hrolt [...], au fost cădzut calul cu Ștefan vodă în războiu. Iară un Purice aprodul t-au dat calul lui. Și nu puté în grabă încăleca Ștefan vodă, fiind om micu. Și au dzis Purice aprodul: «Doamne, eu mă voi face o movilă, și vino de te sul pe mine și încălecă». Și s-au suit pe dînsul Ștefan vodă și au încălecat pre cal. Și atunce au zis Ștefan vodă: «Sărace Purece, de-oi scăpa eu și tu, atunce îți-l schimbă numeli din Purice, Movilă». Și au dat Dumndzeu și au scăpat amîndoi [...] Și dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileștilor, de au agiunsu de au fost și domni dintru acel neam”.

Legenda e cunoscută*; Ioan Neculce a cules-o de la contemporanii săi, în prima jumătate a veacului XVIII, și a consemnat-o, în scris, în celebrele sale **O samă de cuvinte** care-i preced letopiseful. Numai că afirmația e doar parțial adevărată: în bătălia de la Șcheia, în martie 1486, Ștefan a fost salvat de un boier Purice — după cum ne informează cronica moldo-germană — dar acesta făcea parte — după cum reiese din documente — din familia boierilor Tolocico, din ținutul Dorohoiului; în 1491 era spătar, iar între 1493-1495 — pîrcălab de Hotin. În nici un caz, însă, el nu poate fi strămoșul Movileștilor, decît **poate** prin femei. Căci, contemporan cu el, și coleg în sfatul domnesc, găsim pe **Cozma Moghilă**, paharnic între

1490-1507, și rămas apoi în sfat, fără dregătorie, pînă la 1513. Pomelnicul Mănaștii Sucevița — splendida ctitorie a urmașilor săi de la sfîrșitul sec. XVI — ne încredințează și el că strămoșul familiei s-a numit Cozma. Neamul Movileștilor face parte, așadar, din acea boierime ridicată la dregătorii de către Ștefan cel Mare, din rîndurile vechii boierimi de țară, după marile bătălii care i-au împușinat considerabil numărul sftenicilor credincioși. În tot cazul, Movileștii de mai tirziu se puteau lăuda cu sate stăpînite „de la întemeierea țării” și cu strămoși

* Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1970.

Două pribegii și urmarea lor

care au participat, poate, în lupta de la Războieni, „cînd au fost venit turcii la Valea Albă, asupra lui Ștefan voievod” (1476). Acesta este un certificat de noblete mai autentică și mai prețioasă decît sofisticata pretenție a descendenței din... Mucius Scaevola, celebrul ostaș roman care, neizbutind să-l ucidă pe regele etrusc Porsenna, s-a autopedepsit, arzîndu-și mina dreaptă. Această legendă a apărut mult mai tîrziu, în sec. XVII, cînd fiicele lui Ieremia Movilă, căsătorite cu mari nobili ai coroanei polone, li s-a căutat — și găsit... — cu tot dinadinsul o obîrșie cit mai strălucită.

Ascensiunea, puterea și bogăția familiei s-au datorat, însă, și înrudirilor cu marii boieri ai vremii; astfel, Cozma Movilă — **Moghilă** are numele folosit doar în cancelaria domnească — s-a căsătorit cu Marena Hudici, dintr-un neam aparținînd boierimii din vremea întemeierii țării. Fiul lor, Dragotă Movilă, a rămas necunoscut documentelor noastre. Prima pagină din zbuciumata cronică a Moveleștilor au scris-o abia fiii acestuia, și mai ales unul dintre ei, marele logofăt Ion Movilă din Hudești.

Începutul carierei sale e destul de nebulos; se pare că a îndeplinit, întîi, unele slujbe în Transilvania; în Moldova, apare dintr-o dată ca mare vistiier, spre sfîrșitul domniei lui Petru Rareș. Pribegit apoi în Polonia, a susținut acolo candidatura, la tronul Moldovei, a lui Petru stolnicul, devenit domn în septembrie 1552 sub numele de Alexandru (Lăpușeanu). În timpul domniei lui, Ion Movilă a fost mare logofăt pînă în 1563, cînd s-a călugărit. Nu se știe dacă a făcut acest pas de voie sau de nevoie. Mai tîrziu, fiii săi vor aminti pierderea unui hrisov „cînd au pierit” tatăl lor. E, deci, foarte probabil că logofătul Movilă a fost călugărit cu sila și apoi asasinat.

A fost căsătorit de două ori, avînd mai mulți copii*; a doua lui soție, Maria — după toate probabilitățile, o fiică mai puțin cunoscută a lui Petru Rareș — a avut o viață plină de suferinți și dolii: și-a îngropat tatăl, frații, surorile; și-a văzut soțul asasinat și copiii murind rînd pe rînd; a trăit cîteva pribegii în războaie, pînă la drama de la Cornul lui Sas (1612), supraviețuind, deci, și morții unora dintre nepoții săi; soarta a scutit-o să fie martora cumplitei stingeri a casei Moveleștilor: a murit în 1615. Chipul ei frumos, cu lungă năframă albă ieșind de sub coroana voievodală de pe cap, ne întîmpină în marele tablou votiv de la Sucevița, unde e posibil să fi fost și înmormîntată.

Fratele logofătului Movilă, pîrcălașul Văscan, ca și urmașii săi, n-au lăsat urme în cronică țării. Aceasta este, însă, plină de amintirea fraților Ieremia, Simion și Gheorghe, băieții logofătului Ion Movilă. Astfel, pe vremea cînd primii doi încă nu ocupau mari dregătorii în statul domnesc, iar ultimul nu era decît vlădică, ei s-au manifestat ca opozanți ai lui Iancu vodă Sasul (1579-1582). Desfrînat, lacom și, pe deasupra, protestant, acest voievod nu a fost agreeat nici de boieri, nici de păturile de jos. Pe bătrînul logofăt Ioan Golia — om, pare-se, de aleasă cultură, primul ctitor al mănăstirii din Iași care-i poartă numele — „l-au muncit [schingiuit] fără de vină Iancul voievod și la sfîrșit i-au tăiat capul și i-au luat toate averile”, după cum ne informează o însemnare contemporană. „Acestea toate nepunîndu suferi boierii — scrie Grigore Ure-

* De la prima soție (Greaca) a avut pe Toader, Iurașco și Maria-Greaca, căsătorită cu nobilul polon Herburt; de la a doua soție — pe Ieremia, Simion, Gheorghe și Ana-Scheauca, căsătorită cu hatmanul Melentie Balica, boier muntean din puternica familie a Buzeștilor, statornicit în Moldova din vremea lui Petru Șchiopul.

che — mai virtos Movileștii, vlădica Gheorghe, Eremia vornicul, carele mai apoi au fost și domnu, și frati-său Simion păharnicul, Balica hatmanul, s-au sfătuit pre taină ca să pribegască. Carii întâi s-au făcut prileju cu voia lui, ca să margă să sfințească mănăstirea Suceviții, și apoi cu toții au trecut la țara leșască, alții la turci, alții la munteni, alții printre-alte părți^{*}.

S-au întors din această primă pribegie în toamna anului 1582, după moartea lui Iancu Sasul, împreună cu noul voievod, Petru Șchiopul. Acesta, deși strănepot al lui Vlad Țepeș, era un domn îngăduitor și bun, „matcă fără ac” pentru boieri. În vremea lui, Movileștii au început să urce treptele ierarhiei feudale.

Dar, după nouă ani, a urmat o altă pribegie. În 1591, refuzând să accepte — după cererea Sublimei Porți — o nouă sporire a haraciului, Petru vodă Șchiopul a preferat să plece în exil, stabilindu-se în Imperiul habsburgic, la Bolzano*. „Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa — va povesti, mai târziu, același Grigore Ureche. Ci își tocmi lucrul înainte și la scaun lăsa boierii să păzească scaunul, pînă le va veni alt domn de la împărăție. Iară el [...] s-au rădicat cu fruntea boierilor [...] între care au fost Stroiciu logofătul cel mare, Ieremia Movilă vornicul și frati-său Simion păharnicul și fratele lor Toader spătarul și Andrei hatmanul și alții mulți, carii nu să îndura de dînsul. Și au trecut prin țara leșască în țara nemțească și acolo s-au așezat [...] De acolo, boierii s-au întors în țara leșască cu toții, și s-au așezat acolo...”

Din această a doua pribegie, care a durat patru ani și în care a plecat ca mare vornic al Țării de Jos, Ieremia Movilă s-a întors... voievod al Moldovei. În decembrie 1591, Movileștii erau deja statorniciți în Polonia, primind adăpost la o moșie a ducilor de Sluck, numită Ustie, pe Nistru, aproape de hotarul de atunci al Moldovei. De acolo, Ieremia a trimis unuia din protectorii săi — ducelui Simion de Sluck — o scrisoare din care se pot desprinde unele lucruri interesante. „Deși în Țara Moldovei îmi aveam căsuța — scria viitorul domn — am părăsit așa de mari drepturi și așa de îndestulătoare bogății ce aveam, pînă la cea mai mică...”. Mulțumindu-i ducelui pentru ospitalitate, Ieremia Movilă îi declara că găsește greu cuvintele cele mai potrivite: „de-aș fi chiar un *Cicero eloquentissimus*, tot mi-ar lipsi cuvintele.”

Așadar, cel care era socotit „primul între moldovenii” acelei vremi avea o cultură umanistă și, poate, bogate lecturi din autorii antici. Menționarea lui „Cicero

cel foarte bun cuvîntător” e un amănunt, firește, dar unul suficient pentru a ne da o imagine destul de exactă a omului. Era, de altfel, în acea vreme, o întreagă generație de boieri cuțli, cărturari chiar, în frunte cu logofătul Luca Stroici — „singurul care a semnat actele cu litere latine (Stroicz)”, considerat de B.P. Hasdeu drept „părintele filologiei latino-române” — vornicul Nestor Ureche (tatăl cronicarului), Anastasie Crimca, viitorul mitropolit și artist al miniaturilor și alții, care, după 1595, vor da curții lui Ieremia vodă strălucitoare podoabă a culturii și artei.

Sederea la Ustie a fost folositoare Movileștilor, mai cu seamă pentru consolidarea unor legături cu marii nobili ai regatului polon, legături statornicite cu ani în urmă, în timpul primei pribegii, și apoi în timpul domniei lui Petru Șchiopul, cînd Ieremia a îndeplinit unele misiuni diplomatice la curtea din Cracovia. Acestor relații li s-a datorat, desigur, în bună parte, netezirea drumului său spre tronul Moldovei. În 1593, regatul polon i-a acordat cea mai mare cinste ce se putea acorda unui străin pribeg: Dieta a primit, „ca nobili și cetățeni ai Coroanei pe Luca Stroici și Ieremia Movilă, de nație moldavă, oameni nobili în țara lor și ocupînd funcțiuni importante în acel stat”. Mijlociseră pentru aceasta însuși marele cancelar, hatmanul Jan Zamoyski și episcopul de Cracovia, Filip Padniewski, ale căror steme — „herburile”** Jelita și, respectiv, Nowina — vor figura în blazoanele Movileștilor din ambele ramuri.

Proaspătul cetățean polon nu-l uita, însă, pe fostul său voievod, Petru Șchiopul, care, la Bolzano, își trăia ultimele luni de viață. Spre sfîrșitul anului 1593, Ieremia Movilă a pornit spre el; l-a găsit bolnav pe bătrînul voievod, care, peste cîteva luni, a închis ochii (1 iulie 1594), asistat de mitropolitul Gheorghe Movilă, după ce-și scrisese testamentul prin care Ieremia Movilă și Luca Stroici erau însărcinați cu tutela fiului său minor, Ștefan; cei doi boieri erau, de asemenea, rugați să-l ajute să urce și el treptele scaunului domnesc. Încercările boierilor în această direcție s-au izbit, însă, de refuzul lui Rudolf II — pe care l-au și vizitat, pare-se, chiar în cursul aceluiași an, poate în drumul de întoarcere de la înmormîntarea lui Petru Șchiopul — așa că ei s-au văzut nevoiți să-l lase pe Ștefan acolo, în Tirolul austriac, unde a fost înscris la o școală ieziuită. Atunci, poate, va fi încolțit în mintea lui Ieremia Movilă gîndul de a încerca să ia el tronul Moldovei. Era căsătorit, de vreo zece ani, cu frumoasa Elisabeta de Lozna, fiica unui boier moldovean de origine greacă, Gheorghe Kata-

** Grup de familii, considerate de aceeași origine, avînd un herb (blazon) comun, și care luptau în războaie sub același drapel; v. și *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

* Azi în regiunea Alto Adige (Italia).

Steagul
lui
Ieremia
Movilă

ratos — pîrcălab de Hotin sub domnia ginerelui său — și avea cu ea, atunci, trei fiice (Irina, Maria, Ecaterina) și un fiu, Constantin; se putea gîndi, deci, și la întemeierea unei dinastii noi, în momentul cînd urmașii în linie masculină ai celei vechi, Mușatinii, pierduseră privilegiul exclusivității la moștenirea tronului moldovenesc.

„Singe din singe“

O conjunctură dintre cele mai favorabile i-a facilitat ascensiunea spre tron. Pe plan extern, trei mari puteri își disputau influența asupra ținuturilor românești: Imperiul otoman, Imperiul habsburgic (Sfîntul Imperiu Romano-German) și regatul polon. De obicei, aceste trei forțe aveau interese contradictorii, încercînd să impună candidații proprii, ceea ce provoca, nu de puține ori, singeroase conflicte, desfășurate, firește, pe pămîntul românesc. În momentul acela, însă, la 1595, se desfășura epopeea lui Mihai Viteazul, care tocmai începuse glorioasele sale campanii antiotomane. Principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, încheiase cu împăratul Rudolf II un tratat îndreptat împotriva turcilor; Aron Tiranul, voievodul Moldovei, a fost atras în această alianță, prin două tratate — unul cu imperiului, altul cu Sigismund Báthory, **pe care l-a recunoscut ca suzeran (august 1594).** La acest front antiotoman a aderat, în toamna anului 1594, și Mihai Viteazul.

Dar Báthory, cu o impetuozitate de pe urma căreia a avut și de suferit, înțelega să-și exercite în chip manifest atribuțiile lui de suzeran: în aprilie 1595, a intrat în Moldova, l-a făcut prizonier pe Aron vodă și l-a înlocuit cu hatmanul Ștefan Răzvan. Încălcarea acestuia era să aibă urmări din cele mai grave: iritat, sultanul a hotărît transformarea Moldovei în pașalic, a numit pașă pe sangeacul Ahmed al Tighinei și l-a trimis să ocupe,

cu ajutorul hanului tătăresc, scaunul din Iași, pentru ca acesta să nu rămînă la dispoziția imperialilor și a lui Báthory. Hatmanul Zamoyski a înțeles că, pentru evitarea unei asemenea situații, trebuia acționat rapid, astfel încît candidatul propus de el să ajungă la Iași înaintea sangeacului. El l-a convins pe regele Sigismund al Poloniei de necesitatea expediției, și tot lui i se va fi datorat propunerea candidaturii lui Ieremia Movilă. Nobil polon, el era, în același timp, binecunoscut și boierilor moldoveni, care-l socoteau „om întreg la toate, nerăpitor, nemîndru, nevărsătoriu de singe, blind, dumnezelesc“ (Miron Costin). Iar cît despre turci, ei puteau fi convinși destul de ușor că Ieremia Movilă era om de încredere, de vreme ce fusese propus de aliații lor, polonii. În adevăr, la insistențele lui Zamoyski, s-a încheiat o convenție turco-polonă la Tușora, lângă Iași, Movilă fiind recunoscut și de Poartă.

La vremea aceea, era încă destul de puternică tradiția **osului domnesc**, și toți cei agreați de Poartă în vederea numirii în fruntea țărilor române erau urmași ai vechilor dinastii; în cadrul unor operațiuni speciale, acești candidați făceau dovada — cu martori și cu documente — a ascendenței lor, probă în baza căreia erau acceptați ca pretendenți oficiali. Propunerea lui Ieremia Movilă ca voievod al Moldovei trebuia deci sprijinită și ea pe argumente, cu atît mai sigure și mai autentice, cu cît nu era vorba de cine știe ce pribeaș necunoscut boierilor din sfatul domnesc, ci de unul de-ai lor, a cărui familie și ale cărui înrîduri le erau binecunoscute. În studiul său, recent publicat, **Noi date privind înscăunarea Movileștilor**, I.C. Miculescu-Prăjescu a adunat mărturiile care probau descendența lui Ieremia din Mușatinii. Astfel, cancelarul Zamoyski îi asigura pe boieri că Movilă nu era „un oarecare vîlstar închipuit al voievozilor Moldovei“, ci unul autentic, „singe din singe“, adică, așa cum precizează un raport

diplomatic francez, „din singele vechilor voievozi”. Legătura cu singele Mușatinilor o făcea, desigur, mama lui Ieremia.

Profitînd de absența lui Răzvan, plecat cu trupe în ajutorul lui Mihai Viteazul, Ieremia Movilă a pornit spre Moldova, alături de Zamoyski, în fruntea oștilor polone. Ni s-a păstrat, din această expediție, jurnalul ei, scris de un tinăr oștean polon. Din acest document, rezultă că polonii au intrat în Moldova la 19 august; opt zile mai târziu, ajungînd pe moșiile familiei Moțoc, Zamoyski l-a proclamat pe Ieremia Movilă domn al Moldovei și apoi oștile s-au îndreptat spre Iași. Alaiul domnesc s-a alcătuit, la 28 august, în chipul următor: „De dimineață tare, au plecat [...] 100 călăreți cu domnia sa domnul hatman, la Iași [...]. După aceea, au condus pe Ieremia Movilă la Iași [...]. Înainte mergeau citeva sute de pedestri. După ei, citeva sute de călăreți din roatele căzăcești alese, și citeva sute de husari, la fel aleși, îmbrăcați splendid [...]. Și așa, domnitorul, în frunte, a fost condus la biserica, care se află în imediata apropiere a curții domnești. Curtea era arsă [...], numai pereții mai stăteau în picioare [...]. Apoi, din biserică, unde s-au săvîșit ceremoniile [Incoronării], domnul a fost condus la curtea vistiernicului. Acolo au luat prînzul...”

Cînd Răzvan s-a întors din Țara Românească, și-a găsit scaunul ocupat; a încercat să și-l recîștige, venind cu oaste dată de Sigismund Báthory. „Luîndu veste Ieremia-vodă de pogorîtul ungurilor — povește Miron Costin — precum au putut au strîns oastea țării și s-au găsit a stare de războiu împotriva lui Răzvan. Într-o dumeneacă era, cîndu au apropiat oștile ungurești de Suceavă. Și-au tocmnit oștile Ieremia-vodă asupra tirgului, la sat la Areni. Iară oastea leșască ce ave cu sine o au tocmnit mai la cîmpu, despre Șcheia, pe suptu un mal, ce iese alătura cu drumul Băiei...” După „lovirea” oștilor, Răzvan a fost prins și adus în fața voievozului, care, „după cităva muștrare, i-au tăiat îndată capul și l-au pus într-un paru împotriva cetății [...] Fost-au acesta războiu în anul 7104 [1595] dechevie 5 dzile. Așa s-au plătit și lui Răzvan rîul ce făcuseră și el lui Aron-vodă.”

Tronul îi era asigurat. Dar Ieremia vodă avea ambiția întemeietorului de dinastie. El a obținut din partea regelui Sigismund al Poloniei un document prin care domnia Moldovei îi era acordată pe viață, urmînd să fie moștenit, din tată în fiu, de descendenții săi (25 martie 1597). Un privilegiu identic a primit și din partea Porții, astfel încît Miron Costin putea scrie cu dreptate despre „uricele ce avea de la împărăție [...] Ieremia vodă, de domnie vecinică, lui, feciorilor lui și nepoților”.

Petru Schiopul, voievodul autoexilat...

Dinastia era și ea întemeiată; dar cît de vecinică avea să fie domnia ei?!

„Cu toții s-au ridicat...”

Nu era Ieremia vodă un războinic de seama lui Mihai Viteazul și nici un diplomat de talia străbunului său, Ștefan cel Mare, dar avea, după cît se pare, o suficientă iscusință ca să poată „naviga” printre greutățile domniei. În primul rînd, urmînd politica de familie pe care o promovaseră și predecesorii săi, Ieremia Movilă și-a adus rudele — mai apropiate sau mai îndepărtate — în sfatul domnesc. Împărțind frînele conducerii cu acești boieri credincioși, Ieremia Movilă s-a putut preocupa și de soarta familiei sale — cumpărînd, în 1599, domeniul Ustie pentru fiul său Constantin — de ctitoria de la Sucevița și, în general, de viața religioasă și artistică a Moldovei. Boierul moldovean ajuns pe tron ținea mult la „datina țării”, voia respectarea ei, și încerca o reînviere a vremilor de strălucire voievodală. A spus-o, de altfel, în mod expres, în 1598 cînd, răspunzînd unor reproșuri ale regelui polon și referindu-se la obligațiile față de Poartă, scria: „Am fi dorit ca odată [Moldova] să poată fi liberată de asemenea obiceiuri...”

Deși de câteva decenii Capitala se mutase la Iași, Ieremia a restaurat cetatea Sucevei, folosind-o ca reședință preferată. Suceviței i-a dăruit sclipitoarea podoață a picturilor murale, interioare și exterioare, ca pe vremea lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, iar în tabloul votiv de acolo a poruncit reprezentarea sa și a familiei sale, toți purtând frumoasele coroane care apar în picturile epocii ștefanieni.

... și fiul său Ștefan, în locul căruia...

Curtea lui, considerată un viespar de nesfârșite intrigi și trădări, a fost un loc de adevărată emulație spirituală. Un spirit nou a pătruns în Moldova, ecurile Renașterii în forma lor barocă, ieziută, deschizând o nouă cale de integrare în civilizația europeană; boierii moldoveni au început să-și trimită fiii la studii în școlile înalte ale Poloniei, unde au constatat descendența poporului român din legiunile lui Traian. Astfel încât marii croniciari Grigore Ureche și Miron Costin sînt și ei produsul imediat al acestei epoci. Și de n-ar fi rămas decît cronicile acestora și picturile Suceviței, și încă ar fi fost suficient pentru a acorda atenție Movileștilor, a căror scurtă domnie și-a pus o puternică amprentă asupra spiritualității românești din tot cursul veacului XVII, marcînd o epocă pe care o putem numi a lor: epoca Movileștilor, care prefigurează pe cea a lui Vasile Lupu, a constituit unul din momentele de strălucire a vechii Moldove voievodale.

În alte împrejurări, Ieremia Movilă ar fi fost, de bună seamă, un însemnat voievod al culturii, dar vremile frămîntate pe care le-a trăit cereau personalități de tipul lui Mihai și Radu Șerban, oameni de acțiune, plini de energie și curaj. Prea legat de curtea din Cracovia și prea îndatorat magnaților poloni, el a dus politica ce i s-a impus, acceptînd să lupte, alături de cardinalul Andrei Báthory, principele Transilvaniei, și de Zamoyski, pentru înlăturarea lui Mihai Viteazul. N-a mai ajuns s-o facă, întrucît evenimentele s-au derulat cu o neașteptată repeziciune.

Din Transilvania, unde cîștigase bătaia de la Șelimbăr (28 octombrie 1599), Mihai a pornit spre Moldova în primăvara anului 1600, trecîndu-și oștile prin pasul Oituz, străvechea poartă și cale de acces dintre cele două provincii. Orașele și cetățile și-au deschis porțile pentru marele biruitor, din fața căruia Ieremia vodă s-a retras în cel mai nordic punct fortificat al țării sale, la Hotin. Acolo s-a dat, la 28 mai, bătălia decisivă în urma căreia Mihai a devenit și domn al Moldovei, patru zile mai tîrziu intrînd în Iași.

De la Hotin, Movileștii și curtea lor s-au retras în Podolia; n-a fost o așteptare

...cu sprijinul hatmanului Jan Zamoyski, cancelarul regatului polon...

IOANNES ZAMOISHI, DE ZAMOSCHIE,
MAGNVS CANCELLARIVS REGNI POLI
NIA ET DVX MILITIAE. *Pinax Rom*

... și al regelui Sigismund III Wassa, (în imagine), în scaunul domnesc al Moldovei a urcat Ieremia Movilă...

lungă. În septembrie, Zamoyski și-a îndreptat din nou ostile spre Moldova, astfel încât, în timp ce Mihai era înfrânt la Mirăslău, Ieremia era deja în Moldova, recuștigându-și tronul. Nici până atunci relațiile lui Ieremia vodă nu fuseseră întotdeauna foarte liniștite și senine; proteguitorii săi erau, uneori, total lipsiți de deferență; așa, în timpul asediului de la Hotin, socrul voievodului, care era și pircălabul cetății, a fost lovit de un comandant polon și amenințat cu tăierea bărbii. Acum, însă, la 22 septembrie 1600 — ne informează un jurnal de campanie — hatmanul-cancelar i-a pretins lui Movilă să-i depună un jurământ care „cuprindea și unirea Moldovei cu statul Poloniei și chiar și o altă orînduire decît aceea care fusese pînă atunci legea domnilor”. Spre cîntecul lui, Ieremia Movilă „a refuzat fățiș să presteze jurămîntul”, ceea ce l-a infuriat atît de tare pe Zamoyski, încît „a început să se gîndească la numirea unui alt domn”.

Dar necazurile sale erau abia la început. Zamoyski și-a continuat drumul pînă în Țara Românească, unde, la Bucov, l-a înfrînt pe Mihai Viteazul (20 octombrie), înlocuindu-l cu Simion Movilă. La început, noul voievod a fost bine primit de o parte a boierilor munteni, care au trecut de partea sa, în frunte cu boierii Buzesți, probabil în virtutea faptului că Simion fusese

cumnatul rudei lor, hatmanul Balica (mort din 1586). Din păcate însă, voievodul nu a știut să-și atragă simpatia noilor săi supuși; a ordonat executarea unor boieri munteni, a confiscat moșiile altora, și a numit, în unele funcții importante, boieri moldoveni. Dar poate că ceea ce i-a înstrăinat în mod hotărîtor orice simpatie a fost îndepărtarea fraților Buzesți, principalii săi sprijinitori. Atunci — spune un document al vremii — „cu toții s-au ridicat, toată țara și cu toți boierii mici și mari, împotriva lui Simion voievod, și l-au izgonit din țară”, la 4 iulie 1601, în locul lui instituindu-se o locotenentă domnească. Retras la granița dintre cele două țări, Simion a încercat de cîteva ori să recuștige tronul muntean, dar a fost din nou înfrînt, de Șerban paharnicul (viitorul domn Radu Șerban). Norocul i-a mai suris cîva timp lui Simion vodă, care a reușit să mai domnească o dată — din noiembrie 1601 pînă în iulie 1602 — după care a revenit în Moldova, rămînînd, însă, cu pretenții asupra tronului muntean.

Lucrurile nu s-au oprit aici. Mercenarii care luptaseră pentru Simion cereau plata lefurilor, cererile lor adăugîndu-se datorîrilor pe care Ieremia însuși le avea față de alte trupe, tot de mercenari. Unii prădau Moldova — și, pentru a-i potoli, Ieremia vodă a trebuit să protesteze pe lîngă regele polon și să le împartă banii destinați acestuia — în timp ce creditorii lui Simion amenințau cu prădarea domeniului Ustie; și acestora, tot Ieremia a trebuit să le plătească lefurile restante.

Pe de altă parte, doamna Elisabeta, nevoind — zicea ea — să-și lase singur fiul, „unul născut pînă atunci”, care trebuia să-l reprezinte pe Ieremia în fața Dietei, rămăsese cu familia la Cămenița unde, în primăvara lui 1601, a izbucnit o epidemie de ciumă. O soră a doamnei a murit atunci, odată cu mai multe persoane din suita ei. Cu asemenea necazuri și-a trecut Ieremia Movilă ultimii ani de viață și de domnie. Necazuri împletite cu clipe de veselie și mulțumire pe planul vieții de familie: în 1601 i s-a născut al doilea fiu, Alexandru, iar în 1602 — al treilea, Bogdan. În 1603, la Suceava, s-a celebrat căsătoria fiicei sale mai mari, Irina, cu prințul Mihail Wisniowiecki (un urmaș, prin femei, al lui Ștefan cel Mare), bunicul viitorului rege polon cu același nume. Doi ani mai tîrziu, s-a căsătorit și a doua fiică, Maria, tot cu un mare nobil polon, Ștefan Potocki.

Și, după toate acestea, pe neașteptate, a venit și începutul sfîrșitului: la 30 iunie 1606, Ieremia Movilă a închis ochii. Avea cel mult 55 ani. Pentru un an și trei luni, a avut ca urmaș pe fratele său Simion, care, însă, a murit și el, la 14 septembrie 1607 — doborît, pare-se, de otrăvurile cumnatei sale Elisabeta — fiind înmor-

mintat alături de Ieremia, la Sucevița. Amândoi au rămas, atunci, în viftoarea luptelor care au urmat, cu mormintele fără lespezi; de aceasta s-au îngrijit, mai târziu, succesorii lor la domnie.

„Sfîrșitul tuturor lucrurilor“

Moartea lui Simion Movilă a deschis perioada luptelor pentru tron, purtate între familia sa și cea a fratelui său. Simion fusese căsătorit cu Marghita Hira, din neam de vechi boieri moldoveni și, din cîți copii avusese cu ea, la 1607 mai trăiau cinci băieți: Mihail, Gavril, Petru, Moise și Ioan; primul avea vreo 13-14 ani, iar ultimul — vreo 7-8 ani. Din ramura lui Ieremia, trăiau cei trei băieți, precum și Irina Wisniowiecki, Maria Potocki și încă două fiice, Ecaterina și Ana, căsătorite și ele tot cu mari nobili poloni.

Doamna Elisabeta și Doamna Marghita, dornice să-și vadă, fiecare, odraslele lor pe tron, au provocat mai multe lupte și schimbări de domni. A început Mihail, a urmat Constantin, din nou Mihail și din nou Constantin! Din decembrie 1607, acesta din urmă s-a așezat statornic în scaun, rămîind domn — fără însemnătate deosebită în istoria țării — pînă la 1611, cînd a fost înlocuit de Ștefan Tomșa (fiul decapitatului de la 1564). Încercarea lui Constantin Movilă de a-și recîștiga scaunul domnesc s-a soldat cu bătălia de la Cornul lui Sas (11-13 iulie 1612), primul act al

tragediei Movileștilor. Cu tot sprijinul masiv acordat de marea nobilime polonă, Constantin a fost înfrînt și a pierit înecat în apele Nistrului. După luptă, principalii sprijinitori ai Movileștilor — mari boieri ai sfatului și rude ale domnitorului — au fost decapitați din ordinul lui Tomșa.

Trei ani mai târziu, în 1615, al doilea fiu al lui Ieremia vodă, Alexandru, a fost și el adus și impus cu oști tocmit de cumanii săi poloni, pentru o vremelnică domnie, pînă în august 1616, cînd s-a petrecut tragedia de la Drăcșani: oastea moldo-polonă fiind zdrobită de cea a pașei de Silistra, Doamna Elisabeta și fiii ei au căzut prizonieri; s-a consumat atunci un moment dramatic evocat cu multă emoție de N. Iorga în piesa **Doamna lui Ieremia**; ieșind din cortul pașei, și trecînd prin fața boierilor săi, și ei prizonieri, fosta doamnă a Moldovei le-a strigat îngrozită: „Boieri, m-au rușinat păgînul!“ Și-a tăiat părul, trimițîndu-l mănăstirii Sucevița, apoi a fost dusă la Stambul, împreună cu fiii ei. Urmele lor s-au pierdut acolo... „Domnia vecinică“ a casei lui Ieremia Movilă durase ceva mai mult de 15 ani...

Peripețiile prin care au trecut Movileștii în acei ani și în cei care au urmat ne sînt cunoscute datorită memoriilor unui cavaler loren, Charles de Joppecourt, aflat în solda principilor poloni. După el, le-a repovestit, cu talent și emoție, C. Gane, în cunoscutele sale **Trecute vieți de Doamne și Domnițe**. Cele patru fiice ale lui Ieremia au lăsat urmași în nobilimea polonă, singele lor transmițîndu-se, apoi, multor capete încoronate ale Europei.

Mai puțin cunoscută este soarta familiei lui Simion Movilă. Alungat din Moldova în decembrie 1607, Mihail (Mihăilăș) s-a refugiat în Țara Românească, la Radu Șerban, cu a cărui fiică — Anca, viitoarea soție a lui Nicolae-Pătrașcu* — era logodit. A murit acolo în 1608, fiind îngropat la Mănăstirea Dealu. Mama sa, doamna Marghita, și ceilalți patru frați au plecat în Polonia, așezîndu-se pe una din moșiile hatmanului Zolkiewski, cu care se pare că se înrudeau, rămîind acolo vreo zece ani. În vara anului 1617, Gavril Movilă a primit domnia Țării Românești, pe care a ținut-o pînă în 1620, cînd, fiind înlocuit, a pornit din nou în pribegie; de data aceasta, doamna Marghita și fiii ei s-au stabilit în Transilvania, la Satu Mare.

Sfîrșitul Movileștilor lui Simion a fost liniștit: doamna Marghita a murit în 1622, iar fiul său Ion a adus-o în Moldova, ca s-o îngroape „cu cînte, în biserica zidită de strămoși“. Gavril s-a căsătorit cu nobila Elisabeta Zolyomi de Albes și a murit și el fără urmași, în 1635; același Ion, devenit pretendent oficial la tronul Moldovei, l-a adus și pe el la Sucevița. Petru, călugărit în Polonia, a ajuns arhi-

...Urmașul său a fost Simion Movilă...

* Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1973.

...tatăl lui Petru Movilă, mitropolit de Kiev

mandrit al Lavrei Pecersca din Kiev, și apoi mitropolit al Kievului (1633), unde a întemeiat o academie (universitate) ortodoxă și mai multe tipografii; a întreținut bune relații cu Vasile Lupu, căruia i-a furnizat materiale pentru tipografii și profesori pentru școala de la Trei Ierarhi; a fost un mare patron al culturii și al religiei ortodoxe. A murit în decembrie 1647 și a fost îngropat la Kiev. Moise a domnit de două ori (1630-1631, 1633-1634) în Moldova, apoi s-a retras la o moșie din Polonia, unde a murit, la 1663, fără urmași. Ion a trăit mai departe în Transilvania, intitulându-se „principe ereditar al Moldovei”; a murit acolo, la 1644, lăsând o singură fiică, Ileana, căsătorită, pe la 1655, cu Miron Costin. După această căsătorie, au început o serie de procese pentru recuperarea moșiilor care aparținuseră Movileștilor. Procese asemănătoare s-au

purtat, până târziu, și în Polonia, pentru tezaurele duse acolo și depozitate în diverse castele.

Domeniul Ustie — unde doamna Elisabeta s-a adăpostit în toate clipele de primejdie și unde, în 1615, a murit și bătrina mamă a voievozilor, aproape centenară — a fost cumpărat de la ginerii lui Ieremia Movilă de către un nepot al său — Miron Barnovski; ajuns și el domn al Moldovei (1626-1629), și-a adăugat numelui său și pe acela de **Movilă**. Boierii l-au cerut din nou domn, în 1633, iar el, zicând „dulce este domnia la Țara Moldovei!”, a plecat pentru investire la Istanbul, unde, însă, a fost decapitat, la 2 iulie 1633. Executor testamentar l-a numit pe hatmanul Costin*, și el înrudit — prin soția sa — cu neamul Movileștilor. Astfel, Miron Costin, fiul hatmanului — purtător al numelui și al soartei lui Barnovski — era, de fapt, și prin mamă, și prin soție, urmașul legitim al Movileștilor. Tragică sa moarte, în decembrie 1691, a însemnat și sfârșitul unei epoci, al cărei ultim și cel mai strălucit reprezentant a fost.

* Vezi Magazin Istorie, nr. 4/1972.

MICROFISIER BIBLIOGRAFIC

D. Ciurea, Ieremia Movilă și situația politică a Moldovei la sfârșitul sec. XVI și începutul sec. XVII, în *Studii și cercetări științifice, istorie*, Iași, 2/VIII, 1957; I. Corfus, Odoarele Movileștilor rămase în Polonia, în *Studii*, 1/1972; C. Gane, Trecute vieți de Doamne și Domnițe, vol. I, Iași, 1971; N. Iorga, Doamna lui Ieremia vodă, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorie*, București, 1910; A. Mesrobian, Rolul politic al Movileștilor până la domnia lui Ieremia vodă, în *Cercetări istorice*, 1/1925; I. C. Miculescu-Prăjescu, New Data Regarding the Installation of Movilă Princes, in *The Slavonic and East European Review*, Cambridge, 1970; P. P. Pănaiteșcu, L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés roumaines, in *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*, v, 1926; Idem, Petru Movilă și românii, în vol. *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971; C. Rezachevici, Poziția marilor boierim din Țara Românească față de Mihail Viteazul și Simion Movilă (noiembrie 1600-august 1601), în *Studii*, 1/1973; Sever Zotta, Știri noi despre Movilești, în *Arhiva Genealogică*, II, 1913.

SUCEVIȚA:

sensuri și semnificații

MARIA ANA MUSICESCU

Așa cum spune Neculce în O samă de cuvinte, în jurul oricărui monument mai însemnat din epoca feudală se țes o seamă de legende, care apoi devin tradiții, pe care cronicile le preia și înaintea cărora istoricul se oprește și le crede sau nu le crede, le legitimează sau le respinge. În jurul ctitoriei Movileștilor, legenda și istoria se împletesc și mai viu decât pentru alte monumente, realizând o țesătură înegălată și complicată care nu a fost nici până azi în întregime descifrată. Monumentul însuși — prin arhitectura, pictura (mai ales) și odorele sale — dă unele răspunsuri, adeseori mai precise decât documentele, despre viața, cultura și mentalitatea celor care, la sfârșitul secolului XVI, au înălțat unul din monumentele cele mai reprezentative ale Moldovei sfârșitului epocii medievale.

Prezența ctitorilor

Vremea în care numeroasa și bogata familie a Movileștilor avea să-și înalțe ctitoria aparține — ca expresie artistică, ca gândire, ca simțire — încă secolului de mijloc. Sucevița va fi, în trăsăturile-i artistice fundamentale, ultima verigă din lanțul lung al monumentelor ridicate în Moldova de la Alexandru cel Bun și până la Petru Șchiopul. „Testament al artei moldovenesti”, așa cum a denumit-o istoricul de artă francez Paul Henry, biserica Mănăstirii Sucevița are, comparată cu eleganta Moldoviță, cu aşpra Proboată,

farmecul ușor melancolic și totuși plin de strălucire al zilelor de toamnă. Înalte ziduri de piatră cenușie ale incintei, turnurile de colț, masive, care străjuiesc valea largă ce vine dinspre Rădăuți și urcă, din ce în ce mai îngustă, până se pierde în munții împăduriți care coboară către nord la Putna lui Ștefan și către vest la Moldovița lui Rareș, vorbesc încă limbajul aspru și direct al secolului de mijloc. Monumentul însuși, așezat în centrul vastului patruleter (cu laturile de 100 și 104 m) al incintei este familiar oricărui călător pe drumurile Moldovei medievale. Toate celelalte monumente, mai

vechi sau mai noi decât Sucevița, își au, fiecare, personalitatea lui, fizionomia sa proprie, însă în limitele unui stil arhitectural propriu Moldovei și statonnicit, în structura sa fundamentală, încă din vremea domniei lui Ștefan cel Mare. La Sucevița, accentul propriu îl constituie cele două pridvorașe așezate pe laturile de sud și nord; cu stâlpii lor masivi, legați prin arcuri în acoladă, atât de muntenesti ca aspect și ca funcție, ele constituie un ecou direct al arhitecturii din Țara Românească. Sintem în zorii veacului XVII, definit de N. Iorga drept epoca „artei unitare”.

Ctitorie monastică, boierească și voievodală, Sucevița este intim legată de ascensiunea unei familii boierești, de sfârșitul unor domnii, de începutul altora, de o vreme tulbură, de mari ambiții personale, în care tradiția țării se împletea cu punerea în valoare a destinelor individuale.

Toți ctitorii principali ai Suceviții și-au lăsat mărturia prezenței lor, a participării active la viața instituției pe care au ridicat-o, au desăvârșit-o și au înzestrat-o cu pămînturi și odoare și care avea să devină o mărturie a vremii lor, a puterii lor, a averii și a înaltului lor rang social. Armele Movileștilor (două săbii încrucișate) se află — vizibile sau ascunse printre ornamente — aproape peste tot: pe lespezile funerare din camera mormintelor, pe sumptuoasele broderii liturgice și pe cele reprezentînd pe voievod și pe mitropolit în portrete de un realism încă necunoscut artei moldovenești, pe ușa ferecată care face trecerea spre pronaos etc. Voievodul, cu nume-roasa lui familie, este reprezentat pe perețele de vest al naosului, tabloul ctitoricesc prelungindu-se și pe cel de sud. O inovație în iconografia portretului votiv este reprezentarea, printre ctitori, a mamei voievodului, vădînd orgoliul de neam al lui Ieremia. Iar frumoasa doamnă a acestuia, Elisabeta de Lozna, și-a trimis, testamentar, pletele roșcate care pot fi și astăzi văzute în muzeul mănăstirii. Movileștii sînt prezenți peste tot, și îi regăsești, la fiecare pas, în complexul ctitoriei.

Oglinda unui destin

Cum a luat ea naștere? Care sînt etapele desăvîrșirii ei?

Documentele nu au păstrat data exactă a construirii monumentului. Biserica pe care o sfîșiseră Movileștii în drumul lor spre Polonia, în 1581*, nu este aceea pe care o admirăm noi astăzi. Ea purta hramul Bobotezii și este — după ultimele cercetări făcute de Direcția monumente-

lor istorice sub conducerea minuțioasă a arheologului I. Pușcașu — actuala biserică a cimitirului satului Sucevița (refăcută însă, în 1772) unde au fost înmormîntați mitropolitii Moldovei Gheorghe Movilă și Teodosie Barbovșchi.

Cînd Movileștii s-au întors în Moldova după prima lor fugă în Polonia (în 1582), au început să-și strîngă imensă avere moștenită, ce se risipise în vremile de prigoană și de pribegie. Episcopul Gheorghe, în numele întregii familii, a căpătat în mai multe rînduri confirmarea unor danii făcute — din averea familiei și cu consimțămîntul fraților și surorilor — „pentru mîntuirea sufletească și trupească și pentru pomenirea părinților săi, mănăstirilor sale nou zidită, pe care sfinția sa a început s-o zidească, numită Sucevița, unde este hramul sfintei Boboteze...”

Dar, cu vremea, atunci cînd Movileștii și-au recăpătat integral moștenirea irosită, ajungînd una dintre cele mai bogate și mai puternice familii ale Moldovei, vechiul lăcaș, prea modest, nu mai corespundea nici rangului, nici posibilităților materiale ale familiei. Din 1586, în hrisoavele de întărire de danii nu se mai vorbește de mănăstirea cu hramul Bobotezii, ci de mănăstirea „numită Sucevița unde este hramul Sfintei Învierii [...] care este nou zidită de părintele și rugătorul nostru Gheorghe, episcop de Rădăuți”. Schimbarea aceas-ta de hram corespunde cu ridicarea noii mănăstiri, cea pe care o cunoaștem azi.

Și în noua sa formă, Sucevița a fost ridicată prin grija și, în bună parte, cu mijloacele materiale dăruite de Gheorghe Movilă. Dar ea este, în același timp, ctitoria întregii familii: pictura este făcută în vremea domniei lui Ieremia, iar odoarele, pămînturile, pădurile sînt prin-sosul fraților, surorilor și urmașilor familiei logofătului Ioan Movilă. Astfel, procesul de desăvîrșire a complexului, începînd cu construcția propriu-zisă și pînă la zugrăvirea și înzestrarea cu moșii și odoare, constituie expresia concretă a însăși ascensiunii acestui neam.

Personalitatea ctitorilor rămîne prea puțin diferențiată în textele cronicarilor. Relatările lor conturează, cu remarcabilă expresivitate, mai ales destinul — sau, am spune astăzi, cu o nuanțare mai științifică, profilul sociologic — al unei familii feudale, nu atât dăruită excepțional, cît reflectînd limpede și fidel avaturile — individuale și politice — ale voievozilor Moldovei din ultimele două decenii ale veacului XVI și primul deceniu al celui următor. În cronică sa, Miron Costin scrie una din paginile cele mai vii ale istoriei și destinului familiei Movileștilor, a celor care s-au ridicat în scaun și a celor ce au luptat pentru ei. Iar Neculce adaugă un amănunt care nu

* Vezi articolul *Movileștii*, în acest număr.

este atît o trăsătură de caracter a voievodului Ieremia, cît, din nou, o imagine a vremii: „Ieremie-vodă au fost pus mul-tă avere la mănăstire la Sucevița, într-un beci sub curțile domnești. Iară după moartea lui, vinit-au doamna cu ginerii ei din țara leșească și au luat acea avere toată, de s-au dus cu dănsa de au făcut toate în țara leșească și au vinit în Moldova. Care stau tainele [taințele — n.n.] și pînă azi deșarte, unde au fost acea avere”.

De la tradiții și simboluri — la viața poporului

Cele două portrete zugrăvite în bise-rică — voievodul Ieremia și mitropolitul Gheorghe — ne ajută la conturarea unei imagini tradiționale și oficiale a princi-palilor ctitori ai Suceviței. Aceste por-trete sînt mai mult efigii: coroană și mantie voevodală la primul, vestimente arhieresti — la cel de-al doilea; gestul solemn de danie — la primul, atitudinea smerită, de rugă — la cel de-al doilea; Ieremia este urmat de numeroasa-i fami-lie, Gheorghe — singur, îngenunchat în fața altarului. Chipurile lor nu spun mai mult. Dar ni-l putem închipui pe înal-tul ierarh, care ține în mîni o cruce și o carte **Evangelia**, cu ajutorul celor scrise de misionarul papal Bernardino Quirini în 1599 într-o scrisoare adresată papei de la Roma: „...Monseniorul Gheor-ghe Movilă [...], deși e moldovean și de rit ortodox, nu recunoaște ca superior al său pe patriarhul din Constantinopol și nici pe alt patriarh din Orient.” Mindria înaltului prelat era, desigur, și un reflex al mindriei de familie.

Iar în ceea ce-l privește pe Ieremia Movilă, marele boier devenit domn, el avea, desigur, datorită experienței cîș-tigate în afara granițelor țării, o men-talitate mai deschisă, care reflecta, de alt-fel, orizontul cultural al Moldovei în care mijeau deja zorile umanismului. Portre-tul brodat — una dintre capodoperele acestei arte atît de bine reprezentată în Moldova — al lui Ieremia Movilă stă mărturie a unei personalități puțin obiș-nuite și care relevă cele două coordonate pe care ea este axată: tradiția și actua-litatea. Prin tradiție destinația sa este aceea a unui portret funerar. Dar artis-tul a realizat portretul unui om viu, în plină putere, investit cu o autoritate indiscutabilă: Ieremia Movilă pare un condotier și un șef de stat totodată. Și el însuși își face portretul — care cores-punde perfect cu înfățișarea pe care i-a dat-o artistul în broderie — într-o scri-soare către regele Poloniei. Răspunzînd unor acuzații nedrepte aduse de acesta, Ieremia Movilă îi scria: „Cinstea noastră, care ne este mai scumpă decît toate co-

morile din lume, precum și cinstea ace-s-tui loc în care sîntem cu voia lui Dum-nezeu, nu ne îngăduie să tăcem și nici nu se cuvine ca această mare ofensă să rămînă ca o rușine veșnică asupra celor ce vor veni după noi în acest scaun [...] Din mila lui Dumnezeu atotputernic, nu sîntem atît de greoi la înțelegere și cu-get, ca să nu avem grijă și să ne gîndim la datoria și la cinstea noastră.”

Merită menționat și faptul că există un vădit decalaj între **gîndirea artistică și expresia artistică**: prima a rămas hie-ratică și solemnă, inițiată și tradițio-nală, atît de medievală încă în simbolis-tica ei teologică, în timp ce modalitatea de expresie a devenit simplă, directă, adeseori de o stîngăcie al cărei farmec popular este imediat accesibil oricui o privește. **Pictura Suceviții este, pentru Moldova, nu atît sfîrșitul unei mari epoci de creație artistică, — adică un epigon — cît transpunerea, pe plan popular — deci în prezentul social — pe planul vieții zilnice, a unei experiențe atît de adînci și atît de verificate, încît poate — și trebuie — în mod absolut firese să-și capete consacarea în lumea permanen-țelor populare.** Acesta este mesajul ansam-blului pictural de la Sucevița. Astfel înțit presupusa „decadență” nu înseamnă nici măcar o „renunțare” sau o „incapa-citate”, ci un fel de translație din lumea aulică, a curții domnești, în lumea popu-lară, dintr-un gust aristocratic (moștenit din Bizanțul imperial) în unul al celor mulți. Și această translație nu era și nu putea fi opera unui singur om, fie el ctitor sau artist, ci este opera timpului, a evoluției, a schimbării de orizont, a culturii și sensibilității.

De altfel, legenda pune alături — întru gestul ctitoriei — pe somptuoșii Movelești, principi ai statului și bisericii, și pe o sărmană femeie a locurilor, care, pentru a-și răscumpăra niște păcate ar fi cărat, ani în șir, cu carul ei cu boi, pietrele pentru înălțarea bisericii...

MICROFIER BIBLIOGRAFIC

V. Brătulescu, **Pictura Suceviței și data-re ei**, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 5-6/1964; idem, **Portretul logofătului Ioan Movilă Ioniție în tabloul votiv de la Sucevița**, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 1-2/1966; D. Dan, **Mănăstirea și comuna Sucevița**, București, 1923; P. Henry, **Les églises de la Moldavie du Nord**, Paris, 1930; Gr. Ionescu, **Istoria arhitectu-ril în România**, vol. I, București, 1963; M.A. Musicescu și M. Berza, **Mănăstirea Sucevița**, București, 1957; I. D. Ștefănescu, **L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie**, Paris, 1928; O. Tafrali, **Le monastère de Sucevița**, Iași, 1929; idem, **Le monastère de Sucevița et son trésor**, în *Art et Arheologia*, III, 1930; S. Ulea, **Datarea ansamblului de pictură de la Sucevița**, în *Omagiul lui George Opres-cu*, București, 1961.

DECLARAȚIA DREPTURILOR OMULUI ȘI ALE CETĂȚEANULUI

DUMITRU ALMAȘ

În capitolul VII, Despre legislator din Contractul social J.J. Rousseau scria: „Pentru a descoperi cele mai bune reguli de societate potrivite pentru națiuni, ar trebui o inteligență superioară care să cunoască toate pasiunile oamenilor și să nu aibă nici una; care să nu aibă o legătură cu firea noastră umană, dar s-o cunoască profund; a cărei fericire să fie independentă de noi, dar să vrea totuși să se ocupe de a noastră; în sfârșit care, asigurându-și o glorie îndepărtată în curgerea vremurilor, să poată acționa într-un anumit secol, iar de bucurat să se bucure în altul. Ar trebui zei ca să dea legi oamenilor“.

Deși, poate, prea lung, acest citat este totuși cel mai potrivit prolog pentru evocarea, pe scurt, a istoricului document de care va să ne preocupăm.

Legislatorii revoluției turgheze din Franța, în speță membrii Adunării Naționale Constituante, n-au fost zei, așa cum le cerea Rousseau în Contractul social. Dar au bine-meritat în fața istoriei formulind la 26 august 1789, Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului, o declarație de principiu întemeiată pe realități istorice și pe cele mai frumoase cuceriri — de pînă atunci — ale rațiunii umane, o declarație menită să statornicească normele de conviețuire socială într-o nouă orînduire, cea burgheză. Declarația avea ambiția să stabilească, pentru toți oamenii, norme raționale de conduită în „noul regim“, chemat să înlocuiască „vechiul regim“ și să fie un „Imperiu al rațiunii“.

O „petiție“ și o „mustrare“, în lumea anglo-saxonă

Rădăcinile istorice ale Declarației drepturilor omului sînt foarte vechi. De-a lungul vremii, ele pot fi urmărite pînă la Codul Hammurabi, la tablele legii, la legislația lui Licurg ori la Magna Charta Libertatum din evul mediu englez. În epoca modernă experiența istorică a societății umane a înregistrat o **Petiție a drepturilor**, votată de Parlamentul englez în 1628. Ea sintetiza drepturi vechi — nesocotite de Iacob și Carol Stuart, monarhi cu vederi absolutiste, despotice — și proclama: să nu se instituie și să nu se perceapă nici un impozit fără aprobarea Parlamentului; nimeni să nu fie arestat ori despuat de averea sa decît în baza unei legi; nimeni să nu fie arestat și condamnat, în timp de pace, pe baza legilor marțiale. Era deci vorba, în primul rînd, de libertatea persoanei. Și, în special, de o libertate economică și individuală, specifică gîndirii anglo-saxone din prima jumătate a veacului XVII. „Libertatea — spune ea cu mîndrie poetul John Milton — ne-a creat propria noastră politică“...

Un alt document din istoria precizării și stabilirea drepturilor ființei umane în societate a fost acela cînd, la începutul revoluției burgheze, Parlamentul englez a elaborat **Mustrarea cea mare**, un rechizitoriu la adresa monarhului absolut și un program de luptă pentru libertate în viața socială și politică a poporului. Iar la sfîrșitul revoluției engleze, după o experiență republicană, după protectoratul lui Cromwell și după douăzeci și opt de ani de la restaurație, Parlamentul englez a adoptat **Declarația** (sau mai bine, legea) **drepturilor — Bill of Rights** (1689), un text alcătuit de juriști, în frunte cu Somers, în conformitate cu definiția drepturilor naturale stabilite de filozofii em-

piriști englezi și mai ales de John Locke. După ce enumera actele arbitrar ale lui Iacob II Stuart și le declara nule, **Bill of Rights** stabilea libertatea alegerilor și a discuțiilor în Parlament, libertatea economiei, apărarea libertății cultului protestant, recomanda o justiție cinstită și miloasă. Preciza că și în **Petiția drepturilor**, că regele nu poate percepe impozite și nici întreține armată în timp de pace, fără consimțămîntul Parlamentului, reprezentantul poporului — de fapt al burgheziei și al noii nobilimi — care era de-asupra regelui. Începea astfel să se afirme suveranitatea poporului. **Bill of Rights** înlocuia astfel monarhia de drept divin cu monarhia consimțită, monarhia constituțională. Statuînd „adevărurile, vechile, indubitabilele drepturi și libertăți ale poporului din acest regat“, **Declarația** devenea baza legislației anglo-saxone. Regele depunea jurămint că o va respecta cu fidelitate, în tot timpul domniei. Experiența arătase englezilor că libertățile esențiale depind în cea mai mare parte de măsuri de ordin economic, iar mecanismul libertății, posibilitățile ei de practicare concretă în societate, în viața de toate zilele, îi interesau mai mult decît abstractele efluvii retorice și teoretice despre libertate și suveranitate.

Apoi prin **Actul de succesiune la tron** (1701), Parlamentul englez i-a exclus pe Stuarts de la domnie și a creat noi garanții constituționale pentru limitarea puterii regale, în primul rînd obligația ca fiecare act de guvernămînt să fie contra-semnat de ministru. Așa a apărut concepția că „regele domnește, dar nu guvernează“. Puterea politică trecea, definitiv și total, în mîna burgheziei și aristocrației funciare, care-și confecționaseră o monarhie conformă cu interesele lor, după chipul și asemănarea lor de clase dominante, coalizate pentru a exercita conducerea țării. În veacul XVIII, în Anglia, „miniștrii sînt regi“, suna o formulă fericită a lui George II. Monarhul englez a rămas „inviolabil“ The King cannot do wrong, because he does nothing — regele nu poate greși pentru că nu face nimic, respectiv încetează să mai conducă.

A urmat războiul revoluționar de eliberare a coloniilor engleze din America de Nord. Ca să precizeze mai clar scopul războiului și ca să însușească masele de coloniști răsculați, la 4 iulie 1776 reprezentanții celor 13 state-colonii, adunați în Congres, au adoptat **Declarația de independență**. Document inspirat din rezultatele practice ale revoluției engleze și din ideile iluminismului francez, **Decla-**

rația de independență formula, pentru prima oară în istorie, în mod răspicat, drepturile inalienabile ale omului și principiul suveranității poporului, înscriindu-le într-un act de stat: „Considerăm ca adevăruri de la sine grăitoare — stipula **Declarația** — acelea că toți oamenii sînt creați egali, că sînt înzestrați de către Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea se numără **viața, libertatea și căutarea fericirii**, că pentru asigurarea acestor drepturi se instituie printre oameni guverne, ale căror

țională Constituantă a simțit nevoia unei declarații de principiu pentru orientarea acțiunii legislative a noii orînduiri, cea burgheză. Așa s-a alcătuit, în plină efervescență revoluționară, **Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului**. Conținutul și caracterul ei au rezultat: a) din complexul social-politic al aceluia moment, b) din interesele clasei care conducea revoluția, c) din concepțiile ideologice și politice ale iluminismului predominante printre constituanți, d) din experiențele făcute de omenire pînă atunci.

Gravură de Miquet le Jeune, inspirată de documentul „fișnit din plină furtună revoluționară”

puteri juste izvorăsc din consimțămîntul celor cîrmuiți.” Și tot atunci, și tot pentru prima oară în istorie, se fundamenta într-un act de stat dreptul poporului de a răsturna o conducere abuzivă.

Pro și contra

Cam aceasta era situația și experiența ideologico-politică și legislativă a omenirii în 1789, cînd a izbucnit revoluția din Franța, cea mai mare și mai tipică revoluție burgheză din istoria omenirii. Declarînd, în noaptea de 4 august 1789, că „vechiul regim” — orînduirea feudală — este abrogat în Franța, Adunarea Na-

în august 1789, cînd constituanții debăteau **Declarația drepturilor**, Franța era la începutul revoluției violente, declanșată la 14 iulie, odată cu cucerirea Bastiliei. Tărînimea aderînd la revoluția burgheză, dărîma castelele, alunga aristocrația, dînd naștere la fenomenul care s-a numit la **Grande Peur** („marea spaimă”) a nobilimii.

Dar chiar burghezia, și deci și Adunarea Națională Constituantă, s-au speriat de amploarea mișcării țărănești, care cuprindea întreaga Franță și devenea tot mai greu de controlat. Iar ideologii și juristii care alcătuiau Adunarea Națională, au venit, în chip firesc, cu arsenalul noilor legiuri spre a restabili ordinea.

În același timp, pentru a liniști masele țărănești, trebuia să li se dea o satisfacție, măcar parțială. Astfel decretul din 5-11 august au dus la abolirea orînduirii feudale. „Adunarea Națională distruge în întregime regimul feudal”, suna formula ambițioasă din manifestul lansat în noaptea de 4 august 1789. Dar pentru ca feudalitatea să fie distrusă, se impunea o „chartă națională” care să conțină principiile de bază ale noii orînduiri. Trebuia un certificat de naștere al acestei orînduiri noi.

Avînd experiența luptei din Statele Unite ale Americii, La Fayette a fost unul dintre cei dinți care au propus proiectul unei declarații privitoare la drepturile naturale ale omului trăitor în societate. Declarația trebuia să apară ca o expresie a drepturilor și „sentimentelor gravate în inima tuturor oamenilor”. Această declarație urma să fie, după concepția propunătorului, primul capitol al constituției franceze, așa cum **Declarația de independență** sta la baza constituției nord-americane elaborată cu doi ani înainte (1787).

Cîțiva deputați s-au ridicat împotriva. Și în primul rînd, reprezentanții aristocrației și ai clerului înalt, aleși în Adunarea stărilor generale și rămași în acest for și după proclamarea lui ca Adunare Națională Constituantă. De vreme ce drepturile sînt „înscrise în toate inimile” de ce-i nevoie de o „declarație” a lor, spunea „moderatul” Malouet. Alții invocau argumente de ordin istoric și sociologic: ceea ce-i bun pentru americani, a căror istorie abia începea, poate fi periculos pentru o națiune veche. Unul dintre deputați, Laudine, adăuga că „legea care va proscribe faimoasele **lettres de cachets** (arbitrările mandate de arestare în Franța dinaintea revoluției) „va face pentru fericirea publică și pentru siguranța individuală mai mult decît toate preambulele și preliminariile”.

Dimpotrivă, alt deputat, Durand de Mailane, vedea în această declarație afirmarea „adevărurilor primare”, izvorul de unde „trebuie să curgă legile pozitive”. Iar contele de Castellane, înfricoșat de furia populară dezlănțuită, socotea această declarație drept „un veritabil mijloc de a stăvilî dezordinea și a pune bazele libertății”, în așa chip încît, „dacă vagonzii compromisî încă siguranța publică, toți cetățenii care au ceva de pierdut, să se unească între dînsii”.

După Barnave, unul din principalii reprezentanți ai burgheziei bogate, în Adunarea Constituantă o declarație de principii era imperios necesară pentru „a fixa spiritul legislației” viitoare. Ceea ca ea să fie simplă, pe înțelesul tuturor și să devină „Catehismul național”. Alți deputați, ca bunăoară Camus și aba-

tele Grégoire, cereau ca declarația drepturilor să fie completată cu o declarație a datoriiilor cetățeanului față de societate. Alcătuirea unei declarații a drepturilor omului a fost votată cu 570 pentru și 433 contra.

S-au luat ca bază de discuție trei proiecte: al lui La Fayette, al lui Si-yès și al lui Champion de Cicé. Dezbaterile au fost lungi și furtunoase, antrenînd cei mai de seamă oratori: Mirabeau sau abatele Maury, Condorcet ori Barnave, vicecontele de Noailles sau Robespierre. S-au făcut afirmații foarte ambițioase: „Vrem să facem o declarație pentru toți oamenii, pentru toate timpurile, pentru toate țările, capabilă să servească drept exemplu întregii lumi”.

La temelia oricărei suveranități: națiunea

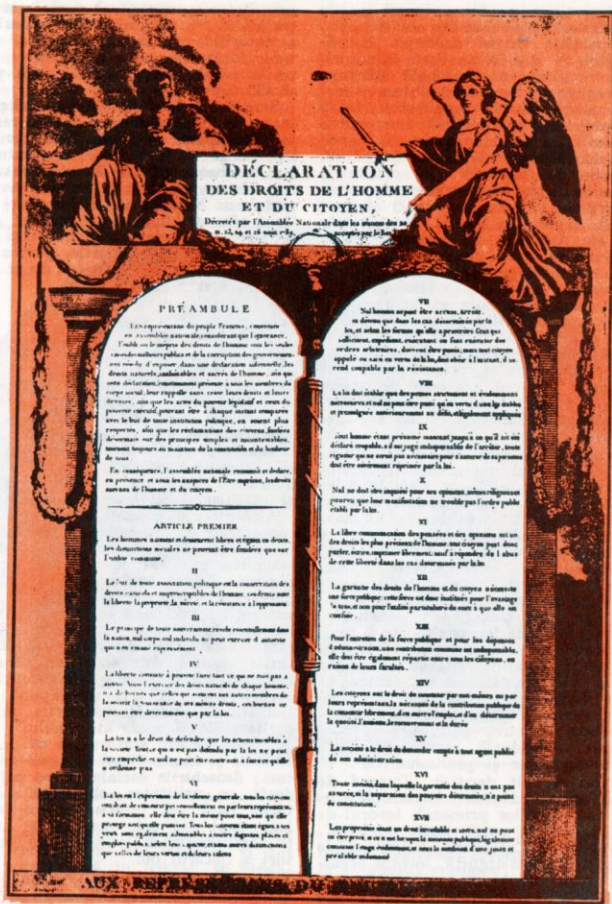
În felul acesta, în focul luptelor sociale și politice s-a dezbătut și definitivat **Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului**, care a reprezentat, cum afirmă istoricul A. Mathiez, deopotrivă „condamnarea implicită a vechilor abuzuri și catehismul filozofic al ordinei noi”.

Alcătuirea ei a cerut o mare putere de concentrare de reflexiune și expresie, un mare efort de sinteză a tot ce gîndise omenirea pînă atunci în problema raportului dintre oameni. După un scurt „Preambul”, **Declarația** stipula că „reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunare Națională, considerînd că ignoranța, uitarea sau disprețul față de drepturile omului sînt singurele cauze ale nenorocirilor publice și ale corupției guvernelor, au hotărît să expună într-o Declarație solemnă, drepturile naturale inalienabile și sacre ale omului”.

Primul articol statonicea că „oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi; deosebirile sociale nu se pot bizui decît pe utilitatea obștească”. Pentru înția oară era înscris într-un text de lege unul din cele mai înalte idealuri umane: libertatea și egalitatea în drepturi a fiecărui om.

Articolul următor afirma că „scopul oricărei asociații politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului”. Și enumera aceste drepturi astfel: „libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la opresiune”.

Lîmpește și fără echivoc, articolul trei stabilea că „principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în națiune; nici un corp, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care nu emană în mod expres de la națiune”, adică de la popor.

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului, act adoptat la 26 august 1789

Ideea esențială a sec. XVIII, așa cum o sintetiza Diderot, era ideea de libertate. În Declarație, Adunarea Constituțională din 1789 a formulat că „libertatea constă în a putea face tot ce nu dăunează altuia. Astfel, exercitiul drepturilor naturale ale fiecărui om n-are alte limite decât acelea care asigură altor membri ai societății folosirea aceluiași

drepturi; aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege”. Pornind de aici, constituianții, impregnați de idealurile, iluminismului, socoteau că „legea n-are alt drept decât acela de a apăra cetățenii de acțiunile vătămătoare din societate. Tot ce nu-i apără de lege nu poate fi oprit și nimeni nu poate fi constrins a face ceea ce ea nu poruncește”.

Cunoscând ce greu este să se alcătuiască legi bune și căutând să dea expresie practică suveranității poporului, legiuitorii din 1789 au înscris în **Declarație** ideea că: „Legea este expresia voinței generale; toți cetățenii au dreptul de a concura, personal sau prin reprezentanții lor, la alcătuirea ei”. Ca un început de stabilire a egalității între oameni, se specifica, de asemenea, că legea „trebuie să fie aceeași pentru toți, fie că apără, fie că pedepsește”. Iar, mai departe, se definea în mod expres principiul egalității: „Toți cetățenii fiind egali în fața ei (a legii) sint, de asemenea, la fel admisibili la toate demnitățile, slujbele și funcțiile publice, după capacitatea lor, și fără alte deosebiri decât cele ale virtuților și talentelor lor”.

Siguranța persoanei, atât de protejată de petițiile și billsurile anglo-saxone, îi preocupa mult și pe alcătuitoarii **Declarației** franceze: „Nici un om, stipula articolul 7, nu poate fi acuzat, arestat sau deținut decât în cazuri determinate de lege și conform cu formele prescrise de ea”. Totodată toți cei care nu respectă legea trebuie să fie pedepsiți. Grijele cu puterea și efectul jurisdicției, **Declarația** hotărâ: „Legea nu trebuie să stabilească decât pedepsele strict și evident necesare, ei nimeni nu poate să fie pedepsit decât în virtutea unei legi alcătuite și promulgate anterior delictului”.

După legiuitorii Constituantei orice om era presupus a fi nevinovat pînă în momentul cînd se dovedea culpabil. În legătură cu libertatea conștiinței, **Declarația** arăta că „nimeni nu trebuie să fie persecutat pentru opiniile sale, chiar cele religioase, atîta timp cît manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege”. Libertatea de gândire și opinii „este unul din drepturile cele mai scumpe omului; orice cetățean poate deci vorbi și tipări în mod liber”, cu mențiunea expresă de a nu abuza de această libertate, de a respecta legea și normele conviețuirii sociale.

Declarația menționa că aplicarea „garanției drepturilor omului și cetățeanului necesită o forță publică; această forță e instituită în folosul tuturor și nu pentru folosul propriu al celor cărora li s-a încredințat”. Întreținerea acestei forțe administrative trebuia făcută printr-o contribuție comună, egal repartizată tuturor cetățenilor, „pe baza facultăților lor”.

În ultimul articol, al XVII-lea, **Declarația** hotărâ: „Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi

lipsit de ea, decât în caz de necesitate publică, legal constatată” și cu condiția unei juste și prealabile despăgubiri.

Egalitate, dar...

Acesta este conținutul **Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului**. Formulările ei sînt clare, viguroase. Mai mult decât oricare „declarație” anterioară, pornind de la preocupări specifice naționale, ea enunța principii generale, valabile pentru toți oamenii, căpătînd, deci, un caracter absolut și universal. Aceste „semețe declarații de principii”, observă Jean Jaurès, au țîsnit în plină furtună revoluționară și, dominînd-o, i-au dat un fel „de tragică frumusețe”.

Dar legislatorii din Constituanta anului 1789 făceau parte dintr-o clasă socială precisă, trăiau într-o epocă istorică dată, în numele cărora gîndeau și acționau. De aceea documentul adoptat de ei poartă, cum e și firesc, această amprentă. „Operă a burgheziei, arată istoricul Mathiez, declarația poartă pecetea ei”. Ea proclamă egalitatea, dar o egalitate restrînsă, subordonată „utilității sociale”. Ea nu recunoaște formal decât egalitatea în fața legii, în fața impozitelor și în admisibilitatea tuturor la funcții, sub rezerva capacităților. Ea uită că această egalitate este insuficientă, iar aceste capacități sînt ele însele, de cele mai multe ori, în funcție de bogăție, „iar bogăția în funcție de naștere și de dreptul de moștenire”.

Constituanții n-au pomenit nimic în **Declarație** despre monarhie. Aceasta urma să fie păstrată, iar atribuțiile, prerogativele ei precizate în și prin constituție. Membrii Adunării Constituante nu gîndeau atunci republica. Treceau cu vederea peste observația maestrului lor J.J. Rousseau: „Cînd Licurg a dat legi patriei sale, el a început prin a renunța la regalitate”. Dar dacă li s-ar fi adus în față formula folosită mai tîrziu de Mark Twain că „monarhia, sub orice formă, este o jignire la adresa omenirii”, nici unul dintre constituanți n-ar fi aderat la ea. La acea dată, nici chiar Robespierre nu era republican. Va trebui să mai treacă trei ani de revoluție, de comportament contrarevoluționar al regelui, ca poporul francez să ajungă la convingeri antimonarhice.

Teoretic, constituționalii vorbeau de libertate ca despre „astrul zilei care lu-

cește pentru lumea întreagă", cum se exprima Malouet. Dar tot lor li s-a părut „primejdios să creeze sau să recunoască o patrie a dreptății, anterioară și superioară istoriei” scrie Jaurès — și unde marile instituții monarhice să nu-și aibă vatra lor“.

În fond, însă, în societatea teoretizată de **Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului** atît libertatea cît și egalitatea sînt în funcție, sînt condiționate, de dreptul de proprietate. Îndeosebi, de dreptul de proprietate asupra mijloacelor de producție, atît de sfînt pentru capitalism — stabilit în mod expres prin articolul XVII, ca „inviolabil și sacru”. Într-adevăr, „metafizicienii burgheziei” au avut abilitatea de „a strecura dreptul de proprietate printre drepturile naturale și imprescriptibile” (Jaurès). În același timp, **Declarația** nu se preocupa de fel de cei fără proprietate. Îi ignora cu desăvîrșire.

Dreptul de proprietate devenea deci „încarnarea sensibilă a libertății”. Plasat la urmă, articolul XVII privind proprietatea fixă, de fapt, caracterul întregii **Declarații**, proprietatea făcea oame-nii aprioric inegali. La rîndu-i, inegalitatea de avere făcea imposibil însuși exercițiul corect al drepturilor și al libertății. Din cauza proprietății „inviolabile și sfinte” a bazei economice aflate în mina burgheziei, afirmația din articolul I că „oamenii se nasc și trăiesc liberi și egali în drepturi”, nu era pentru popor decît o formulă sonoră, dar în mare măsură goală de conținut. Căci **Declarația drepturilor** înlocuia vechea inegalitate întemeiată pe origine, cu o inegalitate nouă, bazată pe avere.

„Activii” — totul; „pasivii” — nimic

Neajunsurile și deficiențele **Declarației** s-au văzut mai ales cînd s-a alcătuit **Constituția**, căreia îi fusese destinată ca preambul și pentru care principiile ei au servit drept bază teoretică generală. **Constituția** din 1791 stabilea principiul suveranității poporului și al separării puterilor în stat, principiul revoluționar împrumutat din **Spiritul legilor** al lui Montesquieu. Ea limita asfel puterea regală și făcea imposibilă orice reîntoarcere la absolutism. Dar, în același timp, constitu-anții au căutat să țină sub tutelă masele populare de ale căror tumultuoase revendicări economice și politice se temeau acum mai mult ca de orice. Chiar mai mult decît de absolutismul monarhic! Uitînd pur și simplu că **Declarația** proclama egalitatea

în drepturi a oamenilor în Constituție, împărțea cetățenii în două categorii: cei cu avere — **cetățenii activi** — cu drept de vot, și cei fără avere — **cetățenii pasivi** — fără drept de vot, și deci fără posibilitatea de a exercita suveranitatea statornicită prin **Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului**.

Era o contradicție, o antinomie mai mult decît flagrantă. Franța avea atunci, în 1791, 4 298 000 cetățeni „activi”, față de 3 000 000 cetățeni „pasivi”. Deci de plenitudinea drepturilor politice nu se bucura decît ceva mai mult de jumătate dintre cetățenii bărbați și majori ai Franței, adică, mai direct spus, cei mai bogați. Aceștia erau numiți „activi”, deși greul muncii în societate îl deuceau cei „pasivi”.

În ziarul **L'Ami du peuple**, Marat scria: „Ce-am cîștigat distrugînd aristocrația nobililor, dacă-i înlocuim prin aristocrația bogaților?”

Pledînd în inflăcărare pentru drepturile poporului și pentru votul universal, Robespierre observa că prin constituție se încălca și principiul suveranității poporului: „Bogații cer totul; ei vor să invadeze tot și să domine tot [...] ei sînt flagelul poporului. Interesul poporului este interesul general; cel al bogaților este interesul particular. Și voi vreți să reduceți poporul la zero și să faceți bogații atotputernici”. În plus, jumătate din populația țării, femeile, era exclusă de la exercițiul drepturilor politice. Cu un cuvînt: „oamenii” și „cetățenii” erau numai un sfert din locuitorii Franței din acea vreme. Neajunsurile proveneau evident din caracterul burghez al modului de formulare și, mai ales, de aplicare a principiilor **Declarației**. Ea exprima în chip integral și ideal interesele clasei care conducea revoluția — burghezia.

Cu toate acestea, pentru istoria modernă, **Declarația** a reprezentat o mare cucerire, o admirabilă și necesară cucerire pe planul ideilor în efortul omîirii de a găsi cele mai bune și mai raționale, mai echitabile și mai umane căi și modalități de conviețuire în societate. Ea a reprezentat un adevărat manifest de chemare la luptă a tuturor celor subjugăți de regimul feudal. Într-o vreme cînd propriile sale interese se identificau cu interesele esențiale ale societății în plină ascensiune, burghezia își formula drepturile ca fiind ale omului și ale cetățeanului în genere. Indiscutabil, totuși **Declarația** din 1789 s-a înscris printre cele mai ilustre cuceriri pe planul ideilor în dezvoltarea istorică a societății omînești, a umanității în genere, în lupta ei pentru democrație, progres și conviețuire armonioasă între oameni și națiuni.

Primii câștigători din 1973

Pentru primul concurs al revistei noastre—din cele trei anunțate—s-au primit la redacție 20 639 scrisori, dintre care numeroase au provenit din străinătate. 18 882 cititori au dat răspunsuri exacte la cele trei întrebări. După termenul prevăzut (30 aprilie 1973, ștampila poștei), au mai sosit încă 434 scrisori, care conform regulamentului, nu au participat la concurs.

După tragerea la sorți, s-a stabilit următoarea listă a premiazilor, printre care se numără muncitori și țărani cooperatori, medici și profesori, elevi și studenți, ingineri și maeștri, funcționari și gospodine etc., etc. Iată acum răspunsurile exacte la întrebările puse: 1. BOGDAN I; 2. MIRCEA CEL BĂTRÂN; 3. CHARLES DE GAULLE.

PREMIUL I

Un aparat de radio „Aida”

1. PIȚIGA RODICA — Bala Mare

PREMIUL II

Cite un aparat de radio „Cora”

1. CONSTANTIN ION — Nămolasa, jud. Galați
2. LAZĂR ION — Lieblich, jud. Timiș

PREMIUL III

Cite un aparat foto „Smena-8 M”

1. POPOVICI AGLAIA — Ploiești-Est
2. BRINDUSCU VASILE — București
3. ENĂȘCUT FR. IONEL — Oradea

PREMIUL IV

Cite un set stilou „Cabinet”

1. AILINCAI PUUI — Buzău
2. MARIȘ ALEXANDRU — Arad
3. MIHAILĂ NICOLAE — Birlad
4. TINTEA RODICA — Deva
5. PASCAL CĂTĂLIN — Costești, jud. Vaslui
6. SELEGEAN MOISE — Arad
7. PINTEA ALEXANDRU — București

PREMIUL V

Cite o servietă

1. BUTARU MARIANA — Stănișești, jud. Bacău
2. MORARU FLORIN — Suceava
3. BALĂNESCU ELENA — București
4. GLAVICI MARIUS — Drobeta Turnu Severin
5. DUMITRESCU MIRCEA — Oradea
6. DĂRÎNGA VALENTIN — București
7. DUȚĂ VASILE — Podu-Tureului, jud. Bacău
8. CRUCERU ELENA — Butoiești, jud. Mehedinți
9. BADELĂ MIUCEA — Suceava
10. ȘIRBĂȚ AUREL — Urechești, jud. Bacău
11. ȘĂRBAN OCTAVIAN — București
12. RISTA IOAN — Timișoara
13. NIȚĂ DAN — București

PREMIUL VI

Cite un abonament pe 12 luni

1. MACOVEANU MARIANA — București
2. MORARIU IOAN — Viișoara, jud. Cluj
3. PAUN EUSEBIA — București
4. CUTAȘ VIRGIL — București
5. MATEI VASILE — București
6. GRUIA ILIE — Orșova, jud. Mehedinți
7. MUSCALU NICOLAE — Pitești
8. VASILIEU EUGHENIE — Cugir, jud. Alba
9. ATANASIU GHEORGHE — București
10. CIONCHIN NICOLAE — Reșița
11. BOGDAN ION — Focșani
12. BADEA IANCU — București

13. SĂCEANU LUCIA — București
14. MARINESCU VALERIU — București
15. IANCU ION — Craiova
16. DUMITRU NICOLAE — București
17. PIRLECI CONSTANTIN — Păgani, jud. Iași
18. BROICEA EMIL — Nucet, jud. Bihor
19. BEMBE IOAN — Arad
20. RĂDULESCU LAURENȚIU — Petroșeni

PREMIUL VII

Cite un abonament pe 6 luni

1. TUDORACHE NICOLAE — Dolcești, jud. Dimbovița
2. CHIRA LUCIAN — Cluj
3. RIGANI ALEXANDRU — București
4. COMAN RODICA — București
5. MUREȘAN ALEXANDRU — Polana, jud. Caraș Severin
6. BOJAN GOSPODINOV — orașul Tolbuhin, R.P. BULGARIA
7. SERBAN ELENA — Tirgu Jiu
8. TĂȚAR IOSIF — Aninoasa, jud. Hunedoara
9. FUGĂRELU CONSTANTIN — Sinala
10. CRĂCUNEANU GHEORGHE — Cluj
11. LAZĂR VARVARA — Arad
12. ȘTEFĂNESCU ELENA — București
13. NIȚU NICOLAE — Toplița, jud. Harghita
14. MINCHEVICI ERASMUS — București
15. NENOV DUMITRU — Drăgănești, jud. Olt
16. PETROVICI SEBASTIAN — București
17. CIMPEANU AUGUSTIN — București
18. DIACENCO VICTOR — Valea Barnil, jud. Alba
19. MIUTU ION — București
20. RAMADAN CONSTANTIN EUGEN — Iași
21. BADEA ADRIANA — Clincio, jud. Alba
22. PANAITESCU BENEDICT — Atena, GRECIA
23. ION VASILE — București
24. CICA ILARION — Castrele Trălane, jud. Dolj
25. MARICA ELENA — București
26. NICHITA DUMITRU — Galați
27. PAVEL VIOLETA — Hudești, jud. Botoșani
28. ZUGRAVU MIRCEA — București
29. BROTOIU MIHAELA — Breaza, jud. Prahova
30. STOENESCU IOAN — București

NOTĂ

Premiile în obiecte ale câștigătorilor din Capitală pot fi ridicate de la redacție (București, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV), între 15 iunie—1 iulie, orele 9-13.

Premiile în obiecte ale câștigătorilor din provincie, vor fi ridicate în același mod; celor care nu vor putea face deplasarea, le vor fi expediate pe adresele indicate de concurenți. Abonamentele vor fi efectuate de redacție, pe adresele indicate de concurenți, cu începere de la 1 ianuarie 1974.

URNĂTORUL NOSTRU CONCURS VA AVEA LOC ÎN AUGUST A.C. AȘADAR, PĂSTRĂȚI-VĂ NUMERELE 5, 6, 7-ȘI 8 DIN MAGAZIN ISTORIC.

Ginerele lui Mussolini se spovedește

JURNALUL LUI CIANO

Extrasele din jurnal pe care le publicăm în numărul de față acoperă o perioadă ce începe în iunie și sfârșește în primele zile din septembrie 1941 — cinci luni de o deosebită însemnatate în evoluția conflagrației care zguduia Europa.

Fenomenul de departe cel mai important a fost brusca deplasare a centrului de greutate al conflictului în estul continentului, odată cu mișcescul atac al Wehrmachtului împotriva U.R.S.S. De la 22 iunie 1941 și pînă la capitularea Reichului hitlerist, principala povară a războiului avea să apese asupra Uniunii Sovietice — o povară gigantică, care însă nu a reușit să inghenunche Țara Socialismului.

S-a scris mult — inclusiv în revista noastră* — despre nebuneștiile speranțe pe care și le-a pus Hitler în această nouă agresiune, despre absurdele premise pe care se bazau concepțiile strategice și tactice ale înaltului comandament german. Însemnările lui Ciano conțin numeroase mărturii despre imbecilul optimism al căpeteniilor naziste în primele zile și săptămîni ale invaziei: confruntate cu realitatea care le-a urmat, pronosticurile lor ne-ar putea stîrni astăzi risul, dacă nu l-ar îngheța pe buze amintirea hecatombelor provocate de aceste monumentale și uclgase nerozii.

Dar nimic nu ne împiedică să zîmbim atunci cînd, citindu-l pe ministrul de Externe italian, aflăm detalii despre arțăgoasa lăcomie cu care dictatorul de la Berlin și Roma trăgeau de pielea ursului încă nevinat. În septembrie 1939, Mussolini refuzase să intre în război alături de Hitler, spre marea decepție a acestuia; în iunie 1941 și în lunile următoare, Mussolini a dorit cu orice preț să participe cît mai activ la cîmpul de luptă U.R.S.S., spre marea nemulțumire a „aliatului” său, puțin dispus să împartă o pradă ce i se părea lesne de dobîndit. Cu un veritabil geniu al previziunii inverse, ducele a realizat dublul tur de forță de a se înșela fundamental în ambele rînduri, supraestimînd inamicul din vest în 1939 și subestimîndu-l pe cel din est în 1941.

Notele lui Ciano continuă, de asemenea, să arunce o revelație lumină asupra

raporturilor dintre cei doi parteneri ai unei Axe care scîrșia din ce în ce mai strident. Se poate vedea din nouă, în „brutala prietenie” — cum o numește istoricul britanic T. H. O'Brien — naziștii procedau cu caracteristica lor ferocitate, proiectînd încă de pe atunci ocuparea militară a Italiei, în vreme ce clica de la Roma îngheța umilînță după umilînță mirînd în surdina. Cît despre Mussolini, acesta își executa mai departe năucitorul său număr de salto mortale, făcînd volitje între cele două atitudini față de Hitler — admirație pizmașă și ură scrișnită.

Fronturile de luptă nu ofereau nici ele nimic reconfortant pentru fasciștii italieni. În Balcani și Africa de Nord, intervenția Wehrmachtului dusese în primăvara 1941 la repurtarea unor victorii rapide (deși înșelătoare și efemere, după cum reiese chiar din paginile jurnalului). Acolo însă unde trupele ducelui își confruntau singure adversarul, dezastrele se țineau lanț. În Mediterana — proclamată la lupteala mare nostro de Mussolini — era stăpîna marea britanică, care făcea ravagii la orice întîlnire cu flota italiană. În Africa Orientală, o ofensivă engleză a dus, în februarie 1941, la ocuparea aproape în întregime a Somaliei Italiene; nici trei luni mai tîrziu, lupta de eliberare a poporului și presiunea forțelor britanice i-au obligat pe fasciști să capituleze în Etiopia. Ducele pierdea ast-

* Vezi Magazin istoric, nr. 5/1967, 2/1968, 1/1970, 5/1972, 2/1973, 5/1973.

fel nu numai 289 000 oameni (în covârșitoare majoritate prizonieri), ci și „imperiul” cucerit cu câțiva ani mai înainte. Cuprins de o furie demențială împotriva propriului său popor, pe care-l considera vinovat de toate înfringerile, Mussolini a ajuns la stupida cruzime de a saluta drept „mijloace de călire” nenorocirile abătute asupra Italiei.

Dar eșecurile militare nu erau cauza, ci efectul crahului înregistrat de regimul mussolinian, lucru pe care Ciano îl sesizează, măcar la suprafață. În ciuda aceleiași existențe frivole pe care o ducea, din rindurile sale răzbate, cu o intensitate crescândă, neliniștea din anturajul dictatorului în fața iminentului val de minie populară. Căci în vara și toamna anului 1941, activitatea grupurilor de Rezistență antifascistă, având în frunte pe comuniști, a sporit considerabil. Partidele comunist,

socialist și Giustizia e Libertà s-au alăturat într-un front unic de luptă, având ca program ruperea alianței cu Reichul, leșirea imediată din război și înlăturarea lui Mussolini de la conducerea statului.

Paginile ce urmează cuprind perioada când trespădușii poliției continuau încă să zugrăvescă pe ziduri, cu o involuntară ironie, faimosul refren fascist: Il Duce ha sempre ragione („Ducele are totdeauna dreptate”). Din ce în ce mai des, însă, în lumina incertă a zorilor, primii trecători de pe strădă constatau că, peste noapte, milii nevăzute trăseseră o linie groasă peste ridicolul slogan, scriind alături: Via Mussolini del Potere! („Jos cu Mussolini de la putere!”). Lectura jurnalului lui Ciano ne ajută să înțelegem de ce viitorul avea să aparțină celei de-a doua lozinci.

N. MINEI

IUNIE 1941

1. VI. Plecare spre Brenner. În tren, am o lungă conversație cu Bismarck¹ despre persoanele și situația din Germania. După cele spuse de el, Goering ar fi pierdut mult din influența sa asupra lui Hitler, deoarece îl „critică” prea des, ceea ce nu place de fel dictatorilor. Ribbentrop ar fi în schimb foarte ascultat și Himmler foarte puternic. De când succesul ofensivei împotriva liniei Maginot²

a arătat că Hitler avea dreptate, militarii nu mai îndrăznesc să deschidă gura iar cei mai buni ofițeri sînt în tranșee, nu în preajma fűhrerului.

Ducele e destul de bine dispus, dar nu poate să-și explice motivele acestei întrevederi atât de urgente[...]

2. VI. Am făcut în altă parte rezumatul întrevederilor³. Impresia mea gene-

la frontiera cu Germania, de la Belfort la Longwy, numit astfel după ministrul de Război André Maginot, care l-a inițiat. În 1940, Wehrmacht-ul nu l-a atacat frontal, ci l-a ocolit pe la nord.

3) Ciano redacta procese verbale sau rezumate ale celor mai importante întrevederi politice și diplomatice la

vală este că, deocamdată, Hitler nu are un plan precis de acțiune⁴. Rusia, Turcia, Spania nu sînt decît elemente secundare, capabile cel mult să concentreze sau să risipească forțele; dar nu acolo se poate găsi soluția problemei. Germania își pune acum mari speranțe în arma submarină, dar nu se știe prea bine ce va aduce vara, cu nopțile ei senine și cu o mare liniștită. O hecatombă de vase, spun unii, o hecatombă de submarine, spun alții. Pînd și ducele e convins că nemții ar accepta o pace de compromis: „Au ajuns la sașietaie cu victoriile; ceea ce vor acum este Victoria, cea care aduce pacea”. [...]

3. VI. [...] În ansamblu, ducele apreciază favorabil rezultatele discuțiilor de ieri, deși se plînge de vorbăria excesivă a lui Hitler. După părerea lui, trebuie să stringem legăturile personale dintre noi și colegii noștri germani: sarcina mea ar fi deci să mă apropiez mai mult de Ribbentrop.

care participa. Aceste documente, care nu au fost incluse în jurnal, am format obiectul unor volume publicate separat după război.

4) O nouă dovadă a duplicității nazistilor: cu 19 zile înainte de declanșarea atacului împotriva U.R.S.S., ei nu și-au prevenit partenerii din Axă.

Bombardament aerian englez asupra Genovei

Despre Keitel⁵⁾, ducele îmi spune: „Keitel e fericit pentru că e Keitel”. Opinia lui Bismarck este mai sumară: „Keitel e un imbecil”.

În lipsa mea, Anfuso a fost asaltat telefonic de doamna Rachele, din cauza anumitor greșeli comise de IRCE⁶⁾ care, în treacăt fie spus, nu depinde de ministerul nostru, ci de cel al Culturii populare. Ea s-a exprimat în termeni cam nepoliticoși, declarând că va veni „să tragă cu pistolul” la Palatul Chigi⁷⁾. Nu voi spune nimic ducelui, care ar suferi cu siguranță, date fiind sentimentele lui civice, atât de înalte și de nobile⁸⁾. Totuși intervențiile doamnei Rachele, din ce în ce mai numeroase, sînt foarte grave și va veni ziua cînd voi fi obligat să las la o parte orice reticență și să vorbesc despre ele ducelui [...]

21. VI. Numeroase surse arată că operațiile împotriva Rusiei vor începe neîntîrziat. Bismarck l-a anunțat în mare taină pe Anfuso că așteaptă un mesaj din partea lui Hitler în cursul nopții [...] Dar acest război nu este de natură să facă plăcere, căci nu-i un simptom pozitiv. Deoarece nu există nici un motiv evident

și convingător pentru a-l declanșa⁹⁾, el e interpretat în general ca o soluție improvizată, ca o încercare de a ieși dintr-o situație care a luat o întorsătură neprevăzută și defavorabilă. Cum se va desfășura războiul? Nemții sînt siguri că totul se va termina în opt săptămîni. E posibil, căci calculele militare ale Berlinului au fost totdeauna mai corecte decît previziunile sale politice. Dar dacă nu va fi așa? Dacă armata sovietică va găsi resursele unei rezistențe superioare celei de care au făcut dovadă statele burgheze, ce repercusiuni va avea acest fapt asupra marilor mase proletare din lume?

22. VI. La ora trei dimineața, Bismarck îmi aduce o lungă scrisoare a lui Hitler către ducă, în care expune motivele deciziei sale de a ataca Uniunea Sovietică. Deși scrisoarea începe prin afirmarea rituală că Marea Britanie a pierdut războiul, tonul nu are nimic euforic într-însul. Telefonul ducelui care se află tot la Riccione¹⁰⁾. Apoi disde-dimineață încerc să intru în contact cu ambasadorul sovietic, pentru a-i notifica declarația de război. Nu reușesc să-l văd decît la 12,30 [...]

Mussolini va răspunde mîine lui Hitler. Lucrul care-i stă cel mai la inimă e să trimită un contingent din trupele noastre pe frontul de Est, dar, din scrisoarea lui Hitler, e lesne de înțeles că acesta s-ar lipsi bucuros de contribuția italiană [...]

29. VI. [...] Mussolini se teme că „italienii vor trebui să învețe pe spinarea lor că, pentru nemți, orice tratat nu e decît un petec

9) E limpede că Ciano ignora scopurile tilhărești ale naștilor în dezlănțuire: agresivității antisovietice: Hitler nu-și punea la curent aliații cu intențiile sale, tocmai pentru a nu trebui să împartă prada cu ei.

10) Riccione: stațiune balneară în provincia Emilia, unde Mussolini avea o luxoașă reședință de vară.

de hîrtie” și îi consideră pe generali, în special pe Graziani, responsabili de această situație, căci ne-au distrus prestigiul [...]

IULIE 1941

1. VII. Se pare că nemții se izbesc acum, la Minsk de o rezistență crescîndă a rușilor, ceea ce îi face mare plăcere ducelui. „Nu vreau decît un lucru, îmi spune el, ca Germania să aibă cît mai mult de suferit în campania de pe frontul de Est” [...]

5. VII. Consiliul de Miniștri. Se iau măsuri de ordin financiar, apoi ducele face o lungă expunere asupra situației politice și militare. America va interveni, dar soarta ei este deja pecetluită. Rusia va fi înfrîntă în scurtă vreme, ceea ce va determina poate Anglia să renunțe la atitudinea sa intransigentă. Mussolini e plin de amărăciune din cauza pierderii — acum aproape totale — a imperiului său. De aici, o ură nestînsă împotriva englezilor, care va dura în vecii vecilor și pe care o va lăsa cu limba de

5) Feldmaresalul Wilhelm von Keitel, șeful de stat major al armatei germane cu începere de la 4 februarie 1938, a avut, față de Hitler, o atitudine de un servilism neobișnuit pînă și printre generalii din anturajul acestuia.

6) IRCE: Istituto Relazioni Culturali Estero („Institutul pentru relații culturale cu străinătatea”), oficiu de propagandă fascistă, prezidat de Alessandro Pavolini, ministrul Culturii populare.

7) Palatul Chigi: clădire aparținînd inițial unei familii aristocratice originară din Siena, ulterior sediul Ministerului de Externe.

8) Comentatorii nu sînt de acord în interpretarea acestui pasaj, ca și a altora în care Ciano îl laudă pe socru său în termeni bombastici: unii le consideră simple măsuri de precauțiune, pentru eventualitatea — că jurnalul ar fi căzut în minile dictatorului, alții le iau drept aluzii ironice și abia voalate la marile și numeroasele carențe morale ale lui Mussolini.

Trupele italiene fac demonstra-
tia de forță, dar la ele acasă...

moarte italienilor. E hotărât să recucerească imperiul, chiar dacă asta va sili Italia să îndure cele mai mari sacrificii [...]

7. VII. Ducele e tot timpul furios pe nemți. „Vor ca alții să fie leali cu ei, dar nu sînt în stare să dea și ei dovadă de lealitate”.

Îl primesc pe Della Giovanna¹¹, care se întoarce din Germania. Impresiile lui asupra situației nu sînt grozave: în Reich nu domnește entuziasmul, ci neliniștea, din cauza condițiilor de viață tot mai grele [...]

9. VII. [...] Buffarini¹² zugrăvește un tablou foarte, foarte întunecat al situației noastre interne: pretutindeni

antifascismul a prins rădăcini și se manifestă în taină, dar amenințător și implacabil. Buffarini va pregăti un raport documentat, dar nu îndrăznește să-l arate ducelui [...]

[...] Bombardamente asupra orașelor Napoli și Köln, acesta din urmă foarte violent.

Vestile de pe frontul din Rusia sînt de asemenea destul de grave. Rușii luptă bine și, pentru prima oară în acest război, nemții recunosc că au trebuit să se retragă în două locuri.

11. VII. Atac aerian asupra orașului Napoli; a fost foarte puternic, mai puțin prin numărul victimelor, cît prin distrugerile provocate, dintre care cea mai importantă e incendierea rafinăriilor de petrol italo-americane. Am pierdut 6 000 tone de petrol și numai Dumnezeu știe cît de puțin

ne rămăsese! Ducele îmi spune: „Îmi pare bine că Napoli trece prin nopți atît de grele. Rasa noastră va deveni mai viguroasă de pe urma acestor raiduri. Războiul va face din napolitani o rasă nordică”. Asemenea teorii mă lasă destul de sceptic [...]

Convorbire cu Doernberg¹³, care e foarte calm, fără a fi euforic: pierderile în Rusia sînt foarte grele și continuarea războiului ar putea oferi mari surprize. Și mai puțin „ortodoxă” decît el, soția sa nu-și ascunde părerile despre situație: „E un război pe care nu vom reuși să-l câștigăm” [...]

14. VII. În Muntenegru au izbucnit dezordini: au loc schimburi de focuri de armă,

13) Alexander von Doernberg: șef al protocolului în Ministerul de Externe al Reichului, cu începere din 1938.

...cîci în Africa dezastrele se sînt lînt

11) Ettore Della Giovanna era un ziarist din redacția săptămînalului *Tempo*.

12) Guido Buffarini-Guidi, politician fascist, a fost subsecretar la Ministerul de Interne din 1933. În 1943, a funcționat ca ministru de Interne în cadrul statului-fantasmă din Italia de Nord (vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1973). În 1945, a fost condamnat la moarte și executat.

e luat cu asalt orașul Bud-
va¹⁴ [...]

Am întrerupt trimiteră
de muncitori în Reich, căci
menajul cu nemții e tot
mai furtunos și încăderările
sint la ordinea zilei.

15. VII. Am aflat amănun-
te despre capitularea alor
noștri la Debra-Tabor¹⁵ în
Abyssinia; din patru mii
de oameni, nu au căzut,
în opt săptămîni, decît doi
morți și patru răniți. To-
tuși, capitularea s-a făcut
cu toate onorurile militare.
Mussolini afirmă că e vorba
de una din tipicele combi-
nazioni ale italienilor: au
descoperit această formă de
a capitula, care le permite
să-și salveze pielea și pe
care o obțin ușor de la en-
glezi — spirite esențial-
mente mercantile — cărora
le evită pierderi în oameni
și materiale [...]

Ciudată comportare a du-
celui care i-a reproșat lui
Pavolini un articol al lui
Ansaldo¹⁶ unde scria că
„războiul în Rusia, sub
conducerea lui Hitler...“
etc. Obiecția lui Mussoli-
ni: „În felul acesta, poporul
italian va începe să creadă
că, într-adevăr, Hitler e
cel care conduce război-
ul!“ Mă întreb dacă
glumește sau vorbește se-
rios [...]

17. VII. Războala din Mun-
tenegru continuă și ia chiar
proporții din ce în ce mai
mari [...]

Ca de obicei, Mussolini
vorbește cu amărăciune de
militari și îmi spune că
nu-i place decît un general,
al cărui nume l-am uitat și
care a spus soldaților săi în
Albania: „Am auzit că sin-
teți niște capi de familie
cumsecade. Asta-i foarte fru-
mos la voi acasă, dar nu

aici. Aici trebuie să vă
siliți din răspuțeri să fu-
rați, să uicideți și să violați
fete!“ [...]

Colonelul Amé¹⁷ și gene-
ralul Squero, care mi-au
expus situația militară,
apreciază că rușii vor reuși
să mențină frontul chiar și
în cursul iernii. Dacă e
adevărât, Germania și-a pro-
vocat cu mîna ei o rană ale
cărei consecințe sint impre-
vizibile [...]

22. VII. Lucrurile nu
merg bine în Muntenegru.
Forțele rebelilor au crescut,
alăturîndu-li-se strbi și
croați, iar diviziile noastre
nu izbutesc să le angajeze
într-o bătălie decisivă [...]

Între 23 iulie și 21 sep-
tembrie, jurnalul nu con-
ține nici o însemnare,
Ciano fiind bolnav.

SEPTEMBRIE 1941

24. IX. [...] Am citit un
raport redactat de Cecchi,
observatorul nostru social la
Berlin, asupra felului cum
sint tratați muncitorii ita-
lieni în Germania. Pe unele
șantiere, nu numai că sint
bătuiți, dar, la cea mai
mică infrațiune, vătăfii
asmut asupra lor imenși
ctini ciobănești, care-i muș-
că de picioare. Dacă italia-
nii ar cunoaște acest raport,
s-ar revolta cu o violență
inimaginabilă.

25. IX. Am arătat ducelui
raportul lui Cecchi. Tulbu-
rat, m-a însărcinat să în-
treprind un demers pe lângă
Machensen¹⁸, pentru a-l
face atent asupra gravității
unor astfel de lucruri. Mi-a
adăugat că „trebuie să dau
acestui demers caracterul unei
inițiative personale, luată
fără știrea ducelui, care
ignorează complet întreaga
problemă“ [...]

17) Colonelul (mai tirziu gene-
ralul) Cesare Amé era, cu
începerea din februarie 1941,
șeful Serviciului de infor-
mații italian (S.I.M.) —
Servizio Informazioni Mi-
litari).

18) Hans-Georg von Macken-
sen: ambasadorul Reichu-
lui la Roma.

Conform unui raport al
S.I.M.-ului, a cărui copie
am primit-o, se pare că, în
principalele orașe italiene
sint în curs de formare
celele militare germane. În
ce scop? Trebuie să nu le
pierdem din vedere¹⁹.

26. IX. Ducele a aflat
și dintr-o altă sursă că,
împotriva muncitorilor ita-
lieni din Germania, sint
asmuțiți ctinii. Era frămî-
ntat și preocupat de această
veste. „Asemenea lucruri
sint sortite să dea naștere
în inima mea unei uri ne-
stinse. La nevoie, pot să
aștept ani de-a rîndul, dar
polița asta o plătesc eu.
Nu admit ca urmașii unei
rase care a dat omenirii pe
Iulius Caesar, Dante și
Michelangelo să fie prada
unor dulci ca ai hunilor“.

Ducele îmi sugerează să
mă întîlnesc cu Ribbentrop
și să abordez și această
problemă în cursul între-
vederii. I-am trimis o scri-
soare camaradului Joa-
chim, făcîndu-i propunere
în acest sens [...]

OCTOMBRIE 1941

3. X. Discurs al lui Hitler
la Berlin. Surprinzător —
sau aproape surprinzător.
La prima vedere ai impresia
că Hitler a vrut să ex-
plice poporului german mo-
tivele atacului împotriva
Rusiei și să justifice pre-
lungirea unui război, că-
ruia se obligase în mod
personal să-i pună capăt
cît mai curînd. Nu încap
îndoială că tonul s-a domo-
lit: de data asta, nici pome-
neală de amenințări fulmi-
nante împotriva Angliei.
Hitler nu a făcut nicio
mențiune specială despre
Italia, vîrîndu-ne în ace-
lași sac ca și pe ceilalți,
ceea ce nu va face o bună
impresie la noi, unde senti-
mentele antigermane devin
tot mai puternice.

19) E prima indicație din jurnal
care semnalează că, încă
din 1941, pierzînd orice în-
credere în „allații“ lor, nazis-
tii pregăteau ocuparea mi-
litară a Italiei.

Plessen²⁰ a remis ministrului o notă verbală destul de energică, pentru a semnala că „în Grecia, poporul flămânzește și că purtăm răspunderea celor ce s-ar putea întâmpla în această țară”. Tot ce pot să spun e că nota lui mi se pare un document foarte ciudat [...]

4. X. [...] Ducele e iritat de demersul lui Plessen referitor la Grecia și-mi spune: „După ce le-au luat grecilor pînă și șireturile de la ghețe, nemții vor acum să arunce asupra noastră răspunderea situației economice de acolo” [...]

6. X. [...] Situația alimentară din Italia provoacă multe nemulțumiri. În câteva provincii, femeile au făcut mici demonstrații, pe care e greu să le reprimi. La Roma se șoptesc multe și se fac ironii. Capitoliului [Campidoglio] i se spune acum Campidaria²¹ [...]

10. X. [...] Ducele fine morfiș și trimite mereu trupe în Rusia: vrea ca la primăvară să plece alte 20 divizii²², deoarece, în felul acesta, „vom putea uni efortul nostru de război cu cel al nemților, împiedicându-i ca în clipa victoriei — căci victoria e sigură — să ne împund voința lor, așa cum o vor face cu popoarele învinse” [...]

11. X. [...] Italienii string de pe acum cureaua pînă la ultima gaură, cîreia îi spun foro Mussolini²³.

Totuși, principala preocupare a ducelui e faptul că sîntem absenți — sau aproape — de pe frontul de Est. Vrea să trimită neapărat

la primăvară cele 20 divizii și Cavallero îl sprijină în acest proiect. Dar, fără a mai pune la socoteală că nu vom avea niciodată, absolut niciodată, 20 divizii disponibile și echipate, mă întreb dacă e cumințe să trimitem alții de departe pușinul pe care-l mai avem și care constituie singura noastră garanție [...]

13. X. Prin intermediul lui Mackensen, Ribbentrop mă invită la Schönhof, pentru o partidă de vînatoare, spre sfîrșitul lunii.

Ducele a aflat că, în cursul vizitei sale pe frontul de Est²⁴, un neamț a strigat: „Uite-l pe gauleiterul²⁵ nostru în Italia!”. Remarca a fost auzită de un membru al ambasadei noastre [...].

15. X. [...] Astăzi, ducele era încă sub impresia conțorbirii cu generalul Marras²⁶; acesta i-a confirmat că anumite cercuri germane nutresc planuri imperialiste, conform cărora, după război, numai Reichul va rămîne o putere industrială și militară, pe cînd celelalte state vor fi limitate la un nivel mai mult sau mai puțin agricol, cu alte cuvinte vor deveni practic vasele Berlinului [...].

16. X. Într-o a doua întrevvedere cu ducele, Marras i-a spus că conducătorii Reichului au următorul program: în 1942, lichidarea Rusiei și atacarea Egiptului; în 1943, ocuparea insulelor britanice. Am mai auzit numeroase asemenea programe. Și totuși...

17. X. [...] Attolico²⁷ a oferit, la locuința lui, un

dejun în onoarea d-nei Goebels, care e în trecere pe aici, împreună cu una din cumnatele ei. Bismarck i-a spus lui Anfuso: „D-na Goebels e soția tipică a unui șef nazist. Măriată prima oară cu un escroc, făcea pe cocota; pe urmă a devenit amanta lui Goebels, ceea ce nu a împiedicat-o să aibe legături cu numeroși mușterii ai mitingurilor naziste de la Sport-Palast. Goebels s-a însurat cu ea într-o zi, cînd era beat-mort. Au făcut cîțiva copii, deși s-ar putea să nu fie ai lui, căci d-na Goebels și-a păstrat năruvul. Continăd și acum să fugă după bărbai, fiind secondată în această activitate, de cumnătă-sa, la fel de stricată ca și ea. Mi-e rușine la gîndul că soția mea e nevoită să aibe relații cu astfel de femei”. Așa s-a exprimat un Bismarck despre soția unuia dintre cei mai influenți șefi ai nazismului.

18. X. După unele telegrame, germanii s-ar fi împotmolit în fața Moscovei. Să-și fi trimbat ei victoria nișeiși prea devreme?

Plec la Ponte Ciano²⁸ [...].

20. X. Altfieri relatează o lungă convorbire cu Ribbentrop, care i-a debitat obișnuitul lui repertoriu: victoria e ca și cîștigată, arma-tura rusă e zdrobită și zilele Angliei sînt numărate.

Totuși, în fața Moscovei, diviziile blindate germane au fost oprite de un baraj foarte puternic și mulți soldați nemți vor mai striga „Mamă!” înainte ca drapelul Reichului să fluture deasupra Kremlinului [...].

21. X. [...] Bottai e pesimist, din ce în ce mai pesimist. În clipa de față, are o părere cumplit de proastă despre Duce. Mi-a spus: „Prietenia mea cu Balbo a fost totdeauna furtunoasă, căci între ideile noastre existau adesea mari deose-

28) Ponte Ciano: numele cu care fusese rebotezată comuna Ponte-a-Mariano, de pe latitudinea familiei Ciano, din apropiere de Lucca (provincia Toscana).

20) Baro-nul J. von Plessen era consilier al Ambasadei germane la Roma.

21) Joc de cuvinte între campi d'olio („hrănește-te cu ulei”) și campi d'aria („hrănește-te cu aer”).

22) Primele divizii italiene au plecat pe frontul de Est încă în primele zile după declanșarea agresiunii naziste.

23) Joc de cuvinte, foro însemnînd în limba italiană și for, și gaură; gluma face aluzie la foro Mussolini (forul construit de dictator la Roma).

24) Jurnalul nu menționează la timpul său această vizită, ea avînd loc în timpul bolii lui Ciano.

25) Gauleiter: în ierarhia nazistă, reprezentantul autorității centrale într-o provincie, regiune sau oraș important.

26) Generalul Ezio Marras era atașat militar al Italiei la Berlin.

27) Bernardo Attolico, diplomat fascist, a fost ambasador la Rio de Janeiro (1927-1930), Moscova (1930-1935), Berlin (1935-1940) și Vatican (din 1940 pînă la moartea sa, în 1942).

biri. Dar cu cât trece timpul, cu atât mă simt mai aproape de el. Îmi amintesc că-l definea pe Mussolini drept «un produs al sifilisului» și că eu reacționam violent față de aceste cuvinte. Mă întreb acum dacă nu cumva opinia lui era exactă sau, cel puțin, foarte apropiată de realitate» [...].

22. X. [...] Printre oame-nii de nimic, pe care viața îi pune zilnic în circulație în număr atât de mare, Cavallero ocupă cu ușurință locul întâi. Azi dimineață, cu optimismul său afectat, ipocrit și servil, era insuportabil. Mi-a spus că a rezolvat problema motorizării, nu prin dotarea armatei cu camioane, ci lundînd etapa de marș a infanteriei de la 18 la 40 km pe zi. Să-și stea mintea în loc! Am ripostat foarte violent, ceea ce pe el l-a stupefiat. Pe urmă mi-a declarat că, la primăvară, vom avea 92 divizii gata de luptă. E o minciună sfruntată. Știe perfect de bine că nu vom avea nici o treime din acest număr. Dar, în felul acesta, îl îndrăgim pe duce, care insistă mereu să trimitem trupe în Rusia. Așa sînd și instrucțiunile pe care mi-le-a dat în vederea întrevăderii mele de simbioză cu Hitler. M-a însărcinat, de asemenea, să stărui pentru a înlocui muncitorii noștri din Germana prin soldați trimiși pe front. Mussolini crede că vom crește astfel în stîmă aliatului nostru, care, deocamdată, continuă să bată pasul pe loc în fața Moscovei, fără a reuși să înainteze [...].

25. X. Sosesc la Cartierul general german²⁹. Ribbentrop mă așteaptă la gară iar Hitler mă întîmpină la intrarea în cazemata sa blindată [...].

Ribbentrop se poartă ciudat de prietenos cu mine.

²⁹⁾ La acea dată, Cartierul general al lui Hitler, supranumit de nazisti Wolfsschanze („Biroul lupului”), se afla în pădurile Prusiei Orientale.

Mă surprinde, căci de obicei era extrem de rezervat și distant. Mergem alături de departe, încît se ocupă pînă și de nevoile mele personale: din indicația lui, capăt în cameră lapte cald și dulce, pentru a-mi potoli tusea. În Toscana se spune că cine-și răsfășă prea tare musafirlul vrea să-l tragă pe sfoară, dacă nu cumva l-a și tras [...].

26. X. Vinătoarea a fost foarte reușită. Totul s-a desfășurat după canoanele celei mai perfecte organizări. Drept gonaci, au fost utilizați 400 soldați, comandați de ofițerii lor, și fiecare își lua treaba în serios, de parcă s-ar fi ocupat de alungarea rușilor din pădurile Viasmei și ale Brianskului. În Italia, dacă cineva și-ar permite să folosească soldați într-o chestie ca asta, ar ieși un scandal de pomidă [...].

28. X. În timp ce ne îndreptăm spre gară, Ribbentrop mi-a repetat o frază pe care am mai auzit-o de multe ori: „Felul cum Hitler va orîndui Europa va asigura pacea pe o mie de ani”. I-am spus că o

mie de ani e cam multșor. Nu-i ușor să legi cîteva zeci de generații de opera unui om, oricît de genial ar fi el. Ribbentrop a sîrșit prin a fi de acord! „Să spunem un secol”. Iar eu, ca să am liniște, m-am mulțumit cu acest rabat — important, nici vorbă.

Pe jumătate beat, Doernberg a declarat colaboratorilor mei: „Viitoarea noastră colonie în Europa va fi Ungaria. Candidez la postul de guvernator”. În ciuda vinului, cred că din păcate, vorbea serios [...].

29. X. [...] Ce jalmic spectacol oferă prizonierii de război francezi³⁰. În Germania, ti întîlnești pretutindeni. La țară, muncesc în familiile de țărani, ținînd locul bărbaților plecați pe front. Doernberg mi-a spus: „Fiecare german își are frînzulul lui”, ca și

³⁰⁾ Conform armistițiului semnat de nazisti și împoternicirii lui Petain la 28 iunie 1940, peste 1 500 000 prizonieri de război francezi au rămas în captivitate vreme de aproape cinci ani de zile.

În Libia, fasciștii răspund atacurilor britanice cu lozinci mistico-propagandistice: „Dumnezeu să-i trîznească pe englezi”

cum ar fi spus că are vaca
lui sau calul lui. Regimul
lor e cel al șerbilor legați
de glie, al sclaviilor. Dacă
se ating de o femeie, sînt
împușcați. Și totuși, în
vinele lor curge sîngele lui
Voltaire și Pasteur.

NOIEMBRE 1941

31) Această numire a marcat preluarea fâțișă de către naziști a conducerii operațiilor militare italiene. Generalul Albert Kesselring, din fostul stat al Statului maior al

da forțele germano-italiene care operează în sudul Italiei și în Insulele Ionice, adică toate forțele combătătoare. Până și Cavallero își dă seama că repercusiunile în țară ale acestei numiri vor fi enorme și nepăcute. Vrea totuși să se aleagă cu un profit personal și-mi dă de înțeles că, dacă ar fi avansat la rangul de mareșal, răul ar fi întrucât a reparat [...]

lonia, Norvegia, Belgia, Olanda, Franța și U.R.S.S., a devenit feldmareșal în 1940. În 1942-1943, a comandat frontul mediteranean al Axei, apoi forțele germane în Italia. În 15 martie 1945, întregul front occidental.

carburant în Libia sporesc neîncetat. A ieșit în larg un convoi de șapte vase, escortat de cel puțin zece contratorpiloare și două crucișătoare de 10 000 tone, căci se știa că la Malta se află patru crucișătoare engleze, menite să joace rolul lupului la stîna. Bătălia a avut loc și rezultatele sînt inexplicabile²³. Toate —repet: toate— navele noastre comerciale au fost scufundate; am mai pierdut un contratorpilor, dacă nu chiar două sau trei. Englezii s-au întors la Malta, după ce au făcut un adevărat măcel. Bineînțeles, diversele noastre state majore anunțau azi, ca de obicei, pierderea inevitabilă dar imaginărea a unui crucișător britanic, scufundat de un aviontorpilor. Nimeni nu dă crezare vestii. Azi dimineață, Mussolini era deprimat și indigenat [...].

(Va urma)

33) Fasciștii nu știau că vasele britanice erau dotate cu aparate radar și cu un sistem automat de regiere a țirului. Atacul convoiului pe întuneric înainte ca escorta italiană să fundasere toate navele comerciale.

DESCOPERITORII LUMII NOI

III. Exploratori și colonizatori ai celor două continente

În această ultimă parte a dicționarului, figurează cîțiva dintre spaniolii și portughezii care au străbătut America de Sud, cucerind acolo imense teritorii și întemeind așezări importante. Un al doilea grup cuprinde o parte din navigatorii spanioli și francezi (sau în slujba francezilor) cărora li se datorează explorarea și colonizarea Americii de Nord și Americii Centrale.

FRANCISCO PIZARRO (1475-1541). Născut la Trujillo (provincia spaniolă Extremadura). A participat la o călătorie în India și l-a însoțit pe Vasco Nuñez de Balboa într-una din expedițiile sale. Decis să cucerească fabulosul Imperiu incas din Peru, a solicitat în 1529 sprijinul lui Carol Quintul, regele Spaniei și împăratul Germaniei, făgăduindu-i în schimb o nouă și bogată posesiune, pe care, încă înainte de a porni la drum, a botezat-o Nueva Castilla.

Numit guvernator pe viață al teritoriului care abia urma să fie ocupat, Pizarro și frații săi — Hernando, Gonzalo și Juan — au sosit în Panama, la începutul anului 1531, împreună cu 185 soldați și 37 cai. Coborînd spre sud, de-a lungul coastelor Columbiei și Ecuadorului, micul corp expediționar a ajuns în zona de nord-vest a Perului, unde a întemeiat localitatea San Miguel de Piura. După ce au străbătut trecătorile muntoase din această parte a țării, spaniolii au înfruntat, lângă Caxamarca, armata incașilor, în frunte cu Atahualpa. Recurgînd la un perfid subterfugiu, Pizarro l-a capturat pe Atahualpa, împreună cu întreaga sa suită. În ciuda solemnelor promisiuni ce i s-au dat, conducătorul incas a fost asasinat curînd după aceea. Rămăși fără căpetenie, armata autohtonilor s-a risipit și rezistența împotriva cuceritorilor, deși adesea foarte dîră, nu a mai putut avea un caracter organizat.

Pizarro a fost unul dintre cei mai cruzi conchistadori, exterminînd fără cruțare populația băștinașă și jefuind aurul și argintul țării. În cursul uneia dintre expedițiile sale, la 18 ianuarie 1535, a întemeiat orașul Los Reyes, astăzi Lima capitala Perului. După conflictul pe care l-a avut cu Almagro (vezi mai jos), partizanii acestuia l-au atacat în palatul său de la Lima, unde, după o înverșunată rezistență, a fost ucis cu cîteva lovituri de pumnal.

MARTÍN ALONSO DE SOUSA* (?-1564). Născut în localitatea portugheză Villa Viscosa. În cadrul unei expediții care l-a adus pînă în Brazilia, a descoperit Golfurile Todos los Santos și Rio de Janeiro, cel din urmă botezat astfel în cinstea lunii ianuarie, în cursul căreia avusese loc descoperirea. De Sousa

a fondat pe litoralul atlantic al Braziliei așezarea São Vicente și orașul Piratiminga, care a luat apoi numele de São Paulo.

Refuzînd postul de căpitan-general al teritoriului Rio de Janeiro, pe care i-l oferise regele Portugaliei, de Sousa a dus mai departe o aventuroasă existență de navigator, devenind în cele din urmă, guvernator al coloniilor portugheze din Africa Orientală și din India. A murit după toate probabilitățile, la Lisabona.

SEBASTIÁN DE BELALCÁZAR (1480-1551). Născut în orașul spaniol Belalcázar (provincia Córdoba), într-o modestă familie de țărani. Rămas orfan, a plecat în 1514 în Lumea Nouă, unde i-a cunoscut

și însoțit în cîteva expediții pe Pizarro și pe Almagro, luînd parte în 1524 la cucerirea teritoriului de astăzi al statului Nicaragua. Nouă ani mai tîrziu, a participat la invadarea Perului. Din proprie inițiativă și fără a-l anunța pe Pizarro, a pornit în fruntea a 200 oameni spre nord, pentru a ocupa regatul Quito (actualmente Ecuador). La capătul acestei acțiuni, după ce a fost numit viceguvernator general al noii posesiuni, a întemeiat în 1535, orașul Guayaquil. Ulterior, urcînd spre nord, a pătruns în Columbia, unde a fost pe punctul de a intra în conflict cu alți conchistadori spanioli. Înapoiindu-se în patrie, a murit în orașul Cartagena.

* Menționăm că ortografierea acestui nume, ca și al altor exploratori, precum și anii lor de viață, diferă uneori, conform diferitelor surse ca, de exemplu, Istoria lumii în date.

DIEGO DE ALMAGRO (1472 ?-1538).

Născut, după cît se pare, la Almagro (provincia spaniolă Ciudad Real). Plecat în America în 1514, i-a venit în ajutor lui Pizarro la Caxamarca, unde a adus o trupă formată din 150 soldați și 50 cai. În septembrie 1533, plecînd din Cuzco, a fost primul european care a traversat Cordillera Anzilor, urcînd pînă la înălțimi de 4 000 m și pierzînd, pe acest dificil traseu, o mare parte din escorta sa, alcătuită din spanioli, indieni și negri.

Dezamăgit de sărăcia și pustietatea ținuturilor din partea de nord a actualului stat Chile și aflînd de avertisse și onorurile dobîndite de Pizarro în Peru, Almagro a făcut cale întoarsă și, după ce a străbătut uimitor de repede deșertul Atacama, a ajuns la Cuzco, unde a intrat în conflict fățiș cu Hernando Pizarro, care l-a învins în bătălia de la Salinas. Căzut prizonier în mîinile rivalului său, Almagro a fost executat.

JUAN DE AYOLAS (1510 ?-1538).

Născut la Briviesca (provincia spaniolă Burgos). La vîrsta de douăzeci de ani, l-a însoțit pe Pedro de Mendoza în expediția pînă la estuarul Fluviului Rio de la Plata. În 1536, plecînd din Buenos Aires și urcînd spre nord-vest, de-a lungul rîului Parana, pînă în Paraguayul de astăzi, s-a îndreptat apoi spre vest, străbătînd zona de stepă și podișuri Gran Chaco și reușind să adune o imensă cantitate de aur și argint. La înapoiere, a pierit împreună cu mulți dintre însoțitorii săi într-o luptă cu indienii. În 1537, un locotenent al lui Ayolas, Juan de Salazar, a pus bazele orașului Assunción, care a devenit ulterior capitala Paraguayului.

PEDRO DE VALDIVIA (1497-1554).

Născut la Villanueva de la Serena (provincia Extremadura). Mai întîi voluntar în trupele lui Carol Quintul, care luptau în Italia, a plecat apoi în Lumea Nouă, unde a intrat sub ordinele lui Pizarro. După eșecul lui Almagro, Valdivia a primit misiunea de a cuceri Chile. La începutul anului 1540,

el a traversat deșertul Atacama, dar vitejii indieni din regiunea de frontieră l-au împiedicat să-și continue înaintarea. Abia după ce Pizarro i-a trimis întăriri, Valdivia a coborît mai departe spre sud, pe litoralul Pacificului. Numit guvernator în Chile el a trimis o expediție dincolo de Anzi, ai cărei membri au fondat orașul Santiago del Estero, în cuprinsul Argentinei de astăzi. Răscoala indienilor araucani, conduși de Caupolican, l-a silit pe Valdivia să ia din nou drumul spre nord. Într-o vale de lîngă Tucapel, într-o ciocnire cu răsculații, el și-a pierdut viața, împreună cu întregul detașament de soldați care îl însoțea.

FRANCISCO DE ORELANA (1511?-1546?).

Născut la Trujillo (Extremadura). Rudă îndepărtată cu Pizarro, era foarte tînăr cînd a plecat în Lumea Nouă, unde a participat la cucerirea Perului. În 1540, l-a întovărășit pe Gonzalo Pizarro, în căutarea legendarului Eldorado („șara aurului”), despre care se credea că ar fi situat la est de Anzi. În fruntea unui corp alcătuit din 200 spanioli călări și 4 000 indieni auxiliari, Orellana a scomonit zadarnic pădurile virgine din Bolivia. Îmbărcîndu-se pe o corabie construită din ordinul lui Gonzalo Pizarro, el a plutit pe rîul Coca și a ajuns, după nenumărate dificultăți, la confluența rîurilor Negro și Madeira, afluenți ai Amazonului. În 1542, a atins tot pe calea apei coasta Atlanticului în Guyana și navigînd spre nord-vest, de-a lungul ei, fără compas și fără pilot, a izbutit totuși să ajungă, după două săptămîni, în largul Venezuelei.

Înapoiat în Spania, a organizat o nouă expediție de cercetare a Amazonului. Moartea l-a surprins pe malul giganticului fluviu.

ALONSO DE MENDOZA.

Nu se cunosc exact nici data, nici locul nașterii, dar se presupune că ar fi originar din Extremadura. După ce l-a acompianat pe Pizarro în cucerirea Perului, a fost trimis în Bolivia, unde a pus bazele orașului Nuestra Señora de La Paz („Sfînta Fecioară a Păcii”), în cinstea unui temporar armistițiu între diversele bande de conchistadori, care își disputau teritoriile și prada. Astăzi La Paz este capitala Boliviei.

BRUNO MAURICIO DE ZABALA (1682-1736).

Născut la Durango (provincia spaniolă Vizcaya). După ce a luptat ca ostaș în Flandra și la Gibraltar, precum și în războiul de succesiune spaniol, a fost numit de Filip V guvernator al regiunii Buenos Aires. După ciocniri cu portughezii, care încercau să se infiltreze în estuarul lui

Rio de la Plata, Zabala a fondat așezarea Santiago de Montevideo, unde s-au instalat șapte familii din Buenos Aires, cărora li s-au adăugat mai târziu alte douăzeci, venite din Insulele Canare; așa și-a început existența actuala capitală a Uruguayului. După ce a înăbușit în sine o răskoală a indienilor din Paraguay, Zabala a încetat subit din viață, în urma unei congestii cerebrale.

GIOVANNI VERAZZANO

(1495?-7). Născut în Italia, probabil la Florența. Dintr-o scrisoare pe care i-a trimis-o regele Francisc I, se știe că Franța l-a angajat pentru a găsi o cale maritimă spre Asia, via America de Nord. La sfârșitul anului 1523, a plecat din portul Dieppe cu patru corăbii dintre care două au fost scufundate de o furtună. După o călătorie de 50 zile a ajuns pe coastele Carolinei de Nord, de unde a început explorările spre nord. După ce a trecut de gura Fluviului Hudson, acolo unde astăzi se află New Yorkul a cercetat Golful Narragansett, la sud de Boston. Dându-și seama că pe acolo nu poate fi nici o strămoșie care să ducă spre Pacific, s-a înapoiat în Franța. Unii istorici presupun că a fost ucis de indieni, cu prilejul unei noi expediții pe care a întreprins-o în America.

date de o furtună. După o călătorie de 50 zile a ajuns pe coastele Carolinei de Nord, de unde a început explorările spre nord. După ce a trecut de gura Fluviului Hudson, acolo unde astăzi se află New Yorkul a cercetat Golful Narragansett, la sud de Boston. Dându-și seama că pe acolo nu poate fi nici o strămoșie care să ducă spre Pacific, s-a înapoiat în Franța. Unii istorici presupun că a fost ucis de indieni, cu prilejul unei noi expediții pe care a întreprins-o în America.

HERNÁN CORTÉS (FERNANDO) (1485-1547).

Născut la Medellín (Extremadura). În 1511 a participat la cucerirea Cubei, unde s-a stabilit ca plantator. La 18 februarie 1519, a plecat în fruntea unei flote de 11 corăbii, pe care fuseseră imbarcați 500 soldați, 16 cai și 14 tunuri, cu misiunea de a cuceri Imperiul aztec, din partea

centrală a Mexicului. Debarcând în extremitatea de sud-est a țării, a învins pe mayași în bătălia de la Centla, înfiinșând apoi orașul Villa Rica de Veracruz, pe țărmul Golfului Mexic. Urcând lanțul muntos Sierra Madre de Est, până la platoul

Anahuac (Podișul Mexican), a ieșit biruitor într-o bătălie cu tlaxaltecașii, care au devenit ulterior aliații săi de nădejde, furnizându-i cîteva mii de auxiliari.

La Tenochtitlán (astăzi, Ciudad de Mexico), capitala Imperiului aztec, Cortés a fost întâmpinat cu prietenie de împăratul Moctezuma. Afînd că o forță expediționară spaniolă, compusă din 19 vase și 1 400 soldați, sub comanda lui Pánfilo de Narváez, se apropie de oraș pentru a-l aresta, din ordinul rivalului său, Velásquez, Cortés i-a ieșit în întâmpinare, lăsînd la Tenochtitlán pe unul dintre locotenenții săi, Pedro de Alvarado. Bătălia dintre cele două grupuri de conchistadori s-a soldat cu înfrîngerea lui Narváez. Între timp, însă, aztecii din Capitală s-au ridicat împotriva spaniolilor, asediind garnizoana comandată de Alvarado și omorîndu-l cu pietre pe Moctezuma, care încerca să liniștească spiritele.

Suferind grele pierderi, garnizoana s-a retras din oraș, făcînd joncțiunea cu trupele lui Cortés. Abia după lupte înversurate și un asediu care a durat trei luni, au izbutit spaniolii să ocupe Tenochtitlán, ceea ce a însemnat practic cucerirea întregii țări. Înapoiat în Spania, Cortés a fost primit triumfal la curtea lui Carol Quintul, care l-a copleșit cu onoruri și demnități. În 1530, a revenit în Mexic, unde a rămas pînă în 1541, cînd s-a întors definitiv în patrie, unde a și murit.

PEDRO DE ALVARADO

(1485-1541). Născut în provincia spaniolă Badajoz. În 1510 a plecat, împreună cu cei patru frați ai săi în America, unde a participat la cucerirea Cubei și la expediția în peninsula mexicană Yucatan (1518), alăturîndu-se apoi lui Cortés, al cărui secundant a fost de-a lungul întregii campanii împotriva aztecilor.

În decembrie 1523, Alvarado a primit misiunea să ocupe America Centrală, în fruntea unei forțe alcătuite din 300 pedestrași, 135 călăreți și patru tunuri. După ce a înfrînt triburile indiene din Salvador, a organizat o nouă expediție care, plecînd din Nicaragua pe calea mării, a debarcat în Ecuador, unde a pătruns în interiorul țării, pînă la poalele Anzilor și, de aici, pe platoul Quito. Constatînd că ținutul era deja ocupat de Almagro și Belalcázar, Alvarado le-a vîndut acestora flota și trupele sale, în schimbul sumei de 100 000 pesos de aur, apoi s-a înapoiat în Guatemala. În timp ce lua parte la reprimarea unei răskoale în Mexic a fost grav rănit în urma unui accident, murind după cîteva zile la Guadalajara.

GIL GONZALES DÁVILA (?-1526?). Născut după unele presupuneri la Avila. În 1520, a participat, la o explorare a Insulelor Moluce, apoi s-a străduit zadarnic să găsească o trecătoare spre Pacific. Debarcând în Costa Rica, a stabilit relații prietenești cu căpetenia indiană Nicarao sau Nicaragua, explorând lacurile din țara cu același nume și coborînd spre sud, în 1523, pînă în Panama. Ostilitatea unui alt conchistador, Pedrarias, l-a silit să-și caute refugiu în Honduras (1524); considerat un uzurpator de către Cortés, a fost luat prizonier și trimis înapoi în Spania, unde și-a sfîrșit viața. Numeroși istorici îi atribuie actualmente meritul de a fi principalul descoperitor și explorator al Hondurasului și Nicaragueli.

JACQUES CARTIER

(1494-1557). Născut în portul breton Saint-Malo. După cîteva călătorii în Labrador, la bordul unor vase de pescari, a plecat în 1534, cu două corăbii, ajungînd la Insula Newfoundland, pe care a ocotit-o, pentru a pătrunde în Strîmtoarea Belle Isle. Cu prilejul unui al doilea voiaj, a intrat în Golful

St. Lawrence, urcînd cursul fluviului cu același nume și ajungînd la aglomerarea stîncoasă Quebec, dintr-un ținut căruia băștinașii îi spuneau Canada. Ceva mai în josul apei, se afla o așezare la poalele unui munte, pe care navigatorul l-a botezat Montreal.

Înapoiat în Franța, Cartier s-a lăudat că a descoperit o țară foarte bogată, obținînd de la regele Francisc I o flotă importantă, în fruntea căreia s-a îndreptat din nou spre Canada, în mai 1541. După ce a construit o fortăreață la gura Fluviului St. Lawrence, navigatorul s-a întors în patrie cu o încărcătură de pirită, despre care credea că e minereu de aur, și cu o cantitate oarecare de cuarț, ale cărui cristale le confundase cu diamantele.

GONZALO JIMÉNEZ DE QUESADA (?-1579). Născut la Cordoba. A studiat dreptul și a plecat în Lumea Nouă ca magistrat al expediției lui Fernandez de Lugo (1535). În fruntea unui detașament de 800 soldați, a explorat cursul și malurile Fluviului Magdalena, din Columbia, exterminînd pe traseu numeroase triburi de băștinași. În apropiere de un

sat indian, condus de căpetenia Bogotá, Quesada a descoperit mari zăcămintе de aur și smaralde și a pus bazele localității Santa Fé, astăzi Bogotá, capitala Columbiei. Împins de o nesățioasă lăcomie, el a organizat expediții pentru ocuparea altor teritorii, pe care le-a subvenționat cu 150 000 ducăți aur. Rezultatele au fost mediocre și, aproape ruinat, Quesada s-a înapoiat în Spania în 1570.

SAMUEL CHAMPLAIN

(1567-1635). Născut în localitatea franceză Bragnage (departamentul Charente Inférieure). După ce a servit o vreme ca ofițer în armata regelui Henric IV, a făcut o călătorie în Mexic și una în Canada (1603). Încurajat de rege a întreprins încă două expediții în această țară, întemeind în 1608 orașul

Québec, capitala Noii Franțe, al cărei guvernator a devenit. În anii conflictului cu Anglia, Champlain a apărut cu dirzenie colonia, pînă la căderea ei în mîinile inamicului. În urma insistențelor sale, Richelieu a obținut restituirea Noii Franțe și Champlain s-a înapoiat la Québec, împreună cu 200 familii și un mare număr de coloniști, punînd astfel definitiv bazele Canadei.

ROBERT CAVELIER DE LA SALLE (1640?-1687).

Născut în orașul francez Rouen. Abandonînd studiile teologice, a plecat în 1688 în Canada și s-a stabilit la Montreal. În 1678, a explorat Fluviul Mississippi, apoi a traversat Fluviul St. Lawrence și Lacurile Michigan și Erie, descoperind Cascada Niagara. În 1680, a cercetat din nou Fluviul Mississippi și cîteva dintre afluenții săi, străbătînd apoi statul Illinois și ajungînd pînă la Golful Mexic.

Toate teritoriile astfel descoperite au fost anexate de regele Franței, sub numele de Louisiana. O ultimă expediție pe Mississippi, organizată în 1687 cu patru corăbii, s-a soldat cu un eșec. Deși a debarcat în Golful St. Bernard, La Salle nu a reușit să identifice gura fluviului. Treptat, cei mai mulți dintre însoțitorii l-au abandonat și, în cele din urmă, a fost ucis mișelește de unul dintre ei.

Anton FILIPESCU

Cărți

sosite

la

redacție

CONTRIBUȚII LA STUDIUL ORIGINILOR ȘI DEZVOLTĂRII BURGHEZIEI ROMÂNE PÂNĂ LA 1848, Editura Științifică, București, 1972. Întemeiată în bună parte pe material documentar inedit aflat în colecțiile Academiei R.S.R. și Arhivelor Statului, lucrarea cunoaște un istoric prof. **C.C. Giurescu** — așa cum declară însuși autorul — „încearcă să lămurească problema originilor și dezvoltării burgheziei române până în anul revoluționar 1848”. Cercetarea insistă asupra unor aspecte mai puțin studiate, cum ar fi „compoziția etnică a acestei burghezii sau elementele ei componente sub raportul indelelnicirilor, mai ales în răstimpul 1840-1848, precum și asupra unor aspecte care n-au intrat până acum în cerul de lumină al istoriografiei noastre”.

Fără a epuiza definitiv subiectul — de altfel autorul ne avertizează că e vorba numai de „un început, că o serie de aspecte vor trebui adăugate și completate” — cartea conturează principalele momente din istoria de început a burgheziei române.

CĂLĂTORII STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE, vol. IV, Editura Științifică, București, 1972. În continuarea publicării relatărilor unor călători străini aflați în trecere pe meleagurile noastre — lucrare concepută să apară în 10 volume — cel de-al patrulea volum, editat de **Maria Holban** (redactor responsabil) **M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru** și **Paul Cernovodeanu**, prezintă noi mărturii referitoare la evenimentele din țările române din perioada cuprinsă între sfârșitul secolului XVI și mijlocul secolului XVII.

PARAȘUTIȘTI ÎN LUPĂ, Editura Militară, București, 1973. Printre sulele și miile de luptători

pe baricadele insurecției din august 1944 s-au aflat și parașutiști. Cartea lui **Ștefan Sovert** este o microcronică a faptelor de arme ale batalionului de parașutiști în zilele insurecției. Ea a fost întocmită pe baza relatărilor fostilor combatanți și a documentelor de arhivă. Este o carte despre viață și moarte, despre patrie, despre oameni și destine.

TOMIS, ORAȘUL POETULUI EXILAT, Editura Albatros, București, 1972. „Tomisul nu și-a dezvoltat decât puțin din aspectele sale. Viitorului nu-i va mai scăpa ce este ascuns în pământ... De pe pietre, cioburi, inscripții și ziduri va fi transcrisă istoria”. Cu aceste cuvinte se încheie cartea dedicată de **Vasile Barbu** străvechiului Tomis, orașul în care marele poet roman Publius Ovidius Naso și-a trăit ultimii ani de viață. Sunt reconstituite, printr-o bogată documentare, principalele momente din istoria orașului, legat în mod nemijlocit de istoria meșagurilor geto-dacice.

VIATA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA (1910-1914), Editura Științifică, București, 1972. Lucrarea cercetătorului **Anastase Iordache** analizează fenomenele politice din perioada precedând imediat izbucnirea primului război mondial. Puțini, dar deosebit de bogați în fapte și evenimente, anii aceștia au conținut de fapt unele premise esențiale pentru marile prefaceri de mai apoi. Este prima lucrare care a

bordează în profunzime momentul istoric premergător primului război mondial, fiind bazată în același timp pe o documentație în mare parte inedită.

C. DOBROGEANU-GHEREA, CORESPONDENȚĂ, Editura Minerva, București, 1972. Volumul, îngrijit de **Ion Ardeleanu** și **Nicolae Sorin** cuprinde 295 scrisori (102 trimise de Gherea și 193 adresate lui), majoritatea publicându-se acum pentru prima dată. Cei care i se adresa, oameni cu preocupări diverse, de diferite stări sociale, vedeau în Gherea o autoritate științifică, un sfătător, un prieten. I se scria din București, Craiova și din alte locuri din țară; i se scria din Transilvania, aflată încă sub dominația habsburgică; i se scria din Paris, din Viena sau Zürich, de peste tot cu aceleași sentimente de prietenie și admirație.

O VIAȚĂ DE OM AȘA CUM A FOST, Editura Minerva, București, 1972. „A scrie istorie e o datorie pentru omenire, a o adăuga cu ce ai aflat e o obligație pentru fiecare, rămânând ca acei care pot scrie să adune ce au aflat de la cine poate numai vorbi. Dar mai e ceva care, pentru un anume fel de om, poate, trebuie să iasă la iveală. Anume, felul cum, din ce a văzut, din ce a cettit, din ce s-a prelucrat în el însuși, pe ce căi misterioase a alcătuit ființa lui morală. Mai ales dacă aceasta a tăiat brazde și a lăsat urme, chiar dacă acelea mai curind sau mai târziu se acoperă ca valurile pe fața mării. E, în acest caz, o istorie de idei, și ideile merită a fi știute, în originea și dezvoltarea lor”. Cu aceste cuvinte **N. Iorga** își definea ampla sa lucrare memorialistică, „una din cele mai frumoase cărți din câte s-au scris în limba românească”, du-

Cărți sosite la redacție

pă cum o numea — cu ani în urmă — prof. M. Berza. Lucrarea, retipărită în ediția îngrijită de **Valeriu și Sanda Rîpeanu**, dezvăluie în toată complexitatea ei personalitatea istoricului, literatului, omului politic N. Iorga.

Editura Minerva a publicat, de asemenea, în colecția **Biblioteca pentru toți**, sub titlul **ROMÂNIA CUM ERA PÎNĂ LA 1918**, două volume din însemnările și notele de călătorie ale lui N. Iorga. Ediția, îngrijită de **Lucian Cursaru**, reproduce paginile închinatelor unor locuri și localități din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, vizitate și cercetate de marele istoric român — în același timp neobosit călător pe drumurile țării.

La aceeași editură în cadrul colecției **Studii și documente** a apărut un prim volum de **SCRISORI CĂTRE NICOLAE IORGA** sub îngrijirea lui **Barbu Theodorescu**. Lucrarea cuprinde aproape 1 000 scrisori primite de Iorga între anii 1890-1901 de la familie, prieteni, cunoscuți, diferite personalități din țară și de peste hotare. Volumul este însoțit de o cronologie 1890-1901, care reconstituie contextul în care s-a produs acest aflux epistolar.

AVRAM IANCU-SCRISORI, Editura Dacia, Cluj, 1972. Ediția îngrijită de **Liviu Malor**, reproduce corespondența, — atîta cît s-a

păstrat — a lui **Avram Iancu** din perioada 1848-1871, mare parte rămasă pînă acum inedită sau mai puțin cunoscută.

Alcătuitorul ediției subliniază în ampla introducere cu care se deschide lucrarea, că volumul de scrisori ale lui Iancu „poate readuce în discuție multe gânduri și fapte din viața sa peste care vechea istoriografie a trecut cu prea multă ușurință”.

CORESPONDENȚA LUI ALEXANDRU PAPIU ILARIAN, Editura Dacia, Cluj, 1972. **Iosif Pervain** și **Ioan Chindriș** publică, în două volume, aproape patru sute scrisori trimise sau primite de Al. Papiu Ilarian. În majoritate inedită, corespondența lui Ilarian contribuie la o mai bună cunoaștere a situației din Transilvania de după 1848, oglindind starea de spirit a intelectualității transilvănene din această perioadă, strădania cîrturarilor militanți pentru unirea cu Țara.

Sînt publicate, de asemenea, documente privind boala și moartea lui Alexandru Papiu Ilarian.

URME CELTICE ÎN SPIRITUALITATEA ȘI CULTURA ROMÂNEASCĂ, Editura Univers, București, 1972. Plecînd de la constatarea că „celtismul” poate fi nu „numai o temă de studii universitare, ci și o sursă generatoare de cultură”, lucrarea semnată de **Virginia Cartianu** analizează concordantele dintre unele mituri și legende din literatura română și sursele celtice.

SCRIERI ISTORICE, vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1973. Acest prim volum din scrierile lui **Barbu Cămpina** înmănușează trei studii publicate și unul rămas neterminat din cauza morții premature a istoricului. Un fragment din acest studiu a apărut în avangardă editorială și în **Magazin Istoric**, nr. 1/1973. Prof. dr. M. Berza trasează, în primele pagini, principalele coordonate ale „momentului Barbu Cămpina” în istoriografia marxistă românească postbelică.

IULIUS CAESAR, Editura Enciclopedică Română, București, 1972. Scrisă sub forma unei pseudoautobiografii, pe care Caesar începe s-o „redacteze” cu puțin timp înaintea morții sale, cartea scriitorului englez **Rex Warner** (tradusă în românește de **Georgeta Pădureanu**) reconstituie — cu instrumentele romancierului — personalitatea imperatorului, surprins pe fundalul unei frământate epoci din istoria Romei.

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți **ABONAMENTELE** se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „**ROMPRESFILATELIA**” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

CITITORI ȘI AUTORI

Criticind un răspuns apărut la Poșta redacției (nr. 9/1972), în care se arăta că multe materiale trimise de cititori nu pot vedea lumina tiparului din cauza aglomerării de texte, tot. E. VICTOR, din Craiova, ne scrie în esență că, nefind o revistă de specialitate, Magazin istoric ar trebui, dimpotrivă, să publice toate aceste colaborări, integrale sau cu extrase. Corespondentul nostru superează chiar apăsarea unui număr alcătuit în totalitate din articole oferite de cititori, pentru a stimula astfel pe iubitorii de istorie care ni se adresează.

Mai înfiți, o precizare: răspunsul menționat se referea la rezumatele sau fragmentele publicate exclusiv în cadrul Poștei redacției, nu și în corpul revistei. Încă de la primele numere, Magazin istoric găzduiește în coloanele sale articole primite de la cititori — specialiști sau nespecialiști — unicul nostru criteriu fiind dintotdeauna valoarea textului.

Nu e mai puțin adevărat că această valoare depinde adesea de calificarea autorului. A scrie pe teme istorice e o profesie ca oricare alta și cei care o practică trebuie să îndeplinească cel puțin două condiții elementare: să cunoască istoria și să aibă „condei”. Firește, amatorii pot și ei să îndeplinească aceste calități, în care caz articolele lor sînt mai mult decît binevenite.

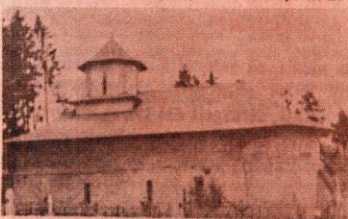
De aici însă și pînă la a trage un semn de egalitate între iubitorul de istorie și autorul de istorie e o mare distanță. Cîți dintre cei cărora le place baletul clasic pretind neapărat un rol în „Lacul lebedelor”? Cîți dintre melomani au și aspirații de compozitori? Cîți dintre cei care-și petrec ore întregi în fața televizorului s-ar încumeta să-l repare? Sau altfel spus, tovarășe Victor, ce părere ai avea dacă, ducîndu-vă într-o seară la Teatrul Național din Craiova cu un bilet cumpărat la preț obișnuit, vi s-ar oferi un spectacol jucat de amatori?

În concluzie: a stimula un cititor-autor e bine a decamăgi sute de mii de cititori-neautori e rău. Dar dacă putem satisface pe primul, fără să-i nemulțumim pe ceilalți, e admirabil.

PRETEXT DE RĂFUIALĂ

Publicînd la Poșta Magazin istoric din nr. 4/1973, sub titlul Zilem și noi, scrisoarea unui cititor anonim cu privire la situația bisericii din Fieni (jud. Dimbovit), am avut grijă să facem rezerva: „...dacă cele semnalate de dv. corespund realității istorice”. Rezerva noastră s-a dovedit mai mult decît întemeiată. Informații uluitoare, coroborate cu depășirea unui redactor al revistei la Fieni, arată că autorea scrisorii respective a fost de rea credință.

Iată pe scurt adevărul. Biserica din cimitirul vechi al localității Fieni a fost construită de Șerban Zăplai și familia sa, în 1804. Pînă în anul 1946 figura pe lista monumentelor istorice, pentru ca apoi să fie scoasă de pe această listă și luată doar în evidență, dar fără a se întocmi o nouă fișă. Cu mijloace în bună parte locale, preotul Nicolae Comănoșu și arhitectul Cristian Moiseescu au început, în 1969, repararea lăcașului: bolțile și turla au fost refăcute, s-au confecționat grinzii noi și s-a achiziționat sîndrila cu care s-a acoperit biserica, în prezent complet ferită de intemperii. Lu-

crările de restaurare continuă. Depozitul de gunoaie semnalat în scrisoare nu există.

Protecția monumentelor istorice este o preocupare de mare actualitate în țara noastră și Magazin istoric se străduie să o reflecte în paginile sale. Corespondentul anonim a procedat în mod incalificabil, folosind o problemă de interes general drept pretext pentru ceea ce pare a fi o meschină răfuială personală.

În clișeu: actuala înfățișare a bisericii.

HINDENBURG

P. OPRÎȘAN din Focșani, ne cere unele detalii în legătură cu feldmareșul Hindenburg, al cărui nume l-a înfițat în nr. 1/1973 al revistei noastre.

Paul von Beneckendorff und von Hindenburg, născut la 2 octombrie 1847 și mort la 2 august 1934, descendent al unei familii de junkeri prusaci, a fost ofițer de carieră, dobindind în cursul primului război mondial gradul de feldmareșal și devenind în 1916 comandant suprem al armatei germane. Situndu-se pe poziții politice de extremă dreaptă, el a fost unul dintre principalii conducători ai singeroasei acțiuni de înăbușire a revoluției proletare din Germania (1918-1919) și al intervenției antisovietice. Cu sprijinul marilor monopoluri bancare și industriale, Hindenburg a fost ales președinte al Republicii de la Weimar în 1925, post pe care l-a deținut pînă la moarte și care i-a permis să încurajeze pe toate căile organizațiile fasciste și militaro-fasciste. Deși inițial a manifestat un dispreț aristocratic față de nazism, intrigile politicienilor reacționari și insistențele depuse pe lângă el de reprezentanții putericeilor trușturi (care nu s-au sfîșit adînc în acest scop), Hindenburg l-a numit pe Hitler șef al guvernului (cancelar) la 30 ianuarie 1933.

NOBILA PASIUNE A OCTOGENARULUI

Cititorul nostru TUDOR ANDREI zis Poterașu, din satul Corbu, com. Cătina, jud. Buzău, ne trimite spre publicare o micromonografie închinată satului natal. Apreciam munca depusă și îl felicităm pentru preocupările sale, pentru rivna de-a aduna laolaltă date și lucruri culese, așa cum ne mărturisese, „din tinerețe pînă acum, de la înalțasii mei”. E o pasiune care, mai ales la cei 81 ani ai săi, capătă valoarea unui luminos exemplu. Îi mulțumim pentru încrederea ce ne-o acordă încredinșîndu-ne lucrarea. Regretăm sincer, decamdată, revista noastră nu publică asemenea monografii, dar poate că vom găsi cîndva prilejul să folosim cel puțin unele fragmente din lucrare.

CITITORII NE FELICITĂ

Cu prilejul împlinirii a șase ani de la apariția Magazinului istoric, numeroși cititori au finit să-și exprime și cu această ocazie sentimentele față de revista noastră. Spicium două dintre multele felicitări primite:

T. BĂGNEANU, din București: „Urez tuturor colaboratorilor, redactorilor revistei multă sănătate, fericire și spor în nobila dv. muncă, de valoare inestimabilă.”

CONSTANTIN STANOMIRESCU, str. Unirii 38, Drobeta — Turnu Severin: „Vă felicit din toată inima și vă doresc putere de muncă spre a ne înfățișa și în continuare cele mai importante date din istoria patriei noastre cît și a altor popoare”.

AVEȚI DREPTATE!

Contraamiralul CONSTANTIN DORIN IACOMI, din București, ne semnalează că în articolul Pentru Măiestrea Sa: salariile a 20 000 muncitorilor de Ion Coman (nr. 11/1972) prînde firmele la care a fost acționar regele Carol II este menționată și N.F.R. (Navigația Fluvială Română). Or, N.F.R. înființată în 1890, a fost o întreprindere de stat, al cărei

bugetera cuprins în bugetul statului, devenind după aceea regie autonomă. Rolul economic pe planul navigației fluviale poate fi comparat cu cel al C.F.R.-ului în domeniul circulației feroviare.

Maior DIONISIE MALOFEI din București: sezișarea de. este cât se poate de corectă. Într-adevăr 3 grupări de armate și nu 3 grupe, prescurtare datorită traducerii.

ȘI 6 DAR ȘI 14 SEPTEMBRIE 1940

În legătură cu articolul Carol II și Garda de fier, apărut în nr. 3/1973, autorul ține să facă următoarele precizări referitoare la cedarea puterii de către Carol II: La 6 septembrie 1940, sub presiunea Germaniei hitleriste și a cercurilor politice pronaziste din țară, Carol II a abdicat și a cedat puterea coaliției militaro-fasciste. La 14 septembrie, s-a format guvernul condus de Ion Antonescu și Horia Sima. În perioada 6-14 septembrie, data prăbușirii dictaturii regale și a plecării lui Carol din țară, și 14 septembrie, când s-a format guvernul militaro-fascist și s-a decretat „statul național-legionar”, Antonescu a condus cu ajutorul guvernului I. Gîguretu, constituit la 4 iulie 1940. În intervalul 6-14 septembrie, cercurile militaro-fasciste au tratat, sub patronajul direct al lui Wilhelm Fabricius, ministrul Reichului la București, structura și orientarea cabinetului care avea să fie condus de I. Antonescu și H. Sima.”

De asemenea se precizează că articolul reprezintă un text destinat revistei Magazin Istoric, cartea autorului aflată la Editura Dacia, tratând ansamblul vieții politice din România în ajunul instaurării dictaturii regale.

D-SA... DANSA

I.S. MARIN, Mănăstirea Cașin, Bacău:

„Aș vrea să aduc o mică precizare la articolul O zi din viața Capitalei: joi 16 februarie, din nr. 2/1973, pagina 25, coloana trei, primele rinduri de sus:

„O voce: Să-l întrebati pe domnul Madgearu, care plină la ora 4 D-sa, la Athénée Palace, îmbrăcat în frac, în timp ce lucrătorii erau uciși...”

Or, în mod corect, textul suna astfel: „Să-l întrebati pe domnul Madgearu, care plină la ora 4 dansa, la Athénée Palace...” În legătură cu acest fapt, atunci circula și un cântec:

„Sueră-n ateliere
Ropot de mitraliere
Și prin gloanțe facem tumba
Cînd Madgearu joacă rumba”.

CHIOARUL-ȚINUT, CETATE, VALE

În legătură cu Haiducul Pîntea (nr. 3/1973) AUREL BOGZA din Dorna Cîndreni, jud. Suceava, ne întreabă unde se află ținutul Chioarului. Iată precizarea cerută: ținutul Chioarului se află în jud. Maramureș, unde se poate înfîlîi de altfel și o Cetate a Chioarului și o Vale a Chioarului.

VÎRSTA SCHITULUI

MARIN POPESCU, Rîmniciu-Vîlcea, arată într-un articol pe care ni l-a trimis că lucrări istorice mai vechi sau mai noi susțin că schitul din com. Didești, jud. Teleorman, ar fi datînd încă de pe vremea lui Neagoe Basarab (aproximativ din anul 1519). Or, încă din 1955, cercetătorul Paul Cernovodeanu a stabilit, pe baza unor atestări scrise, că acest monument istoric a fost construit, între anii 1700-1706, de către slugerul Șerban Știrbei și soția sa Stanca.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Flacăra mereu vie a revoluției pașoptiste ● Dimitrie Cantemir, o personalitate pe măsura poporului român ● Divizia „Das Reich” n-a ajuns la destinație ● Don Carlos — erou sau... nevolnic? ● „Vina” lor: iubeau prea mult poporul — episoade dramatice din lupta antifasciștilor români ● America vikingă și tulburătoarea ei istorie ● În culisele politice ale anului 1923. Pagini inedite din însemnările lui Valeriu Braniște ● O enigmă a istoriei: albumul de gresie al Saharei ● Cluj 1928, la Tribunalul militar: „L-aș denunța ministrului Justiției pe procuror” ● Patru insule și alte cîteva mii: secvențe din milenara istorie a Japoniei ● „Apa trece, pietrele rămîn”: istoricul britanic Arnold J. Toynbee despre români ● „Zarurile” lui Caesar sau cuvinte celebre ce n-au fost rostite ● Maniu în vizită la miezul nopții și un guvern de-o săptămînă: caruselul guvernamental 1930-1932 ● Ginerile lui Mussolini se spovedește: continuarea jurnalului lui Ciano

CONTENTS

DAN BERINDEI, PAUL CORNEA and L. BOICU 125 Years since the 1848 Revolution in the Romanian Principalities ..	2
M. BERZA The Chronicle of Jean Froissart ..	25
TAKE IONESCU Memoirs (1916, Romania Declares War) ..	37
GH. TUTUI and C. BARBULESCU June 11, 1948: The Nationalization of the Major Means of Production ..	46
DINU C. GIURESCU Europe — From Mythology to History ..	52
ALVINA LAZEA The Death of Czar Alexander I ..	56
* Smiles from Chinese Chronicles ..	61
SORIN ȘT. GOROVEI Chronicle of an Old Moldovan Family — the Movilești (16th Century) ..	69
MARIA ANA MUSICESCU Sucevița, a Treasure of Romanian Art Founded by the Movilești ..	73
D. ALMAȘ The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen ..	76
GALEAZZO CIANO Diary ..	84
ANTON FILIPESCU The Discoverers of the New World ..	94

SOMMAIRE

DAN BERINDEI, PAUL CORNEA et L. BOICU 125 ans depuis la révolution de 1848 dans les principautés roumaines ..	2
M. BERZA La chronique de Jean Froissart ..	25
TAKE IONESCU Mémoires (1916, l'entrée de la Roumanie dans la guerre) ..	37
GH. TUTUI et C. BARBULESCU	

11 juin 1949: la nationalisation des principaux moyens de production ..	46
DINU C. GIURESCU Europe — de la mythologie à l'histoire ..	52
ALVINA LAZEA La fin du tsar Alexandre I ..	56
* Sourires des chroniques chinoises ..	61
SORIN ȘT. GOROVEI Chronique d'une vieille famille moldave — les Movilești (16 ^e siècle) ..	69
MARIA ANA MUSICESCU Sucevița, une fondation des Movilești, trésor d'art roumain ..	73
D. ALMAȘ La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen ..	76
GALEAZZO CIANO Journal ..	84
ANTON FILIPESCU Les découvreurs du Nouveau Monde ..	94

С О Д Е Р Ж А Н И Е

Д. БЕРИНДЕЙ, П. КОРНЯ, Л. БОЙКУ 125-летие революции 1848-го г. в Румынских Княжествах ..	2
М. БЕРЗА Летопись Жана Фруассара ..	25
Т. ИОНЕСКУ Мемуары (1916, вступление Румынии в войну) ..	37
Г. ЦУЦУП, К. БОРБУЛЕСКУ 11 июня 1948 г.: национализация главных средств производства ..	46
Д.К. ДЖУРЕСКУ Европа — мифология и история ..	52
А. ЛАЗЯ Кончина царя Александра I-го ..	56
* Страницы китайских летописей ..	61
С.Ш. ГОРОВЕИ История старейшей молдавской семьи: Мовилешти (XVI-ый в.) ..	69

М.А. МУСИЧЕСКУ Сучевца, сокровище румынского искусства, созданное Мовилешти ..	73
Д. АЛМАШ Декларация прав человека и гражданина ..	76
Г. ЧАНО Журнал ..	84
А. ФИЛИПЕСКУ Открыатели Нового Мира ..	94

INHALT

DAN BERINDEI, PAUL CORNEA und L. BOICU 125 Jahre seit der Revolution von 1848 in den rumänischen Fürstentümern ..	2
M. BERZA Die Chronik Jean Froissarts ..	25
TAKE IONESCU Memoiren (1916, der Einzug Rumäniens in den Krieg) ..	37
GH. TUTUI und C. BARBULESCU 11. Juni 1948: Die Nationalisation der hauptsächlichsten Produktionsmittel ..	46
DINU C. GIURESCU Europa — Von der Mythologie zur Geschichte ..	52
ALVINA LAZEA Das Ende des Zaren Alexander I ..	56
* Lächeln aus chinesischen Chroniken ..	61
SORIN ȘT. GOROVEI Chronik einer alten moldauischen Familie — die Movilești (16. Jhdt.) ..	69
MARIA ANA MUSICESCU Das von den Movilești gegründete Kloster von Sucevița, ein Schatz rumänischer Kunst ..	73
D. ALMAȘ Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte ..	76
GALEAZZO CIANO Tagebuch ..	84
ANTON FILIPESCU Die Entdecker der Neuen Welt ..	94

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

